

T.C.
İSTANBUL ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
PARA, SERMAYE PİYASALARI VE FİNANSAL KURUMLAR
BİLİM DALI

YÜKSEK LİSANS TEZİ

KATILIM BANKALARI İLE MEVDUAT
BANKALARININ FİNANSAL PERFORMANSI
ÜZERİNDE ETKİLİ OLAN FAKTÖRLERİN
BELİRLENMESİ: TÜRK BANKACILIK
SEKTÖRÜ ÜZERİNE BİR ARAŞTIRMA

Ömer SUCU

2501130832

TEZ DANIŞMANI

DR. ÖĞR. ÜYESİ Mehmet SABRİ TOPAK

İSTANBUL-2019

T.C.
İSTANBUL ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

YÜKSEK LİSANS
TEZ ONAYI

ÖĞRENCİNİN;

Adı ve Soyadı : ÖMER SUCU Numarası : 2501130832
Anabilim Dalı /
Anasanat Dalı / Programı : PARA,SERMAYE
PİYASALARI VE
FİNANSAL KURUMLAR Danışmanı : DR. ÖĞR. ÜYESİ MEHMET SABRİ
TOPAK
Tez Savunma Tarihi : 20.06.2019 Saati : 11:00
Tez Başlığı : "KATILIM BANKALARI İLE MEVDUAT BANKALARININ FİNANSAL
PERFORMANSI ÜZERİNDE ETKİLİ OLAN FAKTÖRLERİN BELİRLENMESİ:
TÜRK BANKACILIK SEKTÖRÜ ÜZERİNE BİR ARAŞTIRMA"

TEZ SAVUNMA SINAVI, İÜ Lisansüstü Eğitim-Öğretim Yönetmeliği'nin 36. Maddesi uyarınca yapılmış,
sorulara alınan cevaplar sonunda adayın tezinin **KABULÜ'NE OYBİRLİĞİ / OYÇOKLUĞUYLA** karar verilmiştir.

JÜRİ ÜYESİ	İMZA	KANAATI (KABUL / RED / DÜZELTME)
1-DR.ÖĞR. ÜYESİ ALİ KABLAN		KABUL
2-DR. ÖĞR. ÜYESİ ARIF SALDANLI		KABUL
3- DR. ÖĞR. ÜYESİ MEHMET SABRİ TOPAK		KABUL

YEDEK JÜRİ ÜYESİ	İMZA	KANAATI (KABUL / RED / DÜZELTME)
1-DR. ÖĞR. ÜYESİ BURÇAY YAŞAR AKÇALI		
2- DR. ÖĞR. ÜYESİ EROL MUZIR		

ÖZ

KATILIM BANKALARI İLE MEVDUAT BANKALARININ FİNANSAL PERFORMANSI ÜZERİNDE ETKİLİ OLAN FAKTÖRLERİN BELİRLENMESİ: TÜRK BANKACILIK SEKTÖRÜ ÜZERİNE BİR ARAŞTIRMA

Ömer SUCU

Bankacılık sektörü günümüzde dünyadaki tüm finansal sistemlerin merkezine yerleşmiş olup bu sistemlerde en önemli role sahiptir. Türk bankacılık sektörü de dünyadaki gelişmeler doğrultusunda hızlı bir ilerleme kaydetmiş ve finansal sistemin lokomotifine haline gelmiştir. Kuşkusuz finansal sistem içerisinde böylesine önemli bir yere sahip olan bankaların kârlılığı da yalnızca ilgili bankaların değil tüm ekonominin sürdürülebilir gelişme gösterebilmesi açısından çok önemlidir. Bu çalışmanın amacı Türk bankacılık sektöründe faaliyet gösteren mevduat ve katılım bankalarının finansal performansını etkileyen faktörlerin araştırılmasıdır. Bu kapsamda öncelikle bankacılık ile ilgili temel bilgiler ve banka türleri aktarılmış, daha sonra dünyada ve Türkiye’de bankacılık sektörünün tarihi ve son dönem gelişmeleri ele alınmıştır. Çalışmada ayrıca geniş kapsamlı bir literatür taramasına da yer verilmiştir. Son bölümde ise çalışmaya konu olan mevduat ve katılım bankalarının finansal performansını etkileyen faktörler 2005-2017 dönemine ilişkin makroekonomik göstergeler, sektöre özgü bir değişken ve bankalara özgü değişkenler kullanılarak oluşturulan altı farklı modelde dengeli panel veri analizi ile incelenmiş ve sonuçlar değerlendirilmiştir. Ulaşılan sonuçlara göre NPL oranı ve bankacılık sektörünün gelişmişlik düzeyi mevduat ve katılım bankalarının finansal performansı üzerinde negatif yönlü etkiye sahiptir. Diğer bağımsız değişkenlerin finansal performansa etkisi ise incelenen banka türüne ve performans ölçütü olan bağımlı değişkene göre farklılık göstermektedir.

Anahtar Kelimeler: Bankacılık, Kârlılık, Finansal Performans, Katılım Bankası, Mevduat Bankası, Panel Veri Analizi

ABSTRACT

DETERMINING THE FACTORS AFFECTING FINANCIAL PERFORMANCE IN THE PARTICIPATION AND DEPOSIT BANKS, A STUDY ON TURKISH BANKING SECTOR

Ömer SUCU

Nowadays, the banking sector is at the center of all financial systems in the world and has the most important role in these systems. Turkish banking sector has also made rapid progress in the direction of developments in the world and has become the locomotive of the financial system. Undoubtedly, the profitability of the banks that have such an important position in the financial system is very important not only for the banks but also for the sustainable development of the whole economy. The aim of this study is to investigate the factors affecting the financial performance of commercial (deposit) and participation banks operating in the Turkish banking sector. Within the scope of the study, firstly basic information about banking and bank types were transferred, then history of the banking sector in the world and Turkey and recent developments were discussed. The study also included a comprehensive literature review. In the last section, the factors affecting the financial performance of deposit and participation banks subject to the study were examined with balanced panel data analysis in six different models using the macroeconomic indicators, a sector-specific variable and bank-specific variables for the period of 2005-2017 and the results were evaluated. According to the results, the NPL ratio and the development level of the banking sector have a negative effect on the financial performance of deposit and participation banks. The effect of other independent variables on financial performance varies according to the type of bank analyzed and the dependent variable which is the performance measure.

Keywords: Banking, Profitability, Financial Performance, Participation Bank, Deposit Bank, Panel Data Analysis

ÖNSÖZ

Bu çalışma Türk bankacılık sektöründe faaliyet gösteren mevduat ve katılım bankalarının finansal performansını etkileyen faktörlerin belirlenmesi amacıyla hazırlanmıştır. Daha önce bu konuya benzer akademik çalışmalar gerçekleştirilmiş olmakla birlikte, bu çalışmaların finansal performansı etkileyen faktörleri incelerken genellikle banka türlerinden yalnızca birine odaklandığı ya da finansal performans ölçütü olarak aktif kârlılığı ve özkaynak kârlılığından yalnızca birini dikkate aldığı görülmüştür. Türk bankacılık sektörü özelinde geniş bir dönem aralığı için seçilen ve açıklayıcılığı yüksek bağımsız değişkenlerin hem aktif kârlılığı hem de özkaynak kârlılığı üzerindeki etkilerini mevduat ve katılım bankaları ile tüm bankacılık sektörü için toplam 6 farklı modelde analiz ederek literatür taraması sonuçları ile ilişkilendiren böylesine kapsamlı bir çalışmanın bankacılık sektörü ve akademik çalışmalar açısından önemli bir boşluğun doldurulmasına yardımcı olacağı düşünülmektedir.

Çalışma kapsamında öncelikle bankacılık ile ilgili temel bilgiler, banka türleri ve sektörün tarihsel gelişimine yer verilmiş, sonrasında ise Türk bankacılık sektörü mevduat ve katılım bankaları için etraflıca incelenmiştir. Bankaların finansal performansını etkileyen faktörler üzerine yapılmış çalışmalar kapsamlı bir literatür taraması ile bağımlı ve bağımsız değişkenler bazında araştırılarak ilgili araştırmaların sonuçları irdelenmiş ve çalışmanın asıl amacını teşkil eden katılım bankaları, mevduat bankaları ve tüm bankacılık sektörünün finansal performansını analiz etmek üzere oluşturulan veri seti ve metodoloji aktarılarak sonuçlar analiz edilmiştir.

Uzun süren tez hazırlık çalışmaları için harcadığım zamana gösterdikleri anlayış nedeniyle başta sevgili eşim Miyase SUCU ve çocuklarıma, sürecin her aşamasında manevi desteklerini yanımda hissettiğim annem, babam ve tüm aileme, iş hayatındaki yöneticilerime ve tezin oluşturulmasında ayırdığı değerli vakit ve katkıları için saygıdeğer danışman hocam Dr. Öğr. Üyesi Mehmet Sabri TOPAK'a sonsuz teşekkürlerimi sunarım.

Ömer SUCU
İSTANBUL, 2019

İÇİNDEKİLER

ÖZ.....	iii
ABSTRACT	iv
ÖNSÖZ.....	v
TABLolar LİSTESİ.....	x
GRAFİKLER LİSTESİ.....	xii
KISALTMALAR LİSTESİ.....	xiii
GİRİŞ	1

BİRİNCİ BÖLÜM

BANKACILIK İLE İLGİLİ TEMEL BİLGİLER, BANKA TÜRLERİ VE SEKTÖRÜN TARİHSEL GELİŞİMİ

1.1. Banka Tanımı.....	3
1.2. Bankaların Fonksiyonları	4
1.3. Banka Türleri	6
1.3.1. Faaliyet Alanlarına Göre Sınıflandırma.....	7
1.3.1.1. Merkez Bankaları	7
1.3.1.2. Mevduat Bankaları	9
1.3.1.3. Kalkınma Ve Yatırım Bankaları	10
1.3.1.4. Katılım Bankaları	11
1.3.2. Sahiplik Yapılarına Göre Sınıflandırma	13
1.3.2.1. Kamu Sermayeli Bankalar	14
1.3.2.2. Özel Sermayeli Bankalar.....	14
1.3.2.3. Yabancı Sermayeli Bankalar.....	15
1.3.3. Ölçek Büyüklüklerine Göre Sınıflandırma	16
1.4. Bankacılığın Tarihsel Gelişimi	18
1.4.1. Mevduat Bankalarının Tarihsel Gelişimi.....	18

1.4.2.	Katılım Bankalarının Tarihsel Gelişimi.....	22
--------	---	----

İKİNCİ BÖLÜM

TÜRKİYE’DE BANKACILIK

2.1.	Türkiye’de Bankacılık Tarihi.....	25
2.1.1.	Türkiye’de Mevduat Bankalarının Tarihsel Gelişimi	25
2.1.1.1.	Osmanlı Devleti Dönemi’nde Bankacılık	25
2.1.1.2.	Cumhuriyet Dönemi’nde Bankacılık	31
2.1.1.2.1.	1923-1932 Ulusal Bankalar Dönemi	31
2.1.1.2.2.	1933-1944 Özel Kanunlarla Kurulan Kamu Bankaları Dönemi ..	34
2.1.1.2.3.	1945-1959 Özel Bankalar Dönemi	36
2.1.1.2.4.	1960-1980 Dönemi (Plânlı Dönem)	38
2.1.1.2.5.	1980-2000 Serbestleşme Ve Açık Ekonomi Dönemi.....	41
2.1.1.2.6.	2000 Sonrası Yeniden Yapılanma Ve Regülasyon Dönemi.....	47
2.1.2.	Türkiye’de Katılım Bankalarının Tarihsel Gelişimi	54
2.2.	Türk Bankacılık Sektörünün Genel Yapısı	60
2.3.	Türk Bankacılık Sektörünün Son Dönem Gelişimi	63

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

BANKALARIN FİNANSAL PERFORMANSINI ETKİLEYEN FAKTÖRLER ÜZERİNE YAPILMIŞ ÇALIŞMALAR

3.1.	Genel Değerlendirme	71
3.2.	Mevduat Ve Katılım Bankalarının Finansal Performansını Etkileyen Faktörler	72
3.2.1.	Genel Ekonomiye İlişkin (Makroekonomik) Değişkenler.....	73
3.2.1.1.	Faiz Oranı İle Banka Performansı Arasındaki İlişki	73
3.2.1.2.	Gayrisafi Yurtiçi Hâsıla İle Banka Performansı Arasındaki İlişki.....	74
3.2.1.3.	Enflasyon Oranı İle Banka Performansı Arasındaki İlişki.....	75

3.2.1.4. Para Arzı İle Banka Performansı Arasındaki İlişki.....	76
3.2.1.5. Bankacılık Sektörü Büyüklüğü İle Banka Performansı Arasındaki İlişki	77
3.2.2. Bankalara Özgü Ayırıcı Nitelikte Olan (İçsel) Değişkenler	77
3.2.2.1. Banka Aktif Büyüklüğü İle Banka Performansı Arasındaki İlişki.....	78
3.2.2.2. Sermaye Yeterlilik Oranı İle Banka Performansı Arasındaki İlişki.....	79
3.2.2.3. Banka Kredi Büyüklüğü İle Banka Performansı Arasındaki İlişki.....	80
3.2.2.4. Yoğunlaşma (Herfindahl Hirschman) Endeksi İle Banka Performansı Arasındaki İlişki.....	81
3.2.2.5. Kredi/Mevduat Oranı İle Banka Performansı Arasındaki İlişki	82
3.2.2.6. Takipteki Krediler Oranı İle Banka Performansı Arasındaki İlişki	82
3.2.2.7. Faiz Dışı Gelir/Toplam Gelir Oranı İle Banka Performansı Arasındaki İlişki	83
3.2.2.8. Etkinlik Oranı İle Banka Performansı Arasındaki İlişki	84
3.3. Bankaların Finansal Performansını Etkileyen Faktörler Üzerine Yapılmış Ampirik Çalışmalar	85

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

VERİ SETİ VE METODOLOJİ

4.1. VERİ SETİNİN OLUŞTURULMASI	98
4.2. BAĞIMLI VE BAĞIMSIZ DEĞİŞKENLER	100
4.3. ÇALIŞMADA KULLANILACAK DEĞİŞKENLERİN BELİRLENMESİ 100	
4.3.1. Bağımlı Değişkenler	101
4.3.2. Bağımsız Değişkenler	102
4.4. ÇALIŞMADA KULLANILAN DEĞİŞKENLERE İLİŞKİN ÖZET İSTATİSTİKLER.....	104
4.5. ÇALIŞMADA KULLANILAN DEĞİŞKENLERE İLİŞKİN KORELASYON ANALİZİ.....	107
4.6. METODOLOJİ	110

4.7. BULGULARIN DEĞERLENDİRİLMESİ	121
SONUÇ	128
KAYNAKÇA	131

TABLULAR LİSTESİ

Tablo 2.1: Osmanlı Devleti Dönemi'nde Kurulan Bankalar	29
Tablo 2.2: Türk Bankacılık Sistemindeki İlk 3-4-5 Banka Yoğunlaşması	63
Tablo 2.3: Katılım Bankalarının Türk Bankacılık Sistemindeki Payları	64
Tablo 2.4: Mart 2019 Dönemi Türk Bankacılık Sektörü Rasyoları	68
Tablo 2.5: Mart 2019 Dönemi Türk Bankacılık Sektörü Seçilmiş Bilanço Kalemleri	69
Tablo 2.6: Mart 2019 Dönemi İtibarı ile Türk Bankacılık Sektörüne İlişkin Diğer Bilgiler	70
Tablo 3.1: Faiz Oranı ve Banka Performansı ile İlgili Literatür	73
Tablo 3.2: Gayrisafi Yurtiçi Hâsıla ve Banka Performansı ile İlgili Literatür	74
Tablo 3.3: Enflasyon Oranı ve Banka Performansı ile İlgili Literatür	75
Tablo 3.4: Para Arzı ve Banka Performansı ile İlgili Literatür	76
Tablo 3.5: Bankacılık Sektörü Büyüklüğü ve Banka Performansı ile İlgili Literatür	77
Tablo 3.6: Banka Aktif Büyüklüğü ve Banka Performansı ile İlgili Literatür	78
Tablo 3.7: Sermaye Yeterlilik Rasyosu ve Banka Performansı ile İlgili Literatür ...	79
Tablo 3.8: Banka Kredi Büyüklüğü ve Banka Performansı ile İlgili Literatür	80
Tablo 3.9: Herfindahl Hirschman Endeksi ve Banka Performansı ile İlgili Literatür	81
Tablo 3.10: Kredi/Mevduat Oranı ve Banka Performansı ile İlgili Literatür	82
Tablo 3.11: Takipteki Krediler Oranı ve Banka Performansı ile İlgili Literatür	83
Tablo 3.12: Faiz Dışı Gelir/Toplam Gelir Oranı ve Banka Performansı ile İlgili Literatür	84
Tablo 3.13: Etkinlik Oranı ve Banka Performansı ile İlgili Literatür	84
Tablo 4.1: 31.12.2017 İtibarıyla Çalışmaya Konu Olan Bankaların Türk Bankacılık Sistemindeki Payları	99
Tablo 4.2: Çalışmada Kullanılan Değişkenlere Ait Bilgiler	103
Tablo 4.3: Değişkenlere İlişkin Özet İstatistikler (Mevduat Bankaları)	106
Tablo 4.4: Değişkenlere İlişkin Özet İstatistikler (Katılım Bankaları)	106
Tablo 4.5: Değişkenlere İlişkin Özet İstatistikler (Tüm Bankacılık Sektörü)	105

Tablo 4.6: Korelasyon Analizinin Sonuçları (Mevdut Bankaları).....	109
Tablo 4.7: Korelasyon Analizinin Sonuçları (Katılım Bankaları)	109
Tablo 4.8: Korelasyon Analizinin Sonuçları (Tüm Bankacılık Sektörü).....	108
Tablo 4.9: Modeller Arasında Seçim Yapılırken Kullanılan Testler ve Sonuçları .	112
Tablo 4.10: Hausman Testi	113
Tablo 4.11: Varsayımlardan Sapmaların Test Edilmesinde Kullanılan Testler.....	115
Tablo 4.12: Katılım Bankaları İçin Varsayımlardan Sapmaların Test Edilmesinde Kullanılan Testler.....	Hata! Yer işareti tanımlanmamış.
Tablo 4.13: Nihai Modellerin Sonuçları	119
Tablo 4.14: Bağımlı ve Bağımsız Değişkenler Arasında Saptanan İlişkiler.....	129

GRAFİKLER LİSTESİ

Grafik 2.1: Katılım Bankalarının Türk Bankacılık Sistemi İçindeki Payının Seyri . 64

Grafik 2.2: Mevduat ve Katılım Bankalarının Krediler Büyüme Oranları Seyri 65

KISALTMALAR LİSTESİ

AAOIFI	Accounting and Auditing Organization for Islamic Financial Institutions
ATM	Automatic Teller Machine
A.O.	Anonim Ortaklık
A.Ş.	Anonim Şirket
BİST	Borsa İstanbul A.Ş.
C.	Cilt
BDDK	Bankacılık Düzenleme ve Denetleme Kurumu
BKM	Bankalararası Kart Merkezi
DİBS	Devlet İç Borçlanma Senedi
EMKT	Elektronik Menkul Kıymet Transfer Sistemi
GDP	Gross Domestic Product
GSYH	Gayrisafi Yurtiçi Hâsıla
HHI	Herfindahl Hirschman Index (Yoğunlaşma Endeksi)
IDB	Islamic Development Bank
IFSB	The Islamic Financial Services Board
İng.	İngilizce
Kanun	5411 sayılı Bankacılık Kanunu
KDV	Katma Değer Vergisi
KFH	Kuwait Finance House
KHK	Kanun Hükmünde Kararname
KİT	Kamu İktisadi Teşebbüsleri
KRET	Kredi Riskine Esas Tutar
M.	Madde
M.Ö.	Milattan Önce
NCB	National Commercial Bank
ORET	Operasyonel Riske Esas Tutar
ÖFK	Özel Finans Kurumları

POS	Point of Sale
PÖS	Perakende Ödeme Sistemi
PRET	Piyasa Riskine Esas Tutar
PTT	Posta ve Telgraf Teşkilatı A.Ş.
R.G.	Resmi Gazete
ROA	Aktif Kârlılığı (Return On Assets)
ROE	Özkaynak Kârlılığı (Return On Equity)
S.	Sayfa
SPK	Sermaye Piyasası Kurulu
Sy.	Sayı
SYR	Sermaye Yeterlilik Rasyosu
TBB	Türkiye Bankalar Birliği
TBMM	Türkiye Büyük Millet Meclisi
TCMB	Türkiye Cumhuriyet Merkez Bankası
TFKB	Türkiye Finans Katılım Bankası
TFRS	Türkiye Finansal Raporlama Standartları
TKBB	Türkiye Katılım Bankaları Birliği
TL	Türk Lirası
TMSF	Tasarruf Mevduatı ve Sigorta Fonu
TTK	Türk Ticaret Kanunu
TÜFE	Tüketici Fiyat Endeksi
TÜİK	Türkiye İstatistik Kurumu
VYŞ:	Varlık Yönetim Şirketi

GİRİŞ

Bankacılık sektörü 20. yüzyılın başlarından itibaren dünyadaki finansal sistemlerinin özüne yerleşen ve bu kritik sistemlerdeki en kilit role sahip olan yapı haline gelmiştir. Türkiye ekonomisi açısından bakıldığında da bankacılık sektörünün dünyadaki gelişmeler doğrultusunda hızlı bir ilerleme kaydettiği ve finansal sistemin lokomotifine haline geldiğini söylemek yanlış olmaz. Şüphesiz finansal sistem içerisinde böylesine önemli bir yere sahip olan bankacılık sektörünün bütün türleri ile sergilediği finansal performans yalnızca ilgili bankaların değil tüm ekonominin sürdürülebilir gelişme gösterebilmesi için büyük önem arz etmektedir. Bu çalışmada Türk bankacılık sektörünün önemli aktörleri olan mevduat ve katılım bankaları ile sektörün genelinin finansal performansını etkileyen faktörlerin belirlenmesi amaçlanmıştır.

Bu çalışma dört bölümden oluşmakta olup birinci bölümde bankacılık ile ilgili temel bilgiler, banka türleri ve sektörün tarihsel gelişimine yer verilmiştir. Çalışmanın ikinci bölümde Türkiye’de Bankacılık başlığı ile Türk bankacılık sektörü mevduat ve katılım bankaları için etraflıca incelenmiştir. Bu kapsamda önce Türk bankacılık sisteminin tarihsel gelişimi incelenmiş, sonrasında ise Türkiye’deki bankacılık sisteminin genel yapısına ve sektördeki son dönem gelişmelerine ayrı başlıklarda yer verilmiştir. Üçüncü bölümde bankaların finansal performansını etkileyen faktörler üzerine daha önce yapılmış çalışmalar kapsamlı bir literatür taraması ile bağımlı ve bağımsız değişkenler bazında araştırılarak ilgili araştırmaların sonuçlarına geniş yer verilmiştir.

Çalışmanın asıl amacını teşkil eden hususlar dördüncü bölümde aktarılmış olup bu kapsamda katılım bankaları, mevduat bankaları ve tüm bankacılık sektörünün finansal performansını analiz etmek üzere oluşturulan veri seti ve metodolojiye bu bölümde yer verilmiştir.

Çalışmada Türk bankacılık sektöründe faaliyet gösteren 11’i mevduat bankası ve 3’ü katılım bankası olmak üzere toplam 14 bankanın 2005-2017 yılları arasındaki 13 yıllık verileri ile hesaplanan bağımsız değişkenlerin, finansal performansın

göstergeleleri olarak belirlenen bağımlı değişkenler olan aktif kârlılığı ve özkaynak kârlılığı üzerindeki etkileleri kurulan 6 farklı model üzerinden dengeli panel veri analizi yöntemiyle kapsamlı bir biçimde incelenmiştir.

Sonuç bölümünde ise yapılan analizlerden ve çalışmanın genelinden yola çıkılarak finansal performansı etkileyen faktörlerin mevduat ve katılım bankaları ile Türk bankacılık sektörünün geneli açısından değerlendirmeleri yapılmıştır.

BİRİNCİ BÖLÜM

BANKACILIK İLE İLGİLİ TEMEL BİLGİLER, BANKA TÜRLERİ VE SEKTÖRÜN TARİHSEL GELİŞİMİ

1.1. BANKA TANIMI

Banka kavramı ilk ortaya çıkışından bu yana çeşitli anlamlarda kullanılmıştır. İfade edilirken bazı değişikliklere uğramış olsa da “Banka” kelimesinin İtalyanca ‘Banco’ kökeninden geldiği zannedilmektedir.¹ İtalyanca’da masa, sıra ya da tezgâh anlamına gelen ‘Banco’ kelimesi bir işyerinde üzerine eşya konulabilen, iş takibinin yapılabilmesi adına müşteri ile personel arasındaki tezgâh anlamına gelmekte, Türkçede kullanılan aynı terim ise temel bankacılık işlemlerinin gerçekleştirildiği gişe ya da vezneleri ifade etmektedir.

Banka terimi tarih sahnesine çıkmasından günümüze kadar birtakım anlamlarda kullanılmış ve bu terim için pek çok tanım yapılmıştır. Günümüzdeki bankacılık için özü aynı olmakla birlikte aşağıdaki farklı tanımlamalar aktarılabilir:

Bir tanıma göre bankalar; mevduat kabul edip topladığı bu fonları etkin bir şekilde kredi işlemlerinde kullanmayı amaçlayan, kredi, para ve sermaye konularındaki her türlü işlemi gerçekleştiren ve düzenleyen özel ve kamusal kişiler ile işletmelerin bu konulardaki ihtiyaçlarını karşılamak üzere faaliyet gösteren ekonomik birimlerdir.²

Başka bir tanıma göre; gerçek ve tüzel kişilerin belli zaman dilimi içinde harcamayarak tasarruf ettiği fonları kabul ederek, bunları nemalandıracak şekilde ikraz ve plase eden, para transferi, senet tahsili, ödeme işlemlerine aracılık, emanet kabulü gibi pek çok hizmeti gerçekleştiren işletmelerdir.³

Bankalar bir diğer tanıma göre; nakdi sermaye ve sermayeyi temsil eden taşınır değer haklarıyla ilgili ticareti alışılmış bir meslek olarak sürdüren, ekonomiye

¹ Mehmet Yazıcı, **Bankacılığa Giriş**, 2. Baskı, Beta Yayınevi, İstanbul, 2013, s. 1

² Aysel Gündoğdu, **Türkiye’de Bankacılık Sisteminin Yasal Düzenlemeleri**, 1. Baskı, Ankara, Seçkin Yayıncılık, 2014, s. 31.

³ Tezer Öçal, Ö. Faruk Çolak, **Para- Banka**, 1. Baskı, Ankara, İmge Kitabevi Yayınları, 1988, s. 11.

banknot ve kaydı para gibi ödeme araçları sağlayan ve nakit kullanılmadan yürütülen başkaca finansal hizmetleri ve ödeme işlemlerini gerçekleştiren işletmelerdir.⁴

Türk Ticaret Kanunu (TTK) Madde 815'te bankalar "Bankacılık Kanunu'na tabi olan kuruluşlar" şeklinde tanımlanmakta olup Kanun'da açık bir tanım yer almamaktadır. 5411 sayılı Bankacılık Kanunu Madde 1'de Kanun'un amacı finansal piyasalarda güven ve istikrarın sağlanması, kredi sisteminin etkin bir şekilde çalışması ve tasarruf sahiplerinin hak ve menfaatlerinin korunması şeklinde tanımlanmaktadır. Bankacılık paranın işlevi arttıkça değişiklik gösteren bir sistemdir.⁵

Bir terim ve kavram olarak bankanın pek çok farklı şekilde açıklanması, her dönemin kendine özgü ekonomik yapısı ve ticari ilişkilerin devamlı surette değişikliğe uğramasına, bankacılık faaliyetlerinin geniş kapsamlı, karmaşık ve çok yönlü oluşuna bağlanmaktadır.⁶ Yapılan tüm farklı tanımların ortak yönleri göz önünde bulundurulduğunda bankalar; yerel ve uluslararası ekonomiden topladıkları atıl fonları belli bir bedel karşılığı fon ihtiyacı olanlara kullanarak yine ekonomiye katan, para, döviz, kıymetli maden, kıymetli evrak gibi ekonomik ilişkilere konu olabilecek değerlerin finansal hizmetini sunarak ekonominin işleyişinde önemli bir görev üstlenen kuruluşlar olarak tanımlanabilir.

1.2. BANKALARIN FONKSİYONLARI

Yerel ve küresel ekonomilerinin büyümesinde oldukça önemli katkılar sunan bankaların finansal sistem içindeki payları zaman içinde artmış ve bankacılık sektörü yılda yıla daha önemli bir hale gelmiştir. Bankaların ekonomik büyüme üzerindeki bu büyük katkısı gerçekleştirdikleri bankacılık faaliyetleri sayesinde mümkün olmakta ve gerçekleştirilen bu faaliyetler bankaların finansal sistem içindeki işlevlerini belirlemektedir. Ekonomik gereksinimlerin çeşitlenmesi, banka

⁴ A. Sait Yüksel, Aslı Yüksel ve Ülkü Yüksel, **Banka Yönetimi El Kitabı**, 1.Baskı, İstanbul, Alfa Kitabevi, 2002, s. 1.

⁵ Mehmet Takan, Melek Acar Boyacıoğlu, **Bankacılık Teori, Uygulama ve Yöntem**, Nobel Yayıncılık, Ankara 2011, s. 1.

⁶ Abdurrahman Şahin, **Türkiye'de Kamu Bankalarının Bankacılık İşlevinin Azalması ve Kamuya Etkileri**, İnönü Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü Yüksek Lisans Tezi, Malatya, 2006, s. 26.

hizmetlerine ilişkin ihtiyaçların zamanla değişiklik göstermesi ve sektörün bu değişiklikleri bir rekabet fırsatı şeklinde görerek değerlendirmesi sonucu bankacılık işlemlerinin hacmi ve bankaların sundukları hizmetlerin çeşitliliğini de arttırmıştır.⁷

Bankaların genel ekonomik sistem içerisinde önemli ve etkili bir role sahip olmalarını sağlayan başlıca fonksiyonlar; ekonomi politikalarının uygulanmasına aracılık etmek, fon aktarmak, kaydî para yaratmak gibi hizmetler sağlamalarıdır. Sayılan hizmetler arasında bankaların en temel fonksiyonu hiç şüphesiz fon aktarımıdır.⁸ Bankalar yerel ve küresel ekonomi çerçevesinde tasarruf sahibi olan kesimden topladıkları fon fazlalarını fon ihtiyacı olan kesime aktarmaktadır. Fon aktarma işlevinin doğasında bulunan muhtemel risk unsurlarını da dikkate alan bankalar, topladıkları atıl fonları fon ihtiyacı olan ve borç ödeme gücü yeterli görülen kişi ve kurumlara aktararak gelir dağılımının düzenlenmesine de pozitif katkı sağlarlar.

Finansal sistemdeki diğer kuruluşlardan farklı olarak; bankaların kredi vermek, verilen kredilerin büyük bölümünü mevduat olarak alıkoymak ya da mevduat üzerine çek düzenlemek gibi işlemler bankaların kaydî para yaratmasına imkân sağlamaktadır.⁹ Banka hesaplarında tutulan mevduatın (katılım fonunun) zorunlu karşılığı ayrılarak Merkez Bankası bünyesinde tutulduktan sonra kalan meblağ tekrar kredi olarak verilmekte ve bu döngü tekrarlanarak banka hesaplarında tutulan fon miktarının artması sağlanmaktadır. Bu yolla ortaya çıkan kaydî para, fiziki para olmadan hesaplar arasında bankacılık işlemleri yapılmasına izin vermektedir. Bu sistem sayesinde bankalar kârlılıklarının sürdürülebilir olmasını sağlarken ülke ekonomisinin büyümesinde de önemli bir rol oynamaktadır.

Bankalar, ekonomide kaydî para oluşturmalarının ve fon fazlası olandan fon ihtiyacı olana aktarım aracılığı yapmalarının yanı sıra masraf ve komisyon gibi bir ücret mukabilinde müşterilere çeşitli hizmetler de sunmaktadır.¹⁰ Yurtiçi ve

⁷ Kerem Öztürk, **Türk Bankacılık Sektöründe Kârlılığın Belirleyicileri ve Ürün Hizmet Pazarlamasının Kârlılık Üzerindeki Rolü**, Marmara Üniversitesi, Bankacılık ve Sigortacılık Enstitüsü Yüksek Lisans Tezi, İstanbul, 2015, s. 68.

⁸ Yazıcı, **a.e.**, s. 41.

⁹ Yüksel, Yüksel, Yüksel, **a.g.e.**, s. 8.

¹⁰ **A.e.**

uluslararası para transferleri (havale, EFT, PÖS vd.) çek, senet, kiralık kasa hizmetleri, kambiyo işlemleri, finansal danışmanlık ve sigortacılık işlemleri bankaların sunduğu en yaygın ve temel diğer hizmetler arasındadır. Bankaların faaliyetlerini yürütürken izledikleri stratejiye göre genellikle en büyük gelir kaynakları fon aktarımı işlevinden sağladıkları faiz/kâr payı gelirleri olmakla beraber, sektördeki bazı bankaların faiz/kâr payı dışı gelir kapsamında bu tür hizmetlerden de önemli gelirler sağladıkları görülmektedir.

Fon arz eden kişi ya da kurumlar çoğu zaman fon ihtiyacı olan kişi ya da kurumlara kıyasla çok daha kısa vadeli işlem yapmaktadırlar. Bu nedenle bankalar kaynak ve vade uyumsuzluklarını ortadan kaldırarak fon transferinde önemli rol üstlenirler.¹¹ Mevduat bankaları ve katılım bankaları sahip oldukları fon toplama yetkisi neticesinde satın alma gücü oluşturabilmektedir.¹²

Diğer yandan bankalar kurumsal yönetimin gelişmesi açısından da oldukça önemli bir rol üstlenmektedirler. Piyasa bazlı ekonomilerde pay piyasası sahipliğinin üstlendiği temsil problemini giderme görevini bankacılık sisteminin gelişmiş olduğu ülkelerde bankalar üstlenmektedir.¹³

Enflasyon, vergi gelirleri, istihdam, gelir dağılımı, tüketim ve harcama alışkanlıkları gibi önemli dinamiklerin sağlıklı şekilde yürütülebilmesi için ulusal ve uluslararası ekonomide bankalara ihtiyaç duyulmaktadır.¹⁴ Para politikası araçlarının etkin kullanımı, devletin maliye politikalarını uygulaması ve ekonomide parasal kaynakların el değiştirmesinde bankalar oldukça önemli ve kilit bir role sahip olan kurumlardır. Bu durum para ve maliye politikalarının finansal sisteme aktarılması ve bu politikalar ile amaçlanan sonuçların hızlı ve etkili bir şekilde elde edilmesinde bankaların önemini artmaktadır.

1.3. BANKA TÜRLERİ

¹¹ Franklin Allen, Elena Carletti, “**The Roles of Banks in Financial Systems**”, The Oxford Handbook of Banking, Editors: Allen N. Berger, Philip Molyneux, and John O. S. Wilson, 2012, s.7-10

¹² Aydın, **a.g.e.**, s.17

¹³ Allen, Carletti, **a.g.e.**, p.16.

¹⁴ Yazıcı, **a.g.e.**, s. 42.

Bankalar tarihsel gelişim süreci boyunca hizmet yelpazesini genişletip ekonomi içindeki yerlerini sağlamlaştırarak günümüzde çok çeşitli faaliyetler gösteren kuruluşlar haline gelmişlerdir. Bu durum zaman içinde bankaların farklılaşması sonucunu doğurduğundan bankalar özelliklerine göre sınıflandırılmıştır. Bankalar için yapılan bu sınıflandırma, hangi banka türünün hangi faaliyetlerde bulunduğu ve hangi müşteri grubuna ne şekilde hizmet verebileceği hususunda toplumdaki bilincin artmasına destek olarak kişilerin ve kurumların bankacılık sektöründen daha fazla yararlanmasına imkân sağlamaktadır.

Bankalar faaliyet alanları, kuruluş amaçları, sahiplik yapısı, hukuki yapı, coğrafi dağılım gibi birçok bakımdan sınıflandırılabilir. Türkiye'deki bankacılık sisteminin mevcut yapısı göz önünde bulundurulduğunda faaliyet alanları, sahiplik yapıları ve ölçek büyüklükleri itibarıyla bankalar aşağıdaki şekilde sınıflandırılabilir.

1.3.1. Faaliyet Alanlarına Göre Sınıflandırma

Zamanın ekonomik gereklilikleri doğrultusunda bankaların faaliyet alanlarının çok geniş bir yapıya kavuşması zamanla bankacılık sektörünün karmaşık bir hale gelmesini de beraberinde getirmiştir. Aynı alanda faaliyet gösteren ve aynı özelliklere sahip bankaların birlikte sınıflandırılması ise bu karmaşık yapının daha anlaşılır hale getirilmesinde ve bankaların denetim ve düzenleme faaliyetlerinde kolaylaştırıcı bir unsur olmuştur. Bu sınıflandırmaların aynı zamanda bankacılık sektöründe istikrarın sağlanmasına da olumlu yönde katkısı olmuştur. Bankacılık sektörüne ilişkin 5411 sayılı Bankacılık Kanunu'nda da Türkiye'deki bankacılık sisteminin yapısı göz önünde bulundurularak farklı banka türleri için ayrı tanımlamalar yapılmıştır. Mevduat bankaları, katılım bankaları, kalkınma ve yatırım bankaları olmak üzere temelde üç banka türünün faaliyet gösterdiği bankacılık sektöründe her bir banka türünün uyması gereken hükümler Bankacılık Kanunu'nda belirtilmiştir. Bankaların faaliyet alanlarına göre sınıflandırılmasında merkez bankalarına da ayrı bir başlıkta yer vermek faydalı olacaktır.

1.3.1.1. Merkez Bankaları

Kuşkusuz bankacılık sektöründeki en önemli kurumların başında gelen merkez bankaları toplum içerisinde “devletin bankası” ya da “bankaların bankası” olarak tabir edilmektedir. Merkez bankaları kurulu buldukları ülkelerde yürütülen para politikalarından sorumludur ve merkez bankalarının açıklama, karar ve uygulamaları başta para arzı ve döviz kurları olmak üzere faiz oranları, krediler gibi pek çok kritik değişken üzerinde büyük etkiye sahiptir.¹⁵ Uluslararası alanda ülkelerin merkez bankaları incelendiğinde genel olarak tüm merkez bankalarının temel hedefinin bulunduğu ülkenin ekonomik büyümesine katkıda bulunmak amacıyla finansal sistemin sağlıklı bir şekilde işlemlerini sağlayacak aksiyonlar almak ve ekonomide fiyat istikrarını sağlamak olduğu görülecektir. Bu bağlamda merkez bankalarının başlıca görev ve işlevleri; buldukları ülkenin zamana göre değişen ekonomik gereksinimleri doğrultusunda para politikası araçlarını kullanmak, bankaların rezervleri ile ülkenin döviz ve altın gibi rezervlerini korumak ve idare etmek, bankaların kendi aralarında gerçekleştirdikleri işlemlere ve uluslararası ödemelere aracılık etmek olarak sayılabilir.

Bankacılık sisteminin gelişim tarihçesine bakıldığında dikkat çeken bir husus merkez bankalarının sektöre girişinin ticari bankalardan daha sonra gerçekleşmiş olmasıdır. Merkez bankalarının öncelikle özel ticari banka statüsünde kurulmuş olması da aynı hususa işaret etmektedir.¹⁶ Bu statü ile kurulup sektörde faaliyet gösteren merkez bankaları kendilerine verilen yetki ile devlet adına para basma vazifesini üstlenerek devletin bankerliğini yapmışlardır. Tarih boyunca bir devletin devlet olma noktasındaki en büyük bağımsızlık nişanelerinden biri sayılan para basma yetkisinin ticari bankalara verilmesi, bu bankaların para basma görevini yerine getirirken kâr kaygısını ön planda tutarak asıl amacının dışına çıkması riskini de beraberinde getirmiştir. Bu muhtemel riski bertaraf etmek için zamanla bu statüdeki bankaların kamulaştırılması ihtiyacı hissedildiğinden merkez bankalarının uluslararası alanda faaliyetlerini devlet bankası statüsünde sürdürmesi genel kabul görmüş bir uygulama haline almıştır.

¹⁵ Mehmet Günal, **Para Banka ve Finansal Sistem**, 4. Baskı, Berikan Yayınevi, Ankara, 2012, s.76

¹⁶ Selcen Şahin, **Para Politikalarının Bankacılık Sektörü Üzerine Etkileri: Türkiye Örneği**, Selçuk Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü İktisat, Yüksek Lisans Tezi, Konya, 2011, s. 4

Türkiye’de merkez bankası, 11 Haziran 1930 tarihinde Türkiye Büyük Millet Meclisi’nde kabul edilen 1715 sayılı Türkiye Cumhuriyet Merkez Bankası Kanunu’nun 30 Haziran 1930 tarihinde Resmi Gazete’de yayımlanmasıyla “Anonim Şirket” olarak kurulmuştur.¹⁷ Faaliyetlerine 3 Ekim 1931 tarihinde başlayan ve özel yasayla kurulan kamu tüzel kişiliğine haiz Türkiye Cumhuriyet Merkez Bankası’nın öncelikli amacı diğer ülkelerdeki yapıya uygun şekilde fiyat istikrarını sağlamaktır.

Günümüzde TCMB’nin temel faaliyetleri; para politikası, döviz kuru politikası, piyasa işlemleri, rezerv yönetimi, hazine işlemleri, banknot basımı ve ödeme sistemleri kanallarıyla yürütülmektedir.¹⁸ TCMB’nin başlıca görev ve yetkileri; hükümetin politika kararlarını gözeterek para politikalarını yürütmek, banknot ihraç etmek, para ve kredi ile ilgili kararlar alıp gerektiğinde hükümete tavsiye vermek ve Merkez Bankası politikalarına karşı bankaların uyum düzeylerini denetlemektir.¹⁹

Yönetim şekli itibarıyla özerk olan Türkiye Cumhuriyet Merkez Bankası, finansal piyasalarda ekonomiye destek sunmak amacıyla belirlediği faiz ve kur politikaları ve dış ticaret dengesini sağlamak amacıyla kontrol altında tuttuğu döviz rezervleri ve para/sermaye piyasalarında yaptığı düzenleyici ve denetleyici işlemler yoluyla finansal sistem içerisinde oldukça önemli bir rol üstlenmektedir.²⁰

1.3.1.2. Mevduat Bankaları

Bir ekonomide fon (tasarruf) fazlası olanlardan topladığı fonları ihtiyacı olan kişi ya da kuruluşlara çoğu zaman kısa ve orta vadeli kredi olarak kullandıran banka türüdür. Mevduat bankalarının kuruluş amacı bir ekonomide desteklenmesi gereken

¹⁷ TCMB, (Çevrimiçi), <http://tcmb.gov.tr/wps/wcm/connect/TR/TCMB+TR/Main+Menu/Banka+Hakkinda/Tarihce>, 30 Ocak 2019.

¹⁸ TCMB, (Çevrimiçi), <http://www.tcmb.gov.tr/wps/wcm/connect/TR/TCMB+TR/Main+Menu/Temel+Faaliyetler/Rezerv+Yonetimi>, 17 Mart 2018.

¹⁹ İbrahim Erol, Ece Demiray Erol, **Para, Banka, Teori ve Politika**, Orion Kitabevi, Manisa, 2013, s. 122.

²⁰ Gazi Sarısakaloğlu, **Kamu Bankalarının Yeniden Yapılandırılmasının Kamu Bankaları Üzerindeki Etkileri**, Hitit Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü Yüksek Lisans Tezi, Çorum, 2016, s. 9.

segment ve sektörlerin finansman ihtiyaçlarını karşılamaktır. Mevduat bankaları bu aracılık faaliyetini fon fazlası olanlardan vadeli ya da vadesiz olarak topladıkları mevduatları kredi ve iştirakler yoluyla yatırımlara aktararak gerçekleştirmektedir.²¹ Bu tür bankalar genellikle bankacılığın bir alanında uzmanlaşmamakta ve bankacılık faaliyetlerini yaygın şube ağı ve alternatif dağıtım kanalları aracılığıyla yürüterek perakende bankacılık yapmaktadırlar. Bu tür bankaların vermiş olduğu hizmetlere vadeli ve vadesiz mevduat toplama, bu yolla toplanan fonları bireysel ve ticari kredi kullandırma, para transferi işlemlerini yerine getirme, çek, senet, döviz işlemleri yapma ve kiralık kasa hizmeti sunma örnek olarak gösterilebilir.

Bir ülke ekonomisinde para politikasını hükümetler belirler, belirlenen politikaları merkez bankaları yürütür ve para politikasının yürütülmesinde gerek duyulan araçlar ise bankalar tarafından oluşturulur.²² Mevduat bankaları birikim sahiplerine kazanç elde etme imkânı sunarken yatırım yapmak isteyen tarafların da fon/kaynak talebini karşılamaktadır. Mevduat bankaları ticari bankalar olarak da adlandırılmakta olup ekonomide uygulanan para politikalarının etkin ve hızlı sonuçlar üretmesi hususunda çok önemli katkı sunmaktadır. Pek çok farklı sektör, segment ve kredi türü için kısa, orta ve uzun vadeli krediler kullandıran ve hemen hemen her çeşit bankacılık faaliyetini kendine hedef seçmiş olan mevduat bankaları, sektörde var olan bankaların da kayda değer bir çoğunluğunu oluşturmaktadır. Mevduat bankalarının finansal ihtiyaçları karşılamaya hususunda toplumda çok farklı gelir düzeylerine sahip geniş bir müşteri kitlesine hitap etmesi, sektörde mevduat bankalarının bilinirliğini ve ulaşılabilirliğini artıran etmenler olmuştur.

1.3.1.3. Kalkınma ve Yatırım Bankaları

Mevduat ve katılım bankalarının en önemli rollerinden biri olan mevduat/katılım fonu toplama faaliyetini gerçekleştiremeyen, sunduğu ürün ve hizmet yelpazesi diğer banka türlerine göre çok daha sınırlı olan, belli bir amaçla kurulmuş ve alanında uzmanlaşmış banka türüdür. Bu bankalar genellikle bir tek alanda hizmet sunan “toptancı banka” olarak faaliyet gösterir. Kalkınma ve yatırım

²¹ Erol, Erol, **a.g.e.**, s. 123.

²² Öztürk, **a.g.e.**, s. 17.

bankaları genellikle büyük şirketlerin finansal ihtiyaçlarına fon sağlamak amacıyla kurulurlar. Örneklerine bakıldığında bu tür bankaların faaliyetlerini genellikle alanında uzman personel ile merkezden yürüttüğü görülmektedir.

Yatırım bankalarının yürüttüğü faaliyetler ile büyük şirketlerin orta ve uzun vadeli fon ihtiyaçlarının karşılanması amaçlanmaktadır. Yatırım bankaları temelde diğer banka türlerinde olduğu gibi finansal sistemde fon fazlası sebebiyle fon arz eden kişi ve kuruluşlardan fon ihtiyacı olan kuruluşlara fon transfer işlemlerine aracılık eder. Yatırım bankaları tarafından uygun kuruluşlara kullandırılan krediler işletmelerde fabrika ve benzeri tesislerin geliştirilmesi, duran varlık yatırımlarının finansmanı ile bakım-onarım gibi faaliyetleri finanse etmek için kullanılmaktadır.²³

Kalkınma bankaları Türkiye gibi gelişmekte olan ülkelerde yatırım sermayesine duyulan gereksinimi karşılamak ve ülkenin kalkınmasını sağlamak amacıyla sanayi alanında girişimci statüsündeki kuruluşlara fon sağlayarak ekonomide oldukça önemli bir rol üstlenmektedir. Kalkınma bankaları ile yatırım bankaları sınıflandırma açısından aynı bankacılık türünde yer almakla beraber bu bankalar arasındaki en temel farkın; yatırım bankalarının gelişmiş ülkelerde, kalkınma bankalarının ise az gelişmiş ya da gelişmekte olan ülkelerde daha yaygın faaliyet göstermesi olduğu söylenebilir.²⁴

1.3.1.4. Katılım Bankaları

Bankacılık sisteminin sınıflandırılmasında ayırt edici ve kendine özgü yanları sebebiyle bankacılığın ayrı bir türü olarak kendine yer edinmiş olan katılım bankaları genel olarak faizsiz bankacılık ilkesini benimseyen ve faaliyetlerini bu ilkeyi gözeterek sürdüren bankacılarıdır. Türkiye’de son yıllarda gelişmeye başlayan katılım bankaları, İslam ülkelerinde ise yaygın olarak faaliyet göstermekte ve dünyada daha çok “İslami Banka” olarak adlandırılmaktadır.²⁵ Mevduat bankacılığı anlayışından farklı olarak, faiz içeren işlemlerden kaçınan kişilerin finansal ihtiyaçlarını

²³ Alptekin Güney, **Banka İşlemleri**, 6. Baskı, Beta Yayın, İstanbul, 2012, s. 17.

²⁴ **A.e.**, s. 20.

²⁵ Fatma Temelli, Ömer Çınar, Füsun Çelebi Boz, **Dünya’da Avrupa’da ve Türkiye’de Katılım Bankacılığı**, 2017, (Çevrimiçi), <http://www.tkbb.org.tr/akademik-calismalar>, 07 Nisan 2018.

karşlamak, bu müşterilere bankacılık ürün ve hizmetlerini ulaştırmak ve bu müşterilerin tasarruflarını değerlendirebilmek amacı ile faaliyet gösteren kurumlardır.

Katılım bankalarının genel işleyişi mevduat bankalarına benzemekle birlikte bazı açılardan mevduat bankalarından ayrılmaktadır. Katılım bankalarının faaliyetlerini gerçekleştirirken uymakla yükümlü olduğu temel kriterlerin başında faizsiz bankacılık yer alır. Katılım bankaları cari hesaplar ve katılma hesapları ile fon fazlası olan kesimden fon toplamaktadır.²⁶ Gerçek ya da tüzel kişiler tarafından açılabilen cari hesaplarda bulunan paraların istenildiği zaman hesap sahipleri tarafından kısmen ya da tamamen çekilebilme olanağı varken bu hesapların kâr payı getirisi yoktur. Katılma hesapları ise vade sonunda kâra ya da zarara ortak olma esasına göre getiri sağlayabilen hesap türünü ifade eder. Katılma hesapları ile kâr ve zarara katılma esasına göre fon toplayan katılım bankaları, topladığı fonları faizsiz finansman ürünlerinde değerlendirirken kullandırılan fonlardan doğan kâr ve zarar riskini müşterileri ile paylaşır. Katılım bankaları, mevduat bankalarında olduğu gibi müşterilere nakdi kredi vermek yerine ihtiyaç finansmanı sağlar. Konut, araç, teçhizat gibi ihtiyaçlarda finansal kiralama şirketleri ile benzeşen bir yapıda çalışan katılım bankaları, müşteri tarafından talep edilen malı müşteri adına satın alarak müşteriye taksitler halinde ödeme imkânı tanır. Bu yöntemin katılım bankacılığındaki adı “murabaha” olup katılım bankalarında en yaygın görülen işlem türünü oluşturur. Bununla birlikte katılım bankaları da diğer bankalar gibi döviz işlemleri, para transferleri, çek, kredi kartı gibi finansal hizmetleri müşterilerine sunmaktadır.

Türkiye’de ilk olarak 1984’te Albaraka Türk’ün kurulmasıyla katılım bankacılığının temelleri atılmış, daha sonra sektöre birkaç bankanın daha girmesiyle katılım bankaları sektörde kendine yer edinmiştir. 2005 yılından önce sektörde “özel finans kurumları” statüsü ile yer alan bu bankalar, 2005 yılında Bankalar

²⁶ Güney, a.g.e., s. 27.

Kanunu'nda yapılan önemli bir değişiklik ile “katılım bankaları” olarak adlandırılmış ve “Türkiye Katılım Bankaları Birliği” bünyesinde bir araya getirilmiştir.²⁷

Türkiye’de katılım bankalarının bankacılık sektöründeki rolü ve önemi faiz duyarlılığından dolayı mevduat bankalarının toplayamadığı atıl fonları ekonomiye kazandırmak ve faiz hassasiyetine sahip müşterilerin tasarruflarını değerlendirmesine yardımcı olmaktadır.²⁸ Katılım bankaları Türk bankacılık sistemindeki sınıflandırma doğrultusunda mevduat bankaları ile kalkınma ve yatırım bankalarının alternatifi olarak değil, bankacılık sistemini tamamlayıcı türden bankalar olarak görülmektedir.²⁹ Türkiye’de 2005 yılından itibaren dikkat çeken düzeyde hızlı bir büyüme ivmesi yakalayan katılım bankacılığı dalının özellikle son dönemde açılan Ziraat Katılım, Vakıf Katılım ve Emlak Katılım ile yakın zamanda açılması plânlanan Posta Katılım, Tarım Kredi Katılım gibi tecrübeli oyuncuların da katılmasıyla ileriki yıllarda Türk bankacılık sektöründeki payının artması beklenmektedir.

1.3.2. Sahiplik Yapılarına Göre Sınıflandırma

Bankaların sahiplik yapılarına göre sınıflandırılmasında sermaye kaynakları dikkate alınmaktadır. Bu doğrultuda bankalar kamu sermayeli, özel sermayeli ve yabancı sermayeli bankalar olarak sınıflandırmaya tabi tutulabilir. Ulusal ve global anlamda finansal sistem içerisinde bankacılık sektörünün sağlıklı bir şekilde işleyebilmesi için sahiplik yapısı ne olursa olsun tüm bankaların yürürlükteki mevzuata ve uluslararası yönetim ilkelerine uyması gerekmektedir.³⁰ Sistemin icap ettirdiği düzenin dışına çıkan bir bankanın finansal yapısının bozulması ve bu halde gösterdiği faaliyetler sonucu zarar etmesi muhtemeldir. Geçmişte dünyadaki birçok ülkede var olduğu gibi Türkiye’de de bankaları yasalara ve kurallara aykırı şekilde şahsi menfaatleri doğrultusunda kullanan aile şirketleri, holdingler ya da diğer kişi ve

²⁷ Türkiye Katılım Bankaları Birliği, (Çevrimiçi), <http://www.tkbb.org.tr/tarihce>, 21 Nisan 2018.

²⁸ Erol, Erol, **a.g.e.**, s. 48

²⁹ TKBB, **Türk Finans Sisteminde Katılım Bankacılığı**, (Çevrimiçi), <http://www.tkbb.org.tr/Documents/Yonetmelikler/Turk-Finans-Sisteminde-Katilim-Bankaciligi-araliik-2017.pdf>, 21 Nisan 2018.

³⁰ Erdinç Köse, **Kamu Bankalarının Ülke Ekonomisi ve Finansal Sistem Üzerindeki Etkileri**, Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü Yüksek Lisans Tezi, Çanakkale, 2008, s. 15.

kurumlar; bankaların finansal yapısının ciddi şekilde bozulmasına neden olmuş, bu durum beraberinde önemli bankacılık krizlerini ve zorlu ekonomik koşulları da getirerek geniş kitlelerin hesap ödemesine yol açmıştır. Bunun sonucunda zarar eden bankalar ilgili çeşitli düzenlemeler doğrultusunda ya tasfiye edilerek iflaslarına karar verilmiş ya da bu bankaların başka bankalarla birleştirilmesi yoluna gidilmiştir. Türkiye’de 1990’lı yıllarda ve 2000’li yılların başında bu türden olumsuz örnekler sıkça yaşanmıştır. İflas eden bankalarda hesapları olan müşteriler ciddi mağduriyet yaşamış ve krizin etkileri arttığından bu gelişmeler sonrasında Otorite köklü bir yapılanmaya gitme kararı almıştır.

1.3.2.1. Kamu Sermayeli Bankalar

Sermayesinin yarıdan fazlası ya da tamamı devlete ait olan bankalar kamu sermayeli bankalar olarak sınıflandırılmaktadır. Kamu sermayeli bankaların geçmişine bakıldığında, bu bankaların genellikle bizzat devlet tarafından yapılması gereken ekonomik faaliyetleri yerine getirmek amacıyla kuruldukları görülmektedir.³¹ Yine kamu bankalarının tarihi incelendiğinde bu bankaların genellikle ekonomide devletçilik politikalarının yoğunlaştığı zamanlarda devletin iktisadi bir teşebbüsü olarak kurulduğu ya da bazı özel ve yabancı bankaların kamulaştırılması suretiyle ortaya çıktığı gözlemlenmektedir. Türkiye’de faaliyet gösteren ya da geçmişte faaliyet göstermiş olan kamu bankalarının, özel teşebbüslerin banka kurmak için isteksiz ve/veya yetersiz olduğu Cumhuriyet’in ilk yıllarında ve ithal ikameci ekonomi politikalarının izlendiği 1960-1980 Planlı Kalkınma Dönemi’nde kurulduğu görülmektedir.

1.3.2.2. Özel Sermayeli Bankalar

Sermayesi özel kişi ve kuruluşlara ait olan bankalar özel sermayeli bankalar olarak sınıflandırılmakta olup bu bankaların en öncelikli amacı kâr elde etmek olduğundan büyük bölümünün mevduat bankası olarak kuruldukları görülür. Bankacılık sistemi içerisinde fon fazlası olanlardan fon talep edenlere doğru

³¹ Funda Çundur, **Kamu Bankaları Ve Özelleştirilmeleri**, Adnan Menderes Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü Doktora Tezi, Aydın 2000, s. 138.

gerçekleştirilen fon aktarım fonksiyonuna en fazla işlerlik kazandıran banka türü özel sermayeli mevduat bankalarıdır. Bu sınıfta yer alan bankaların en temel faaliyeti fon fazlası olanlardan topladığı mevduatı fon ihtiyacı olanlara kredi şeklinde kullanılmak suretiyle kâr elde etmektir. Bunun dışındaki bankacılık hizmetleri çoğu zaman temel faaliyetin yerine getirilmesi esnasında ortaya çıkmaktadır. Örneğin bir müşterinin konut kredisi talebi, beraberinde o müşteriye hesap açılması, kredi kartı ve kredili mevduat hesabı tanımlanması, hayat sigortası, zorunlu deprem sigortası gibi poliçeler düzenlenmesi gibi ürünlerin sunulmasına da ortam sağlarken aynı zamanda banka kârlılığının artmasında da oldukça önemli bir rol oynamaktadır.

Yukarıda sayılan gerekçelerle Türkiye’de devlet eliyle kamu bankalarının kurulması özel sermayenin de banka kurmak hususundaki girişimlerinin önünü açmıştır.³² Özel banka kuruluşlarının sayısında en dikkat çekici artışlar özellikle 1945-1960 yılları arasında görülmüştür. Türkiye’de ilgili dönemdeki hükümetin politikalarını özel sektörü teşvik edici yönde belirlemesi, bu dönemde özel sektör bankacılığının gelişmesindeki en önemli gerekçe olarak gösterilebilir.³³ Günümüzde Türkiye’de faaliyet göstermeye devam eden en eski ve en köklü özel bankaların temelleri 1945-1960 döneminde atılmış olup bu bankalar mevcut Türk bankacılık sisteminde önemli bir paya sahiptir.

1.3.2.3. Yabancı Sermayeli Bankalar

Sermayesi ve sahipliği yabancı kişi ve/veya kuruluşlara ait olan bankalar yabancı sermayeli bankalar olarak sınıflandırılmakta olup genellikle bir ülkede yabancı bankaların bankacılık sistemine dâhil olması; yabancı kişi ve kuruluşlara ait olan sermaye ile kurulmasıyla, yabancı bir bankanın bir ülkede şube açmasıyla ya da mevcut durumda ülkede faaliyet gösteren özel bir bankanın yabancı sermaye tarafından satın alınmasıyla gerçekleşmektedir. Yabancı sermayeli bankaların yönetimi ve kuruluş merkezleri ülke dışında bulunur. Bu açıdan değerlendirildiğinde, yabancı sermayeli bankalar başka ülkeye ait olan bir bankanın faaliyette bulunduğu

³² A.e., s. 136

³³ Köse, a.g.e., s. 15.

ülkedeki şubesi gibi düşünülebilir.³⁴ Yabancı sermayeli bankalar ancak kurulacağı ülkedeki yetkili otorite ile gerekli diğer kurum ya da kuruluşlardan izin alarak bankacılık faaliyetlerine başlayabilir.

Gelişmekte olan ülkeler arasında yer alan Türkiye zaman zaman ekonomik, siyasi ve toplumsal sorunlarla karşı karşıya kalsa da dinamik bir yapıya sahip olduğu için yabancı sermayenin de ilgisini çekmeyi başarmaktadır. Ekonomide ve bankacılık sektöründe gerçekleştirilen düzenleme ve yeniden yapılanma sayesinde Türkiye'ye yabancı sermayenin ilgisi daha da arttığı söylenebilir. Bu doğrultuda 2018 yılı itibarıyla Türk bankacılık sektörünün mevcut durumuna bakıldığında yabancı sermayeli bankaların sektörde faaliyet gösteren bankaların yarısını oluşturduğu görülmektedir.

1.3.3. Ölçek Büyüklüklerine Göre Sınıflandırma

Bankalar ölçek büyüklüklerine göre; büyük ölçekli, orta ölçekli ve küçük ölçekli bankalar şeklinde sınıflandırılmaktadır. Uygulamada her ne kadar bu şekilde bir sınıflandırma yapılmış olsa da ölçek kavramının göreceli olması, sistemdeki bankaları bu açıdan sınıflandırmayı zorlaştırmaktadır. Bu sınıflandırma yapılırken hangi kıstasların dikkate alındığına bakılmalıdır.³⁵ Ulusal düzeyde küçük ölçekli olan bir banka yerel açıdan değerlendirildiğinde orta ya da büyük ölçekli olarak sınıflandırılabilir. Ölçek büyüklüğünün belirlenmesinde kıstas olarak; sermaye, aktif büyüklük, ulusal ya da yerel olma durumu, şube ve personel sayısı gibi ölçütler dikkate alınmaktadır.

Global anlamda mevcut bankacılık sistemleri incelendiğinde bazı ekonomilerde büyük bankaların bankacılık sistemine hâkim olduğu görülmekte iken bazı ülke ekonomilerinde ise bankaların sayıca çok olduğu ve faaliyet gösterdiği ülkeye dağınık bir şekilde yayılmış olan bu bankaların birbirleriyle ilişkilerinin sınırlı olduğu görülmektedir. Ünite bankalar olarak da isimlendirilen bu tür küçük bankaların genellikle bir tek faaliyet alanı bulunmaktadır. Bankacılık sistemine

³⁴ A.e., s. 19.

³⁵ İlker Parasız, **Para Banka ve Finansal Piyasalar**, 9. Baskı, Ezgi Kitabevi, Bursa, 2009, s. 129

büyük bankaların egemen olduğu ülkelerde bu büyük bankalar kendi aralarında iş birliği yaparak piyasadaki fon toplama ve fon kullandırma faiz oranları gibi değişkenleri belirleyebilmektedir. Büyük bankalar bankacılık sisteminde müşteriler tarafından bilinirliklerinin fazla olması, şube ağının ve diğer alternatif dağıtım kanallarının (ATM, internet ve mobil şube gibi) geniş olması nedeniyle erişilebilirliklerinin çok daha fazla olması ve iş hacminin büyüklüğü gibi avantajlardan ötürü küçük bankaların önüne geçmektedir. Tüm bu avantajlar büyük bankaların sektörde daha fazla yer edinmesine ve piyasa yapıcılık rolünü ellerinde tutmalarına imkân sağlamaktadır.³⁶

Türk bankacılık sistemindeki bankaların ölçek büyüklükleri değerlendirildiğinde, yurtdışındaki yapıya benzer şekilde Türk bankacılık sisteminde de küçük ölçekliden büyük ölçekliye doğru bir yapılanmanın mevcut olduğu görülmektedir.³⁷ Bankacılık sistemi içerisinde faaliyet gösteren küçük ve orta ölçekli bankaların başlıca sorunları; holding bankası veya aile işletmesi şeklinde kurulmuş olmaları, özkaynak ve aktif büyüklük bakımından sistem içerisinde yetersiz olmaları, şube ağını genişletmek ve alternatif dağıtım kanallarına yatırım yapmak hususlarında daha yüksek maliyetlere katlanmak zorunda olmaları ve piyasa yapıcı güce sahip olmamalarıdır. Tüm bunların yanı sıra çalışma şekillerindeki esneklik sayesinde müşteri taleplerine hızlı cevap verme, büyük ölçekli bankaların ilgilenmediği küçük çaptaki kuruluşlara hitap ederek müşteri potansiyelini artırma, çok büyük ve karmaşık olmayan özelliklerinden dolayı çabuk karar alma hususları ise küçük ve orta ölçekli bankaların avantajları olarak sayılabilir.³⁸

Türk bankacılık sistemi yapısı itibarıyla oligopol piyasa özelliği göstermektedir. Bu durum sektörün bir kaç büyük bankanın kontrolünde bulunmasına neden olduğundan düşük sermaye ile faaliyetlerini sürdürmeye çalışan küçük ve orta ölçekli bankaların sektördeki büyük rakipler ile rekabet etmesini oldukça zorlaştırmaktadır.

³⁶ Öçal, Çolak, a.g.e., s. 15.

³⁷ İlker Parasız, **Türkiye’de ve Dünya’da Bankacılık**, 1. Baskı, Ezgi Kitabevi, Bursa, 2011, s. 51

³⁸ İlker Parasız, **Modern Bankacılık Teori ve Uygulama**, 2. Baskı, Ezgi Kitabevi, Bursa, 2007, s. 48-49.

1.4. BANKACILIĞIN TARİHSEL GELİŞİMİ

Banka ve bankacılık faaliyetleri, para ve ticaretin var oluşundan çok daha sonra insanlığın hayatına girişmiştir. Ticaret, takas ekonomisi (değiş tokuş) ve paranın kullanımı 40.000 yıl kadar öncesine dayanırken borç ve faiz işlemlerinin ise yazının keşfedildiği M.Ö. 4000'lerin sonlarından itibaren gerçekleştirildiği bilinmektedir.³⁹ İnsanlık tarihinde ticari faaliyetlerin başlaması ve paranın bir değişim aracı olarak kullanılması finansal kurumlara olan ilgi talebin artmasına da ortam hazırlamıştır.⁴⁰

1.4.1. Mevduat Bankalarının Tarihsel Gelişimi

Tarihte bankacılık hizmetlerinin Sümer ve Babil medeniyetlerine kadar uzandığı zannedilmektedir.⁴¹ Bu dönemlerde bankacılık hizmeti dini kuruluşların çevresinde gerçekleştirilmektedir. İşleyişe bakıldığında bu medeniyetlerde tapınakların bir banka, oradaki görevlilerin ise banka personeli rolü üstlendikleri görülmektedir. Para, mal ve diğer değerli eşyalarını güvende tutmak ve korumak isteyen kimseler tapınak görevlilerine başvurarak bu kıymetlerini tapınaklarda saklamışlardır.

Sümer Medeniyeti'nde M.Ö. 3500 yılında kurulduğu sanılan 'Maket' tarihte bilinen ilk banka örneği sayılmaktadır.⁴² Yapılan arkeolojik araştırmalar neticesinde Maket adı verilen bu tapınaklarda görev yapan rahiplerin harman zamanı ödenmek üzere çiftçi halka önceleri tohum, hammadde gibi aynî, sonraları ise nakdi borç verdikleri tespit edilmiştir. Bunun da ötesinde araştırmalar sonucu ortaya çıkan belgeler sayesinde hesaplar arasında aktarım, mevduat kabulü, ödeme emri gibi hizmet ve işlemlerin bu tapınakların başlıca uğraş alanı olduğu sonucuna varılmıştır.

Babil Medeniyeti'ne ait meşhur Hammurabi Kanunları'nda Maket adı verilen tapınakları yöneten görevlilerin ödünç işlerinde, borç tahsilatında, borç tasfiyesinde

³⁹ Erkan Ildız, **Eski Çağ'da Bankacılık ve Bankerlik**, Türkiye Bankalar Birliği Yayınları, İstanbul, 2013, s. 332

⁴⁰ Altay, **a.g.e.**, s. 31.

⁴¹ Parasız, **Modern Bankacılık Teori ve Uygulama**, s. 17

⁴² **A.e.**

yapması gerekenlere de yer verilmiştir.⁴³ Milattan önce iki binli yıllara ait olduğu düşünülen bu kanunlarda tapınaklarda yapılacak borç işlemleri tanımlanmış ve borç işlemlerine ilişkin olarak tahsil usulleri ile elde edilecek faiz geliri ayrıntılı şekilde ifade edilmiştir.⁴⁴ Kanun incelendiğinde ödünç işlemleri sırasında faiz alınmasına izin verildiği ancak doğal afet ya da mücbir sebepler nedeniyle hasat yapılamayıp ürün elde edilemeyen dönemlerde borçlar için faiz tahakkuk ettirilemeyeceği ve bu durumda borcun tahsil edilemeyeceği hususlarının bu Kanun'da karara bağlandığı görülmektedir.

Bankacılık sistemi tarih sahnesine çıkışından itibaren, Mezopotamya, Eski Yunan, Mısır, Roma ve Avrupa medeniyetlerinde bir takım aşamalardan geçerek tüm insanlığa yayılmış ve günümüzdeki çok yönlü yapısına evrilmiştir. Eski Yunanlıların aralarındaki ilişkiler sırasında bankacılığı Babil Medeniyeti'nden öğrendiği düşünülmektedir. Özel bankacılık sistemi gelişmiş olan Eski Yunanlılarda, "trapezitai" denilen sarrafların vadeli ve vadesiz şekilde para kabul ettikleri, nakdî borç verme gibi faaliyetler gösterdikleri ve para transferi işlemleri de yaptıkları tespit edilmiştir.⁴⁵ Bu sarrafların borç verme şartlarının ve uyguladıkları faiz oranlarının zaman içinde ağırlaşması, trapezitai adı verilen sarraflara mahkûm olmak istemeyen sitelerin kendi bankalarını kurması sonucunu doğurmuştur.

Eski Yunanlıların Babil Medeniyeti'nden öğrenerek geliştirdikleri bankacılık sistemini Roma İmparatorluğu'na aktardığı düşünülmektedir. Roma İmparatorluğu'nda farklı sınıflardan oluşan kişiler para ve kredi işiyle ilgilenmiştir. Eski Yunan'dan gelen Argenratii, Negaciatores ve Publicainler ya da maliyeci şövalyeler bu kişilere örnek olarak gösterilebilir.⁴⁶ Dünya politika ve ticaretin en büyük ve önemli merkezlerinden biri olan Roma İmparatorluğu'nda önceleri para değişimi şeklinde başlayan bankerlik, daha sonra mevduat kabulü, kredi işlemleri ve poliçe alım satımı gibi işlemlerle geliştirilmiştir. Eski Yunan ve Roma'da bankacılığa

⁴³ A.e.

⁴⁴ Nurhan Aydın, **Bankacılık ve Sigortacılığa Giriş**, Editör: Metin Toprak, Metin Coşkun, Anadolu Üniversitesi Yayınları, Eskişehir, 2012, s.53

⁴⁵ A.e., s.18.

⁴⁶ İlker Turmuş, **Türkiye'de Bankacılık Sektörü ve Avrupa Birliği'ne Uyumlaşma Süreci**, Marmara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü Yüksek Lisans Tezi, İstanbul, 2008., s.6.

ilişkin getirilen en önemli yenilik; bankerlerin tasarruf sahiplerinden faiz karşılığı mevduat almaları ve bunu ihtiyaç sahiplerine daha yüksek faizle borç olarak vermeleri olmuştur.⁴⁷

Orta Çağ Avrupa'sında yaşanan gerek askeri gerekse siyasi gelişmeler ile kilisenin sosyal yaşam üzerindeki olumsuz etkileri ticari faaliyetler ve ekonomik gelişmelerin önündeki en büyük engel olmuştur.⁴⁸ Bu doğrultuda özellikle borçlanma kuruluşlarına karşı negatif bir algının hâkim olduğu görülebilir ancak bu süreçte Yahudiler kilise kuralları ile bağlı olmadıkları için faiz ile borç verme faaliyetlerini sürdürmüş ve geliştirmişlerdir.

11.Yüzyıl'a gelindiğinde Venedikli ve Cenovalı bankerler Orta Çağ'ın ticari yaşantısında görülen sarraf ve bankerlerin o dönemde kullandığı bankacılık uygulama ve tekniklerini geliştirmek suretiyle bankacılığın bugünkü modern yapıya kavuşmasına önemli katkılar sağlamışlardır.⁴⁹

Bankacılık tarihi incelendiğinde 1157 yılında kurulan Venedik Bankası ilk banka kuruluşu olarak kabul edilmektedir.⁵⁰ 14. yüzyılda İtalya'da Medici ailesi üyesi Giovanni di Bicci de' Medici modern bankacılığın gelişiminde etkili olmuştur. Floransa'da sokak üzerinde olan bankalarda borç verme, para takası, altın, gümüş gibi değişimlerle bu işi yapan Giovanni di Bicci de' Medici daha sonra Roma, Venedik, Cenova, Pisa, Londra ve Avignon'da şubeler açmıştır.⁵¹ 1401'de kurulan Barcelona Bankası ile 1407'de kurulan Cenova Bankası'nın (Banco di San Giorgio) uzun sayılabilecek bir aradan sonra Venedik Bankası'nı takip ettiği söylenebilir.

16. yüzyıl başlarında ise bankacılık Kuzey Almanya'da gelişmeye başlamıştır. Paraların ayarlarının farklı olması sebebiyle Amsterdam Belediyesi'nin

⁴⁷ Ildız, **a.g.e.**, s. 333.

⁴⁸ Öçal, Çolak, **a.g.e.**, s. 13.

⁴⁹ Turmuş, **a.g.e.**, s. 6.

⁵⁰ Namık Aydemir, **Dünden Bugüne Türkiye'de Bankacılık**, 2. Baskı, y.y. Ankara, 2005, s. 4.

⁵¹ Niall Ferguson, **The Ascent of Money**, The Penguin Press, New York, 2008, pp.41-45

garantisi altında günümüzdeki bankacılığa yakın bir işleyişe sahip ilk banka olarak Amsterdam Bankası'nın kurulduğu görülmektedir.⁵²

1668 yılında İsveç'te kurulan, bugün güçlü varlığını sürdüren ve dünyanın en eski merkez bankası unvanını da elinde bulunduran Riksbank ile bankacılık sektörü gelişime devam etmiştir. Bankacılığın tarihsel gelişiminde bir diğer önemli gelişme ise savaş finansmanını sağlamak için 1694 yılında Londra'da kurulan Bank of England ile karşılıklı iki tarafın hesabı bulunmamasına rağmen işlemlerini gerçekleştirebilmeleri olmuştur.⁵³

Yeni Çağ ile Avrupa'da düşünce ve ekonomi alanında önemli değişiklikler başlamıştır. Bu değişiklikler kapsamında faizin meşruluğunun da kabul edilmiş olması, faize dayalı bankacılığın gelişimini engelleyen en önemli sebeplerden birini ortadan kaldırmıştır. Bankacılık tarihinde modern anlamda kurulan ilk banka kuruluşu ise 1609 yılında kurulan Amsterdam Bankası olarak kabul edilmektedir.⁵⁴

İslam dininde ise faizin haram olması sebebiyle bankacılık faaliyetlerinin gerçekleştirilmesi sakıncalı görüldüğünden Müslümanlar uzunca bir süre bankacılıkla ilgilenmemiştir.⁵⁵ Toplumun çok büyük bir çoğunluğu Müslümanlardan oluşan Osmanlı Devleti'nde bankacılık faaliyetlerinin ilk olarak gayrimüslim azınlıklar tarafından 19. yüzyılda başlatıldığı görülmektedir. 19. yüzyıl Osmanlı Devleti'nin savaş kaybetmeye başlaması nedeniyle ekonomide bozulmalar yaşadığı, ekonominin yabancı kişi ve azınlıklar tarafından kontrol edilmeye başlandığı bir dönem olması sebebiyle önem arz ettiğinden tüm bu gelişmeler Osmanlı Devleti'nin ekonomisini kontrol etmek amacıyla devlet olarak bankacılık faaliyetlerine başlaması sonucunu doğurmuştur. 20. yüzyıla kadar kişilerin servetleriyle gelişen bankerlik, sonraki zamanlarda girişimcilerin şirket olarak birleşmesi şeklinde ilerlemiştir. 18. ve 19. yüzyılda ticari faaliyetlerdeki gelişim ve yine bu dönemde yaşanan sanayi devrimi bankacılık sisteminin çok hızlı bir şekilde gelişmesini sağlamıştır.

⁵² Aydın, **a.g.e.**, s.54

⁵³ Ferguson, **a.g.e.**, p.49.

⁵⁴ **A.e.**

⁵⁵ Burnukara, **a.g.e.**, s. 3.

Bankaların ve bankacılığın bu evrimi günümüzde onları finansal piyasaların en büyük aktörlerinden biri konumuna ulaştırmıştır.

1.4.2. Katılım Bankalarının Tarihsel Gelişimi

Dünyada katılım bankacılığının tarihsel gelişimi incelendiğinde faizsiz bankacılık sistemi ile işletilen örnek bir kuruma yakın geçmişe kadar rastlanamamaktadır. Katılım bankacılığını çağdaş bir fikir olarak ilk kez 1955'te Pakistan'da Muhammed Uzeyr'in ortaya koyduğu bilinmektedir. Kurulan katılım bankasının ilki ise 1963 yılında Mısır'da kurulan Mit Gamr olduğu kabul edilmektedir.⁵⁶

1960'lı yıllar katılım bankacılığının doğum öncesi dönemi olarak adlandırılmaktadır. Zira bu dönem katılım bankacılığının Körfez ile Ortadoğu coğrafyasının ötesine geçemediği, sunulan ürün ve hizmetlerle en temel bankacılık faaliyetlerinin bile yeterli düzeyde karşılanamadığı bir nevi ön çalışma dönemi sayılabilir. 1970'li yıllarda faizsiz finans kuruluşları sayıca az olmasına karşın 1970'li yıllarda sunulan faizsiz ürün gamı ve hizmetlerde kısmî bir artış yaşanmış ve mevduat bankalarının sunduğu bazı hizmetler de portföye eklenmiştir. Sayılan gerekçelerle 1970'li yılları gerçek anlamda faizsiz finansın doğuşunun gerçekleştiği dönem olarak tanımlamak yanlış olmaz.⁵⁷

1973'te Cidde'de konferans ile bir araya gelen Müslüman ülkeler sahip oldukları sermaye fazlalıklarının yine bu Müslüman ülkeler arasında değerlendirilmesi kanaatine varmış ve konferans sonrasında buna ilişkin bir bildiri yayımlamıştır. 1975 yılında aynı ülkelerin katılımıyla gerçekleşen bir konferansta, temel amacı Müslüman ülkelerdeki sosyoekonomik gelişme ile daha müreffeh bir ortama katkı sağlamak olan ve İslami esaslar çerçevesinde faaliyet gösterecek bir

⁵⁶ Cihangir Akın, **Faizsiz Bankacılık ve Kalkınma**, Kayıhan Yayınları, İstanbul, 1986, s. 110.

⁵⁷ Mehmet Yusuf Güngör, **Kamusal Sermayeli Katılım Bankalarının Bankacılık Sektörü İçindeki Yeri ve Kamu Katılım Bankalarında Hizmet Kalitesinin Ölçülmesine Yönelik Bir Araştırma**, Marmara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü Yüksek Lisans Tezi, İstanbul, 2018, s. 25.

banka kurulması kararlaştırılmıştır. Kurulan bu bankanın adı İslam Kalkınma Bankası (IDB) olmuştur.⁵⁸

1975'te faizsiz bankacılık hususunda yaşanan bir diğer önemli gelişme ise tam donanımlı ilk katılım bankası olan Dubai İslam Bankası'nın (DIB) faaliyete geçmesidir. 1970'lerin sonuna gelindiğinde ise önemli ölçekteki sermaye sahiplerinin de artık faizsiz bankacılığa alaka duymaya başladığı ve köklü katılım bankalarının bu yıllarda kurulmaya başladığı görülmektedir.⁵⁹ 1977 yılında bugünkü faizsiz bankacılık sektöründe en yüksek pazar payına sahip kuruluşlarından biri olması yönüyle öne çıkan ve Türkiye'deki en büyük katılım bankası olan Kuveyt Türk'ün ana ortağı KFH (Kuwait Finance House) kurulmuştur.⁶⁰

1980'ler ve 1990'lar katılım bankacılığında gelişme dönemi şeklinde nitelendirilmektedir. Bu yıllarda katılım bankaları Körfez ile Ortadoğu bölgelerinin dışına çıkmış ve sınırlarını Asya Pasifik'e kadar genişletmiş ancak sunulan ürün ve hizmetlerde kayda değer bir çeşitlenme görülmemiştir.

Bu yıllarda sigortacılık alanındaki faizsiz enstrüman arayışları sonuç vermiş ve tekâful adı verilen İslami sigortacılık sistemi ortaya çıkmıştır. Bu dönemdeki diğer enstrümanlara örnek olarak finansal kiralama, sendikasyon, proje finansmanı, emtia finansmanı ve İslami menkul kıymetleştirme sayılabilir. Faizsiz bankalara ilave olarak, faizsiz yatırım şirketleri ve faizsiz sigorta da sisteme yine bu yıllarda girmiştir.

1990 yılına gelindiğinde Cezayir'de bazı faizsiz finans kuruluşları AAOIFI'ı (İslami Finansal Kuruluşlar Muhasebe ve Denetim Organizasyonu) kurmuşlardır. 1991 yılında Bahreyn'de tescillenen bu organizasyon, birbirine bağımlı olmaksızın etkinlik gösteren ve faizsiz finans alanında faaliyet gösteren şirketleri belli

⁵⁸ IDB, **Thirty seven years In the Service of Development** (Cidde: IDB-İslam Kalkınma Bankası, 2011), s. 1.

⁵⁹ Dubai İslam Bankası Resmî Web Sitesi, (Çevrimiçi), <http://www.dib.ae/en/index.htm>, 14 Nisan 2018.

⁶⁰ Kuwait Finance House Resmî Web Sitesi, (Çevrimiçi), <http://www.kfh.com/en>, 21 Nisan 2018.

standartlarda bir araya getirerek katılım bankacılığının gelişmesinde oldukça önemli bir rol üstlenmiştir.⁶¹

2000'li yıllara gelindiğinde katılım bankaları olgunluk seviyelerini önemli ölçüde artırmış ve bu dönemde katılım bankacılığı Amerika ve Avrupa'ya kadar uzanmıştır. Faaliyetlerinde faiz bulunmayan varlık yönetim şirketleri (VYŞ) ve faizsiz yatırım bankalarının da sistem içinde yerini almasıyla ürün ve hizmet çeşitliliği bakımından gelişmeler hızlanmıştır.

Yaşanan bu gelişmeler, yeni kurulan katılım bankaları diğer taraftan mevcut katılım bankalarında büyüme trendi düzenleyici ve denetleyici kuruluşlara duyulan ihtiyacı artırmıştır. IFSB (İslami Finansal Hizmetler Kurulu) 2002 yılında bu gereksinim doğrultusunda Malezya'da kurulmuştur. Böylelikle katılım bankalarının global anlamda standartlaşmasında bir ivme yakalanmıştır.

Katılım bankaları şubeleri ve iştirakleri ile günümüzde altmıştan fazla ülkenin bankacılık sisteminde faaliyet göstermektedir. Diğer yandan kendi çatıları altında faizsiz prensiplere uygun birimler oluşturan kurum yapıları da mevcuttur. Kleinwort Benson, Citibank, Union Bank of Switzerland, HSBC, Goldman Sachs AND Grindlays bu kurumlara örnek gösterilebilir. Batılı bankalar tarafından oluşturulan ilk münferit faizsiz örnek, Citibank'ın 1996'da Bahreyn'de kurduğu Islamic Investment Bank'dir.⁶²

⁶¹ AAOIFI Resmî Web Sitesi, (Çevrimiçi), <http://www.aoifi.com>, 21 Nisan 2018.

⁶² TKBB, Türkiye Finans Sisteminde Katılım Bankacılığı, (Çevrimiçi), <http://www.tkbb.org.tr/-genel-sunumlar>, 12 Ocak 2019.

İKİNCİ BÖLÜM

TÜRKİYE'DE BANKACILIK

Bankacılık, bir sektör olarak pek çok ülke ekonomisi için olduğu gibi Türkiye ekonomisi için de en temel yapı taşlarından biridir. Bankalar piyasadaki fon fazlasının reel sektör gibi fon ihtiyacı olan kesimlere aktarılması konusunda oldukça önemli bir role sahip bulunmaktadır.

2.1. TÜRKİYE'DE BANKACILIK TARİHİ

Tez çalışması odak noktasına Türkiye'de faaliyet gösteren mevduat ve katılım bankalarını aldığından Türkiye'de bankacılık tarihi başlığı altında sunulacak bilgilere de mevduat ve katılım bankaları için ayrı üst başlıklarda yer verilmiştir.

2.1.1. Türkiye'de Mevduat Bankalarının Tarihsel Gelişimi

Türkiye'de bankacılık faaliyetlerinin ortaya çıkışına ilişkin tarihçeye bakıldığında faaliyetlerin Osmanlı Dönemi'nde başladığı ancak bu dönemde bankacılığın yeteri kadar gelişme gösteremediği görülmektedir. Modern anlamdaki bankacılığın Türkiye'deki örnekleri ise Cumhuriyet sonrası dönemde görülmeye başlanmıştır. Bu temel bilgiler ışığında Türk bankacılık sektörünün tarihsel gelişimi Osmanlı Dönemi ve Cumhuriyet Dönemi olmak üzere iki temel başlıkta ve dönemler itibarı ile alt başlıklarda ele alınmıştır.

2.1.1.1. Osmanlı Devleti Dönemi'nde Bankacılık

Bankacılığın Türkiye'deki gelişim süreci oldukça uzun bir zamana yayılmıştır. Bu durumun en temel nedeni Osmanlı Dönemi'nde bankacılığın yeterince ilgi görmemiş olması ve Cumhuriyet Dönemi'ndeki hükümetlerin ekonomi politikalarını değiştirmesiyle bankacılık sektörünün bir istikrar kazanamamış olmasıdır. 1800'lü yılların ortalarına kadar Osmanlı'da modern bankacılığa

rastlanamamaktadır. Bununla birlikte Ülkenin belirli şehirlerinde bulunan sarrafların bankacılık işlemleri yaptığı da tespit edilmiştir.⁶³

Osmanlı Devleti'nin gerileme dönemine girdiği 17. ve 18. Yüzyıllarda Avrupa'da yaşanan Sanayi Devrimi Avrupa ülkelerinde bankacılık sektörünün önünü açmış ve bankacılığın hızlı gelişimine büyük ölçüde imkân tanımıştır. Aynı dönemde Osmanlı ekonomisinde ise büyük oranda tarımsal faaliyetlere bağlı, esnaf ve zanaatkârlara dayanan dışa kapalı ekonomi modeli görülmektedir. Halkın büyük çoğunluğunun tarımla uğraştığı Osmanlı'da vergilerin büyük bir kısmının ödemesi aynı olarak yapılmıştır.⁶⁴ Parasal işlemlerle çoğunlukla Ermeniler, Rumlar ve Yahudiler gibi azınlık statüsündeki kimseler ilgilendiğinden ilk bankacılık faaliyetleri de bu kişiler tarafından başlatılmıştır. Osmanlı Devleti'nde büyük çoğunluğu temsil eden Müslüman halk ise dini inançları ve sosyoekonomik rolü nedeniyle uzunca bir süre bu tür faaliyetlerin dışında kalmıştır.

Gerileme dönemine gelindiğinde gerek Osmanlı Devleti'nin savaş kaybetmeye başlaması, gerek ise yönetimde siyasi ve askeri bozulmaların meydana gelmesi Devletin güçsüzleşmesine yol açmıştır. Bu süreçte yaşadığı ekonomik sorunlara çözüm bulmak amacıyla Osmanlı Devleti Galata Bankerleri denilen sarraflardan borç almıştır. Osmanlı Devleti'nde bankacılık faaliyetlerinin bu borç alma işlemi neticesinde başladığı kabul edilmektedir.⁶⁵ Galata Bankerleri bu kredi verme işlemi sonrasında ekonomik gücünü artırmış ve Osmanlı Devleti'ndeki yabancı azınlıkların varlığı da güçlenmeye başlamıştır.

Osmanlı Devleti'nde ilk kâğıt para "kaime" adıyla 1840 yılında bütçe açıklarının kapatılması amacıyla çıkartılmıştır. Osmanlı Hazinesi'nin dış borçlarını ödemek için çok fazla para basması nedeniyle kaime miktarı önemli ölçüde artırılınca bu durumun doğal bir sonucu olarak Kaime'nin yabancı paralar karşısındaki değeri düşmüştür. Osmanlı yönetiminin kaimenin değerini korumak için iki Galata bankerini görevlendirmesiyle, bugünkü anlamda ilk banka kuruluşunun

⁶³ Parasız, **Modern Bankacılık Teori ve Uygulama**, s. 19

⁶⁴ Teoman Yazgan, **Türkiye'de Bankacılık**, İstanbul Reklam Yayınları, İstanbul, 1973, s. 7.

⁶⁵ Neslin Eroğlu, **Türk Bankacılık Sektörü Temel Sorunları ve Çözümüne Yönelik Düzenlemeler**, Niğde Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü Yüksek Lisans Tezi, 2006, Niğde, s. 2.

temeli atılmış ve 1847’de Bank-ı Dersaadet (bilinen diğer unvanı ile İstanbul Bankası) kurulmuştur.⁶⁶ Kaimelerin değerini korumak için faaliyet gösteren İstanbul Bankası’nın faaliyetleri uzun sürmemiş ve yaklaşık 5 yıl sonra 1852 yılında kapanmıştır.

1839 yılında Tanzimat Fermanı’nın ilanından sonra, devletin harcamalarının gelirlerini aştığı bir döneme girilmiş, bu dönemde Osmanlı İmparatorluğu’nun kaynak ihtiyaçları daha da artmış ve bu gelişme sonucunda dış borç almak amacıyla İngiliz sermayesi ile 1856 yılında Osmanlı Bankası kurulmuştur. Bankaya ilk yabancı sermaye yatırımı 1863 yılında Fransızlar tarafından yapılmıştır. Osmanlı Bankası 1863 yılında Fransız sermayedarların katılımı ile Bank-ı Şahane-i Osmanî olarak yeni bir banka haline getirilmiştir. Bu bankayı diğer yabancı bankalara göre farklı kılan en önemli özellik ise Osmanlı yönetiminin bu bankaya para basma yetkisi gibi kritik bir görev ve yetki vermiş olmasıdır.⁶⁷ Bank-ı Şahane-i Osmanî 1930 yılında Türkiye Cumhuriyet Merkez Bankası kuruluncaya kadar para basma yetkisini elinde bulundurmıştır.

1863 yılında dönemin Niş Valisi Mithat Paşa tarafından tarımın finansmanını sağlamak amacıyla günümüzdeki Ziraat Bankası’nın temelini oluşturan Memleket Sandıkları kurulmuştur.⁶⁸ Memleket Sandıkları’nın sermayesi ilk zamanlar imece usulüyle, daha sonra köylünün sandığa buğday vermesiyle devam etmiştir. Özellikle sermayenin toplanması aşamasında karşılaşılan zorluklar sebebiyle Memleket Sandıkları yeniden düzenlenmiş ve 1883 yılında “Menafi Sandıkları” ismini almıştır. Kurulan bu yapının sermayesi ise aşar vergisi üzerine “menafi hissesi” eklenerek sağlanmıştır. Menafi Sandıkları uygulamasının istenen neticeleri vermemesi sebebiyle Devlet bu sandıkları denetimi altına almış ve sandıkların sermayesi ile ilk milli kamu bankası olan Ziraat Bankası’nı 1888 yılında kurmuştur.

⁶⁶ TBB, **50. Yılında Türkiye Bankalar Birliği ve Türkiye’de Bankacılık Sistemi “1958-2007”**, TBB yayın no:262, İstanbul, 2008, s. 1

⁶⁷ **A.e.**

⁶⁸ Öztin Akgüç, **100 Soru’da Türkiye’de Bankacılık**, 1. Baskı, Gerçek Yayınevi, İstanbul, 1987, s. 11.

Ziraat Bankası'nın temellerini atan Mithat Paşa 1868 yılında bir başka bankacılık girişiminde daha bulunarak halkın elindeki küçük birikimlerin toplanarak ihtiyacı olanlara bu fonların kullandırılması ve aynı zamanda halka tasarruf alışkanlığı kazandırması amacıyla İstanbul Emniyet Sandığı'nı kurmuştur.⁶⁹

Kırım Savaşı (1853-1856) sonrasında Osmanlı İmparatorluğu'nda ekonominin yabancı ülke sermayelerine açık bir duruma gelmesi ve bununla birlikte dış borçların gün geçtikçe artması, Osmanlı'da birçok yabancı bankanın kurulmasına ortam hazırlamıştır. Osmanlı Devleti sürekli dışarıya borçlanması nedeniyle bu borçları ödeyemeyecek hale gelmiş, bunun sonucunda 1881 yılında Düyunu Umumiye İdaresi kurulmuştur.⁷⁰ Düyunu Umumiye İdaresi'nin bazı vergilerin tarh, tahakkuk ve sarfını üzerine almış olması Türkiye'de yabancı sermayeli bankaların kurulmasını da teşvik etmiştir.

Osmanlı Devleti'nde şube açarak faaliyet gösteren pek çok bankanın esas amacı Hazine'ye borç vermek ve kendi ülkelerinin çıkarlarına hizmet etmek olmuştur. İngiltere kökenli British Oriental Bank (1900), Anglo Palestina Company (1902), Fransa kökenli Credit Lyonnais (1875), Deutsche Orient (1906), Deutsche (1906), kökeni İtalya olan Societa Commerciale d'Oriente (1907), Banco di Roma (1911), Banca Commerciale Italiana (1919), Deutsche Palestina Bank (1922), Commercial Bank of the Near East (1922), Ionian Bank Ltd. (1922), ABD kökenli Guarantee Trust Co. of New York, Amerikan Express Co. Inc. (1922), Yunanistan kökenli Atina Bankası (1904), Şark Bankası (1904), Banque Des Pay Orient (1922), Avusturyalı Wiener Bankverein (1922), Romanyalı Marmaroş Blank ve Şürekâsı, Hollandalı Hollantse Bank Uni. N.V. bu amaçla şube açarak faaliyet gösteren yabancı bankalara örnek gösterilebilir.⁷¹

1908'de II. Meşrutiyet'in ilan edilmesi ile milliyetçi akımlar güçlenmeye başlamış ve biriken sermayenin yabancıların elinden alınması ve ulusal ticaretin geliştirilmesi amacıyla çoğu yerel ve tek şubeden oluşan ulusal bankalar

⁶⁹ A.e., s. 12.

⁷⁰ T.B.B., **50. Yılında Türkiye Bankalar Birliği**, s. 2.

⁷¹ Akgüç, **a.g.e.**, s. 95.

kurulmuştur.⁷² Bu gelişmelerin yanı sıra yabancı bankaların egemen olduğu Osmanlı Dönemi bankacılığında yerli Galata bankerleri ile bir kısım Türkler de doğrudan ya da yabancı sermaye ile iş birliği yaparak bazı bankalar kurmuşlardır. Ancak yine de Osmanlı'nın son dönemlerinde kurulan milli banka sayısı yabancı bankalarla rekabet edecek sayıya ve güce ulaşamamıştır. Adapazarı Bankası ve İtibari Milli Bankası gibi bazı bankaların haricinde ulusal banka olarak sadece Ziraat Bankası ve İstanbul Emniyet Sandığı kurulmuştur. Sermayesiz bir şekilde oluşturulan İstanbul Emniyet Sandığı ise 1907'de Ziraat Bankası'na dâhil edilmiştir.⁷³

Avrupa ülkelerinde sanayi devriminin yaşanması, uluslararası ticaret ve sömürgecilik yolu ile elde edilen servetlerin sanayiye kredi olarak taşınması bankacılığın gelişmesine ve ilerlemesine imkân sağlarken, Osmanlı Devleti'nde bankaların oluşturulmasında esas neden, Hazine'nin borç para ihtiyacını karşılamak olmuştur.⁷⁴ Türkiye'de Cumhuriyet Dönemi'nden önce modern anlamda bir bankacılık faaliyetinden söz etmek pek mümkün değildir. Zira bu dönemde kurulan yerli bankaların büyük bölümü faaliyetlerini sürdürmede başarısız olmuştur. Yabancı bankaların ise daha çok, Türkiye'de faaliyet gösteren yabancı işletmeleri finanse ettiği ve bunun da Türkiye'yi siyasi ve ekonomik açıdan zarara uğrattığı görülmüştür.⁷⁵ Devletin harcamalarının gelirlerinden fazla olduğu bu dönemde faaliyet gösteren bankaların en önemli işlevi, dış borç alma sürecinde Osmanlı Devleti ile yabancı sermayeye aracılık etmektir. Osmanlı'yı iflasa götüren bu dönem borçlanma bankacılığı olarak da isimlendirilmektedir.⁷⁶

Osmanlı Devleti'nde kurulan yerli ve yabancı bankaların kuruluş yılları ile unvanları Tablo 2.1'de yer almaktadır.

Tablo 2.1: Osmanlı Devleti Dönemi'nde Kurulan Bankalar⁷⁷

Yıl	Yerli Banka Adı	Yıl	Yabancı Banka Adı
-----	-----------------	-----	-------------------

⁷² M. Necat Coşkun, vd., **Türkiye'de Bankacılık Sektörü Piyasa Yapısı, Firma Davranışları ve Rekabet Analizi**, TBB Yayınları, Yayın No: 280 2012, İstanbul, s. 4.

⁷³ Yazgan, **a.g.e.**, s. 10

⁷⁴ Lale Erdem Karabıyık, **Türkiye'de Finans Tarihi**, Vipaş Yayınevi, Bursa, 2001, s. 2.

⁷⁵ Aydemir, **a.g.e.**, s. 15.

⁷⁶ Turmuş, **a.g.e.**, s. 12.

⁷⁷ Aydemir, **a.g.e.**, s.73-75.

Yıl	Yerli Banka Adı	Yıl	Yabancı Banka Adı
1863	Ziraat Bankası (Memleket-Menafi)	1847	Bank-ı Dersaadet (İstanbul Bankası)
1868	İstanbul Emniyet Sandığı	1856	Bank-ı Osmanî
1911	İstanbul Bankası	1859	İttihadı Mali
1911	Konya İktisadi Milli Bankası	1860	Türkiye Bankası
1913	Adapazarı İslam ve Ticaret Bankası	1863	Bank-ı Osmanî-i Şahane (Osmanlı Bankası)
1913	Karaman Milli Bankası	1864	Şirketi Umumiye Osmaniye Bankası
1914	Emvali Gayrimenkule ve İkrazat Bankası	1865	Şirketi Maliye-i Osmaniye Bankası
1914	Milli Aydın Bankası	1869	İtibar-ı Umumi Osmanî Şirketi
1914	Emlak ve İkrazat Bankası	1871	Avusturya Bankası -Osmanlı
1914	Asya Bankası	1872	Avusturya-Türk Bankası
1916	Akşehir Bankası	1872	İkinci İstanbul Bankası
1916	Kayseri Milli İktisat Bankası	1872	Kambiyo ve Esham Şirket-i Osmaniyesi
1916	Köy İktisat Bankası	1878	Şark Şimendiferleri Bankası
1917	İtibari Milli Bankası	1888	Selanik Bankası
1917	İktisadi Milli Bankası	1891	Midilli Bankası
1917	Manisa Bağcılar Bankası	1909	Türkiye Milli Bankası
1917	Konya Ahali Bankası	1910	Türkiye Ticaret ve Sanayi Bankası
1918	Ticaret ve İtibar-ı Umumi Bankası	1910	Osmanlı Ticaret Bankası
1918	Türkiye Umumi Bankası		
1918	İktisat Türk Anonim Şirketi		
1918	İtibar ve Ticaret Osmanlı Bankası		
1919	Eskişehir Çiftçiler Bankası		
1919	Adapazarı Emniyet Bankası		
1920	Konya Türk Ticaret Bankası		
1920	İktisat Türk Bankası		
1922	Bor Zürra ve Tüccar Bankası		
1923	Dersaadet Küçük İstikraz Sandığı		

Tablo 2.1’de görüldüğü gibi Osmanlı Dönemi’nde Türkiye’de 27 yerli banka ve 18 yabancı banka kuruluşu olmuştur. Milliyetçi akımların da etkisiyle, özellikle Osmanlı’nın son yıllarında kurulduğu göze çarpan ve mahalli özellik gösteren yerli bankaların büyük çoğunluğu Cumhuriyet Dönemi’nde sermaye yetersizliği sebebiyle kapanmak zorunda kalmıştır.

Osmanlı Dönemi'nde şube açma yoluyla sektöre giren ve ülkede kurulan 38 yabancı bankadan 13 tanesi Cumhuriyet kurulduktan sonra da faaliyetlerini sürdürmüştür.⁷⁸ 1929 yılında yaşanan Büyük Buhran'a kadar yabancı bankaların sektöre girişinin devam ettiği Türkiye'de, 1977 yılında Arap Türk Bankası A.Ş. kurulana kadar yarım aşıra yakın bir süre sektöre yeni bir yabancı banka girmemiştir.

2.1.1.2. Cumhuriyet Dönemi'nde Bankacılık

Türkiye'de bankacılık sistemi Cumhuriyet Dönemi'nde önemli ölçüde gelişmeye başlamış ve bankalar finansal sistemin en önemli kurumları haline gelmiştir. Cumhuriyet dönemi bankacılığı sahip oldukları kayda değer farklılıklar sebebiyle temel olarak 1980 öncesi ve 1980 sonrası iki ayrı dönem olarak ele almak mümkün olsa da bankacılık sisteminin inceleneceği dönemlerin sınıflandırılmasında Cumhuriyet'in kuruluşundan bu yana farklı dönemlerden geçen Türk ekonomisinin gelişim evrelerini göz önünde bulundurmak daha sağlıklı bir analize izin verecektir. Bu dönemler şu şekilde sıralanabilir: 1923-1933 yılları arası ulusal bankalarının kurulduğu dönem, 1933-1945 yılları arası özel kanunlarla kurulan kamu bankaları dönemi, 1945-1960 yılları arası özel bankacılığın geliştiği dönem, 1960-1980 yılları devletin ekonomiye müdahalesinin arttığı Planlı Kalkınma Dönemi, 1980-2000 yılları arası serbestleşme ve dışa açılma dönemi, 2000 sonrası yıllar ise serbestleşmenin devam ettiği ve yabancı bankaların sektöre yoğun ilgi gösterdiği dönem olarak ön plana çıkmaktadır.

2.1.1.2.1. 1923-1932 Ulusal Bankalar Dönemi

Osmanlı Devleti'nin dağılma sürecinde birçok savaşa girmesi, askeri gücünün zayıflamasına, büyük toprak kayıpları vermesine ve bu gelişmelere bağlı olarak ekonomisinin büyük zarara uğramasına sebep olmuştur. 1. Dünya Savaşı'nda savaştığı cephelerin çoğunda kaybeden Osmanlı, bağımsızlığını korumak ve topraklarını düşmanlardan temizlemek için başlattığı Kurtuluş Savaşı'nı kazanmış, savaş sonrasında ise Osmanlı Devleti devri sona ererek Türkiye Cumhuriyeti Devleti kurulmuştur. Savaştan yeni çıkmış olan yorgun bir milletin ve toparlanmaya ihtiyacı

⁷⁸ Akgüç, a.g.e., s. 96-97.

olan zayıf durumdaki yeni bir devletin kalkınmasını sağlamak amacıyla ülkede tüccar, çiftçi, sanayici ve işçi kesiminden oluşan delegelerin katılımıyla 1923 yılında İzmir İktisat Kongresi düzenlenerek Türkiye'nin geleceği ile alakalı önemli kararlar alınmıştır.⁷⁹ Kongrede ekonomik kalkınmanın sağlanabilmesi için milli bankacılığın kurulması ve geliştirilmesi görüşü ağırlık kazanmış ancak özel sektörün banka kurmaya henüz gücü olmadığından bankacılığın devlet desteğiyle büyümesi gerektiği sonucuna varılmıştır.

O dönemde Türkiye ekonomisinin büyük bölümü tarım sektörüne dayandığından bankacılık ile ilgili kararlardan biri de tarıma yönelik olmuştur. Kongre'de çiftçi ve köylülerin üretimini desteklemek amacıyla düşük faizle kredi almanın kolaylaştırılması kararlaştırılmış, bunun için Ziraat Bankası'nın statüsü anonim şirket olarak değiştirilmiş ve kaynakları artırılmıştır.⁸⁰ 1863 yılında kurulan Ziraat Bankası'nın tarım sektörüne katkısının olması anlamında 1924 yılında sermayesi artırılmıştır.⁸¹

Kongrede alınan bir diğer karar ticarete yönelik olmuştur. Kongreye katılan tüccarlar bir ticaret bankasının kurulması talebinde bulunmuş ve bunun sonucunda 1924 yılında Türkiye Cumhuriyeti'nin ilk özel sektör bankası olan Türkiye İş Bankası kurulmuştur.⁸² Bu gelişmenin ardından kongrede bir sanayi bankasının da kurulmasına yönelik alınan karar neticesinde 1925 yılında Türkiye Sanayi ve Maadin Bankası kurulmuştur. Türkiye'de kalkınma bankacılığına ilişkin ilk kuruluş olan Türkiye Sanayi ve Maadin Bankası'nın amacı, kendisine devredilecek sanayi kuruluşlarını kurulacak şirketlere devredilinceye kadar idare etmek, iştirak yoluyla sanayi kurmak ve işletmek, Türk sanayici ve madencilerine kredi sağlamaktır. Yine bu dönemde ülkenin imar edilmesi ve inşaat sektörüne kredi sağlaması amacıyla 1926 yılında Emlak ve Eytam Bankası kurulmuştur. Bankanın ismi 1927'de T. Emlak Bankası A.Ş. ve 1946 yılında ise Emlak Kredi Bankası olarak değiştirilmiştir.

⁷⁹ TBB, **50. Yılında Türkiye Bankalar Birliği**, s. 3.

⁸⁰ **A.e.**

⁸¹ **A.e.**, ss.3-20

⁸² Hayriye Meltem Erol, **Dünyada Ve Türkiye'de Bankacılık Sektörünün Gelişimi Ve Türkiye'de Kamu Bankalarının Yeniden Yapılandırılması**, Marmara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü Yüksek Lisans Tezi, 2006, İstanbul, s. 30.

Yakın geçmişte uzunca bir süre tasfiye halinde kalan ilgili banka 2019 yılı itibarıyla Emlak Katılım Bankası A.Ş. adı altında faaliyetlerine yeniden başlamıştır.

1923-1932 döneminde Türk bankacılık sektörüne ilişkin en mühim gelişme ise 1930'da Türkiye Cumhuriyet Merkez Bankası'nın kurulmasıdır. İlk olarak İzmir İktisat Kongresi'nde "tedavül bankası" işlevini üstlenecek bir milli devlet bankası kurulması düşüncesiyle gündeme gelen Merkez Bankası'nın kuruluşu ile bu tarihe kadar Osmanlı Bankası'na ait olan para basma yetkisi de Merkez Bankası'na geçmiştir. 11 Haziran 1930 tarih, 1715 sayılı Türkiye Cumhuriyet Merkez Bankası Kanunu'na göre, Merkez Bankası'nın 15 milyon Türk Lirası sermayeli bir anonim şirket olması kararlaştırılmıştır.⁸³ Merkez Bankası'nın 1931 yılında faaliyete geçmesiyle kendi parasını basabilen Türkiye, ulusal bağımsızlığın bir aşamasını daha gerçekleştirmiştir. Merkez Bankası'nın esas amacı, ülkede ekonomik kalkınmayı desteklemek olarak belirlenmiştir. Bu amacı sağlamak için kendisine para piyasasını ve paranın dolaşımını düzenleyebilme, reeskont oranlarını belirleyebilme, Hazine işlemlerini yürütme ve Türk parasının değerini korumak için hükümet ile iş birliği içinde tüm önlemleri alma yetkileri verilmiştir. Merkez Bankası'nın kurulması ile ekonomik düzenin korunması kolaylaşmış, Osmanlı Bankası ve diğer yabancılardaki para ve sermaye piyasalarının milli çıkarlara ters düşen uygulamalarına son verilmiştir.⁸⁴

İzmir İktisat Kongresi'nin düzenlenmesinden kısa bir süre sonra 29 Ekim 1923 tarihinde Türkiye Cumhuriyeti Devleti resmi olarak kurulmuş ve kalkınmanın devletçilik politikası ile yürütülme çalışmaları hız kazanmıştır. Bu politika doğrultusunda milli bankalar kuran Türkiye, ekonomik bağımsızlığının önünü açmıştır. Bu yüzden bu dönemin en belirgin özelliği milliyetçilik anlayışının ön plana çıkmış olmasıdır. Bu dönemin sonunda yabancı sermayeli bankaların sayısı

⁸³ TCMB, **Dünden Bugüne Türkiye Cumhuriyet Merkez Bankası**, 2008, (Çevrimiçi), http://www.tcmb.gov.tr/wps/wcm/connect/3fac8ff1-5cbe-4c05-89b1-4f0a4cfbaa90/dundenbugune_TCMB.pdf?MOD=AJPERES&CACHEID=ROOTWORKSPACE-3fac8ff1-5cbe-4c05-89b1-4f0a4cfbaa90-m3fB7Js, 11 Şubat 2018.

⁸⁴ Simay Burnukara, **2001 Krizi Sonrası Türk Bankacılık Sisteminde BDDK'nın Rolü ve Fonksiyonu**, İstanbul Ticaret Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul, 2012, s. 5.

azalmış, milli sermaye ile kurulan bankaların sayısı artmış ve yerli bankalar sistemin içinde hızlı bir gelişme imkânı yakalamıştır.

1923-1932 döneminde yerel tacirlerin bankacılık hizmetleri ve kredi taleplerine yönelik çok sayıda tek şubeli yerel bankalar kurulmuş fakat 1929 yılında yaşanan Büyük Buhran'ın olumsuz etkileri neticesinde bu küçük bankalar kapanmıştır.⁸⁵ Türkiye Cumhuriyeti kurulduğu tarihte tespit edildiği kadarıyla ülkede 22 ulusal 13 yabancı olmak üzere 35 banka mevcut iken, bu bankaların 1924 yılında toplam şube sayısı 439 olarak saptanmıştır.⁸⁶ 1932 yılında ise bankacılık sektöründe 45 ulusal ve 15 yabancı olmak üzere 60 banka ve bu bankaların 382'si yerli ve 101'i yabancı olmak üzere toplam 483 şubesi olduğu tespit edilmiştir.⁸⁷

2.1.1.2.2. 1933-1944 Özel Kanunlarla Kurulan Kamu Bankaları Dönemi

Devletçilik ilkesi Türkiye Cumhuriyeti'nin kuruluşunun ilk yıllarında ekonominin kalkındırılması hedefine ulaşabilmek maksadıyla benimsenmiştir. Büyük ve uzun süren bir savaştan kısa süre önce çıkmış olan vatandaşların ve dolayısıyla özel sektörün bu dönemde girişimler için kullanılacak bir birikim ve sermayesinin olmaması ekonomik gelişmenin başlatılması ve sürdürülebilmesi için ekonomiye devlet müdahalesini zorunlu kılmıştır. Devletçilik politikası doğrultusunda az miktardaki sermaye birikiminin devlet eliyle istihdam edilmesi ve ithal ikameci politikaları gerçekleştirebilecek olanlara öncelik tanınması ana kalkınma politikası olarak belirlenmiş ve bu amaç doğrultusunda Kamu İktisadi Teşebbüsleri kurulmuştur.⁸⁸ Cumhuriyet'in ilk yıllarında eğitim, sanayi ve tarım gibi ekonomi de devlet desteği ile gelişmeye başlamıştır. Başlatılan ekonomik gelişmenin sürdürülebilmesi için ise bankacılık sektörüne yönelik yatırımlar yapılmıştır.

1933-1944 Dönemi ülkenin kalkınmasında büyük rol oynayan ve ekonomik politikaların yürütülmesinde önemli görevler üstlenen devlet bankalarının kurulmuş

⁸⁵ Parasız, **Modern Bankacılık Teori ve Uygulama**, s. 20.

⁸⁶ Akgüç, **a.g.e.**, s. 15.

⁸⁷ **A.e.**, s. 95.

⁸⁸ Coşkun, v.d., **a.g.e.**, s. 6.

olmasıyla ön plâna çıkmaktadır.⁸⁹ Bu yüzden bu dönem “Devlet Bankaları Dönemi” olarak da isimlendirilmektedir. Bu devlet bankaları Birinci Sanayi Planı’nın yürürlüğe girmesiyle oldukça önemli görevler üstlenmişlerdir. Bu dönemde devlet bankaları özel kanunlarla belirli amaçları gerçekleştirmek için kurulmuşlardır. 1933 yılında Belediyeler Bankası ve Sümerbank, 1935 yılında Etibank, 1938 yılında ise T. Halk Bankası (Halk Bankası ve Halk Sandıkları) ve Denizbank kurulmuştur.

Mahalli idarelerin kalkındırılması ile su, kanalizasyon, elektrik gibi altyapı hizmetlerinin gerçekleştirilmesinde belediyelerin fon ihtiyacını karşılamak amacıyla 1933 yılında kurulan Belediyeler Bankası’nın adının Mahalli İdareler İmar Bankası’na dönüştürülmesi için 1944 tarihinde kanun tasarısı hazırlanmış ve bankanın adının “İller Bankası” olarak değiştirilmesi kararlaştırılmıştır.⁹⁰ Aynı sene sınaî kalkınmanın desteklenmesi maksadıyla kurulan Sümerbank’ın temel görevleri ise Birinci Sanayi Planı’nda yer verilen 20 fabrikanın kurulması, işletilmesi ve bu fabrikaların fon ihtiyaçlarının karşılanması şeklinde özetlenebilir.⁹¹ 1935 yılında kurulan Etibank’ın temel görev alanı İkinci Sanayi Planı’nda yer alan yeraltı kaynaklarının değerlendirilmesi suretiyle madencilik ve enerji sektörüne yönelik yapılan yatırımlara fon sağlanması olmuştur. 1938 yılına gelindiğinde günümüzde de güçlü varlıklarını devam ettiren iki önemli bankanın kuruluşu dikkat çekmektedir. Bunlardan Denizbank’ın kuruluşu ile denizyolu işletmelerinin fon ihtiyaçlarının karşılanması ve Türk limanları ile yabancı limanlar arasında düzenli posta seferleri işletilmesi; Türkiye Halk Bankası’nın kuruluşu ile ise küçük esnaf ve sanatkârların fon taleplerinin etkin ve hızlı bir biçimde karşılanması amaçlanmıştır.⁹²

1933-1944 dönemi devletin bankacılık sektörü için kayda değer bir altyapı oluşturması yönüyle önem arz etmekte olup bu dönemde özel sektör tarafından yapılamayan yatırımların devlet tarafından yapılması zorunluluğu üzerinde durulmuş ve bu amaçla belirli amaçlara yönelik birçok kamu bankası kurulmuştur. 1936 yılında kabul edilen 2999 sayılı Bankalar Kanunu ile bankalarca toplanan

⁸⁹ A.e.

⁹⁰ İller Bankası A. Ş., (Çevrimiçi), <http://www.ilbank.gov.tr/index.php?Sayfa=iceriksayfa&icId=3>, 14 Nisan 2018.

⁹¹ Erol, a.g.e., s. 30

⁹² Erol, a.g.e., s.37-38.

mevduatlarının yüzde 15'i oranında devlet iç borçlanma senetlerinden (DİBS) ya da bu orana denk bir faiz getirisi olan diğer menkul kıymetlerden zorunlu karşılık ayırma yükümlülüğü getirilmiştir. Zorunlu karşılık uygulaması ile kamu yatırımları için düşük maliyetle finansman kaynağı sağlanması amaçlanmıştır.⁹³

2.1.1.2.3. 1945-1959 Özel Bankalar Dönemi

1933-1944 dönemi bankacılık sektörü için özel sektör tarafından yapılamayan yatırımların devlet tarafından yapılması yönüyle ön plâna çıkmışken 1945-1959 arası dönem incelendiğinde özel sermayeli büyük bankaların kurulduğu döneme girildiği görülmektedir. Cumhuriyet'in ilk yıllarında bankacılık için yeterli sermayeyi bulamayan özel sektör artık bu sektörde de kendini göstermeye başlamıştır. Yaşanan bu gelişme beraberinde devletin politikasının da değişmesini sağlamış, devlet özel sektörü bu hususta teşvik ederek kamu bankacılığı yerine özel sektör bankacılığına ağırlık kazandırmıştır.

İkinci Dünya Savaşı sonrasına denk gelen yıllarda Türkiye'de finansman ihtiyacının artmasıyla ticari faaliyetlerin hızla çoğalması, yeni bankalar kurulmasının da önünü açmıştır. Bu dönemde ülke nüfusunun ve milli gelirin hızla artması, milli gelirdeki artışı sanayi sektörünün güçlü ve artan oranlı bir katkıyla desteklemesi, üretim hacminin artması, şehirlerin büyümesi ve modern işletmelere yatırım yapılması gibi gelişmeler genel olarak para ve fon talebinin de yükselmesine neden olmuştur. Sayılan tüm bu gelişmeler bankacılık sektörüne yapılan yatırımların getirilerini yükseltmiş ve Türk bankacılık sisteminde pek çok özel banka kurulmuştur.⁹⁴

Türk bankacılık sistemi 1945 yılından itibaren yeni bir gelişme dönemine girmiştir. 1945-1959 döneminde 30 adet yeni bankanın kurulması 1933-1944 yılları arasında sektörde azalan şube sayısının kayda değer biçimde yükselmesini sağlamıştır. 1949 yılında 42 olan banka sayısı 1956 yılında 56'ya yükselmiştir. Diğer

⁹³ TBB, 50. Yılında Türkiye Bankalar Birliği, s. 5

⁹⁴ A.e.

yandan 1944 yılında 405 olan şube sayısı 1959 yılı sonuna gelindiğinde 1759'a yükselmiştir.⁹⁵

Pek çoğu günümüzde de varlığını sürdüren ve bankacılık sektörünün önemli dinamiklerinden olan özel bankaların ön plana çıktığı bu dönemde, 1944'te Yapı ve Kredi Bankası, 1946'da T. Garanti Bankası, 1948'de Akbank, 1950'de Türkiye Sınai Kalkınma ve Yatırım Bankası ve 1955 yılında ise Pamukbank kurulmuştur. Bu dönemin en önemli bankalarından biri olan Türkiye Sınai Kalkınma Bankası, Dünya Bankası'nın desteği, T.C. Hükümeti, T.C. Merkez Bankası ve ticaret bankalarının işbirliği ile kurulmuş, Türkiye'nin ilk özel kalkınma ve yatırım bankasıdır. Pamukbank'ın Halk Bankası'na fiili devri ise 12.11.2004 tarihinde gerçekleştirilmiştir. Anılan diğer bankaların günümüzde faaliyetlerine devam etmektedir.⁹⁶

Bankacılık sektöründe kendini gösteren özel sektör 1950'li yıllarda sanayi sektöründe de ön plâna çıkmaya başlamıştır. Türkiye ekonomisi bu sayede 1950-1953 yılları arasında %43 oranında bir büyüme yakalamıştır.⁹⁷ Yaşanan büyüme ve harcama artışı müteşebbislerin yatırım eğilimini güçlendirmiştir. Ticaret ve tarım faaliyetlerinden elde edilen kârlar sayesinde özel sektör ciddi bir sermaye sağlamış, devlet ise değişen politikası ile uyumlu olarak ekonomideki ağırlığını azaltmıştır. 1950'den sonra özel teşebbüslerin teşvik edilmesi özel bankaların sayıca artmasında etkili olmuştur.

1950'li yılların ilk yarısı sona ererken devlet borçlanmalarının finanse edilmesi ve özel sektörün teşvik edilmesi amacıyla yönelik olarak Merkez Bankası kaynaklarının kullanılması, -kaçınılmaz bir sonuç olarak- enflasyonun yükselmesi, dış ticaret açığının artması ve neticede ekonomik dengelerin bozulmasını beraberinde getirmiştir.⁹⁸ Ekonomik dengelerin tekrar sağlıklı bir zemine oturtulması için 1958 yılında başlatılan İstikrar Programı da dış ticaret açığındaki artışı engelleyememiş ve

⁹⁵ Akgüç, **a.g.e.**, s. 41.

⁹⁶ TMSF, (Çevrimiçi), <https://www.tmsf.org.tr/tr/Tmsf/Cozumleme/fon.devredilen>, 1 Şubat 2019.

⁹⁷ Tülin Çil, **Türk Bankacılık Sisteminde Kamu Bankalarının Verimliliği ve Toplumda Kamu Bankaları Algısı**, İstanbul Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü Yüksek Lisans Tezi, İstanbul, 2012, s. 15.

⁹⁸ Erol, **a.g.e.**, s. 41.

ekonomide yeterli başarıya ulaşılamamıştır. Ekonomide içine girilen bu durgunluk iklimi bankacılık sisteminin mali yapısının da zayıflamasına neden olduğundan 1960'lı yıllarda sistemdeki birçok küçük ölçekli yerel banka kapanmaya mahkûm olmuştur.

1958 yılına gelindiğinde 7129 sayılı Bankalar Kanunu ile Türkiye Bankalar Birliği kurulması Türk bankacılık sektörü için oldukça önemli bir gelişme olarak dikkat çekmektedir. Türkiye Bankalar Birliği'nin (TBB) kuruluşu ile Türkiye'de faaliyet gösteren bankaların bu birliğe üye olması ve birliğin alacağı tüm kararlara uyması zorunlu kılınmıştır.⁹⁹ TBB; “serbest piyasa ekonomisi ve tam rekabet ilkeleri çerçevesinde, bankacılık düzenleme ilke ve kuralları doğrultusunda bankaların hak ve menfaatlerini savunmak, bankacılık sisteminin büyümesi, sağlıklı olarak çalışması ve bankacılık mesleğinin gelişmesi, rekabet gücünün artırılması amacıyla çalışmalar yapmak, rekabetçi bir ortamın yaratılması ve haksız rekabetin önlenmesi için gerekli kararları almak/uygulamak; bu kararların alınmasını sağlamak/uygulanmasını talep etmek” maksadıyla kurulmuştur.¹⁰⁰ TBB'nin kurulması Türk bankacılık sisteminde birlik sağlanması, bankacılık sektörünün gelişmesi ve bankalar arasındaki ilişkilerin düzenlenmesi açısından çok önemli bir gelişme olmuştur.

2.1.1.2.4. 1960-1980 Dönemi (Plânlı Dönem)

1960-1980 dönemini ayrı bir başlıkta ele almayı gerektiren en önemli husus devletin tekrar ekonomiye müdahalesinin arttığı karma ekonomi uygulamasına geçilmiş olmasıdır. Ekonominin ciddi bir durgunluk içine girmesi ve uygulanan İstikrar Programı sonrasında ekonominin düzelmemesi nedeniyle önceki dönemde gelişen özel sektör bankacılığında ve 1950-1960 döneminde görülen liberal ekonomi politikasından vazgeçilmek zorunda kalınmıştır.¹⁰¹

1960-1980 dönemi Planlı Kalkınma Dönemi olarak isimlendirilmekte olup ilk olarak 1963'te hazırlanan 1. Beş Yıllık Kalkınma Planı'na bağlı yatırımlar devlet

⁹⁹ Yazgan, a.g.e., s. 22

¹⁰⁰ TBB, (Çevrimiçi), <https://www.tbb.org.tr/tr/hakimizda/kurumsal/hakkinda/kurulus/10>, 24 Aralık 2017.

¹⁰¹ TBB, 50. Yılında Türkiye Bankalar Birliği, s.11

eliyle gerçekleştirilmiştir. İthal ikameci politika izlenen ve dışa kapalı bir ekonomi anlayışının benimsendiği bu dönemde, öncelikli olarak kalkındırılması plânlanan sektörlerin fon talepleri negatif oranlı reel kredi faizi politikası ile karşılanmıştır. Negatif kredi faizi politikası girdi maliyetlerinin düşük kalabilmesi için de Türk Lirası'nın değer kazandığı bir döviz kuru politikası ile desteklenmiştir.¹⁰²

Bu dönemde Kalkınma Planları doğrultusunda atılan adımlar devletin diğer sektörlerde olduğu gibi bankacılık sektöründe de daha müdahaleci bir tavır sergilemesini beraberinde getirmiştir. İzlenen ithal ikame politikası doğrultusunda, ihracat, sanayi, enerji, ulaştırma gibi öncelik tanınan sektörlerin düşük maliyetli fon temin etmeleri için kredi limitleri ve bankaların komisyon oranları ile faiz oranları devlet tarafından belirlenmiştir. Bu politikalar nedeniyle bankalar bu dönemde esas faaliyetlerinden uzaklaşarak kalkınma plânlarında belirlenen yatırımlara finansman desteği sağlama rolünü üstlenmişlerdir.¹⁰³

Orta vadeli kredilerin artırılması amacıyla 1961'den itibaren orta vadeli kredilerde uygulanacak faiz oranlarının diğer kredilerin faiz oranlarından daha yüksek tutulması ve 1973'ten itibaren bankaların özkaynaklarından öncelikli sektör yatırımlarına verecekleri kredilere tekabül eden mevduat için olması gerekenden daha düşük oranlı zorunlu karşılık ayırmaları gibi düzenlemeler ile bankacılık sistemine teşvik uygulanmıştır. Yine bu dönemde bankalara, toplam kredilerinin yüzde onunun orta vadeli kredilerden oluşması zorunluluğu getirilmiş, 1976'da kaynakları 1 milyar TL'yi aşan bankalar için bu oran yüzde yirmiye yükseltilmiştir. Diğer yandan 1971'de çıkartılan 1211 sayılı Merkez Bankası Kanunu ile TCMB'ye orta vadeli reeskont ve avans işlemleri yapma yetkisi verilmiş olup TCMB'nin vadeye en çok 5 sene kalan senetleri kabul etmesi, 1972-1977 döneminde TCMB ile bankalar arasında orta vadeli kredi ilişkilerinin gelişmesini sağlamıştır.¹⁰⁴

1970'li yıllarda Türk bankacılık sektörü genişleyen şube ağıyla dikkat çekmeye başlamış, bu durumun doğal bir sonucu olarak küçük yerel bankalar piyasada tutunamadığından büyük bankalar sektörde hâkim konuma gelmiştir. 1975

¹⁰² Coşkun, v.d., a.g.e., s. 12.

¹⁰³ TBB, **50. Yılında Türkiye Bankalar Birliği**, s. 12.

¹⁰⁴ A.e., s.13.

yılı ve sonrasında bankaların büyük bölümü özel holdinglerin eline geçmiş ve bu dönemde holding bankacılığı gelişme göstermiştir. Sahiplik yapısındaki bu değişimlerin temel sebebi ise 7129 no'lu Bankalar Kanunu M.38'deki asgari %25 sermayesine sahip olunan iştiraklerin bankalara sağlamış oldukları kredi oranındaki tavan sınırının kaldırılmış olmasıdır.¹⁰⁵ Holding bankalarının sektörde yaygınlaşmasıyla Türk bankacılık sektörünün oligopol piyasa özelliği kazanma süreci hızlanmıştır.

1960-1980 döneminde yukarıda belirtilen sebeplerle yerel küçük bankaların tasfiye edilmesi veya birleştirilmesiyle birlikte genel olarak yeni banka kurulmaması yönünde bir politika izlenmiştir. Bu nedenle ilgili dönemde 2 mevduat (Amerikan-Türk Dış Ticaret Bankası, 1964 ve Arap-Türk Bankası, 1977) ve 5 kalkınma (T.C. Turizm Bankası, 1960; Sınâî Yatırım ve Kredi Bankası, 1963; Devlet Yatırım Bankası, 1964; Türkiye Maden Bankası, 1968; Devlet Sanayi ve İşçi Yatırım Bankası, 1976) bankası şeklinde 7 yeni banka kurulmuştur.¹⁰⁶

T.C. Turizm Bankası turizmin gelişmesine destek olmak ve turistik tesisler kurup işletmek amacıyla, Devlet Sanayi ve İşçi Yatırım Bankası vatandaşlardan yurt dışında işçi olarak çalışanların tasarruflarının önceliklendirilen yatırım alanlarında değerlendirilmesi maksadıyla ve Devlet Yatırım Bankası ise kamu iktisadi girişimlerinin planladıkları yatırımları yapabilmeleri için gereken kredi desteğini sağlamak üzere kurulmuştur.¹⁰⁷ Devlet Yatırım Bankası'nın unvanı 1987'de Türkiye İhracat Kredi Bankası şeklinde; Devlet Sanayi ve İşçi Yatırım Bankası'nın unvanı ise 1988 yılında Türkiye Kalkınma Bankası şeklinde değiştirilmiştir.

Altı mevduat bankası (Türkiye İş Bankası, Osmanlı Bankası, Akbank, Vakıflar Bankası, Garanti Bankası ve Türkiye Kredi Bankası) tarafından özel sektör kalkınma bankası olarak kurulan Sınâî Yatırım ve Kredi Bankası A.O.'nun fon kaynakları yabancı kaynaklar ve mevduat bankalarıdır.¹⁰⁸ Maden Bankası ise, madencilik için kredi ihtiyaçlarını karşılamak üzere yedi banka (İş Bankası, Yapı ve

¹⁰⁵ Turmuş, **a.g.e.**, s. 16.

¹⁰⁶ TBB, **50. Yılında Türkiye Bankalar Birliği**, s.12

¹⁰⁷ Çil, **a.g.e.**, s. 17-18

¹⁰⁸ Akgüç, **a.g.e.**, s. 52.

Kredi Bankası, Türkiye Sınâî Kalkınma Bankası, Osmanlı Bankası, Akbank, Garanti Bankası ve Türk Ticaret Bankası) tarafından kurulmuş ancak bu sektörün finansmanını kendileri açısından riskli gören kurucu bankalar tarafından 1974'te henüz faaliyete geçmeden tasfiye edilmiştir.¹⁰⁹

Türkiye'de dış piyasalara açılan ilk banka örnekleri olmaları açısından Amerikan-Türk Dış Ticaret Bankası ve Arap-Türk Bankası önem arz etmektedir.¹¹⁰ Amerikan Türk Dış Ticaret Bankası ayrıca yurt dışı ticaretin finansmanı amacıyla Cumhuriyet Dönemi'nde yabancı sermaye (Amerikan ve İtalya) ortaklığı ile oluşturulan ilk banka olma özelliğini taşımaktadır. 1970'te bankanın adı Dışbank ve ticari unvanı Türk Dış Ticaret Bankası olmuştur. Kuveyt ve Libya sermayesinin katılımı ile yurtdışı ortaklı şekilde kurulan Arap-Türk Bankası ise Avrupa'daki finans piyasalarından faydalanmak ve uluslararası piyasalarda artış gösteren Arap sermayesinin Türkiye'ye çekilmesini sağlamak amacıyla kurulmuştur.

Bu dönemde ekonominin ithal ikameci politika ile yürütülmesi, ihracata hak ettiği önemin verilmemesi ve üretimin iç piyasaya göre yapılması sonucu 1970'li yıllarda döviz piyasasında kıtlık yaşanmış ve bu döviz kıtlığından kurtulmak amacıyla alınan dış borçlar ekonominin daha kötüye gitmesine neden olmuştur. 1980 yılından itibaren Türkiye'deki sanayi ve ekonomi politikalarında köklü bir değişim ihtiyacı doğmuş, bu nedenle ithal ikame politikası terk edilerek Türk ekonomisi hızlı bir şekilde dış piyasalara açılmaya başlamıştır.

2.1.1.2.5. 1980-2000 Serbestleşme ve Açık Ekonomi Dönemi

1980 sonrasında bankacılık sektörü açısından ayrı bir başlıkta ele almayı gerektiren en önemli husus uluslararası piyasalarda yaşanan serbestleşme politikalarının 1980'li yıllarda hızlanması ve bu gelişmelerin Türk bankacılık sistemine de yansımış olmasıdır. Bu dönemde Türkiye'de özellikle yabancı sermayeli bankaların ve az şubeli toptan bankaların faaliyete geçmesi de dikkat çekicidir.

¹⁰⁹ A.e., s. 56

¹¹⁰ Çil, a.g.e., s. 23.

1980'den itibaren dışa kapalı ithal ikameci politika terk edilmiş, ihracatın artması amacıyla açık piyasa ekonomisinin uygulanması öngörüldüğünden gerekli karar ve aksiyonlar bu doğrultuda alınmıştır. Cumhuriyet'in kuruluşundan beri Türk bankacılık sektörü -özel bankaların gelişme gösterdiği 1945-1960 dönemi hariç- daha ziyade devlet bankaları ile gelişme göstermiş fakat bankacılık sistemi çok güçlü bir yapıya kavuşmamıştır.

24 Ocak 1980 kararları doğrultusunda serbest piyasa ekonomisine geçiş, dışa açılma ve finansal liberalleşmeye yönelik kararlar alınmıştır. Genel ekonomi ve bankacılık sistemi için bu gelişmeler önemli bir değişimin de habercisi olmuştur.

24 Ocak 1980'in genel ekonomik yapı ve bankacılık sistemini etkileyen başlıca kararları şu şekilde sıralanabilir:

- 1 Temmuz 1980 itibarıyla dalgalı döviz kuruna geçiş gerçekleşmiştir. Faiz oranlarının da serbest bırakılması sonucunda daha önce düşük oranlarda tutunan mevduat ve kredi faiz oranları hızla yükselmiştir.

- Döviz sıkıntısının aşılması ve enflasyonun düşürülmesi amacıyla IMF ile "stand-by" anlaşması yapılmıştır.¹¹¹ 1980-1983 yılları arasında yürürlükte olan bu anlaşma ile;

- Serbest faiz, esnek kur ve günlük döviz kuru uygulanması,
- Kamu harcamalarının kısılması yoluyla bütçe açığının düşürülmesi,
- Sübvansiyonların asgariye indirilerek fiyat kontrollerinin azaltılması,
- Para arzın azaltılması ile TL'nin devalüe edilmesi,
- Kamu İktisadi Teşebbüsleri'nin (KİT) ürünlerine zam yapılması,
- Dışarıdan sermaye girişini hızlandıracak tedbirlerin alınması,
- İhracatın devamlı desteklenmesi kararlaştırılmıştır.

Yürürlüğe giren 2499 sayılı Sermaye Piyasası Kanunu ile 1982 yılında Sermaye Piyasası Kurulu (SPK) kurulmuş olup sermaye piyasası araçlarının kullanımı için gerekli kanuni düzenlemeler Türkiye'nin ilk düzenleyici ve denetleyici

¹¹¹ A.e. s.19-20.

kurulu olan SPK tarafından oluşturulmuştur.¹¹² 1985'te kurulan İstanbul Menkul Kıymetler Borsası (İMKB) faaliyetlerine 1986'da başlamıştır. Nisan 2013'te İstanbul Altın Borsası ve İMKB'nin tüzel kişiliği sona ermiş olup bu kurumların yerine Borsa İstanbul (BIST) kurulmuştur.¹¹³

Fon sahiplerinin tasarruf mevduatını sigorta etmek amacıyla ve TCMB bünyesinde faaliyet göstermek üzere 22.07.1983 tarihinde Tasarruf Mevduatı Sigorta Fonu (TMSF) kurulmuş ve 1985 yılında yürürlüğe giren 3182 sayılı Bankalar Kanunu ile TMSF'nin kuruluş amaçları belirlenmiştir.¹¹⁴ Bu Kanun'a göre TMSF'nin amacı; "tasarrufları korumak ve bu tasarrufları ekonomik kalkınmanın gereklerine göre kullanılmasını sağlamak üzere bankaların kuruluşu, yönetimi, çalışma esasları, devir, birleşme ve tasfiyeleri ile denetlenmeleri hususlarını düzenlemektir." 3182 sayılı Bankalar Kanunu ile Türk bankacılık sistemine uluslararası standartlar getirilmiş, muhasebe kayıtları açısından tek düzen hesap planı uygulamasına geçilmiş, bilançoların bağımsız denetime tabi tutulması kararlaştırılmış, bankalarca toplanan fonlara güvence sağlamak için sigorta fonu oluşturulmuş ve donuk alacaklara daha gerçekçi karşılık ayrılmasına yönelik uygulama zorunlulukları getirilmiştir.

1986 yılına gelindiğinde TCMB bünyesinde piyasalar oluşturulmaya başlanmıştır. Bu kapsamda aynı yıl Bankalararası Para Piyasası (İnterbank), 1987'de Açık Piyasa İşlemleri (APİ), 1988'de Döviz Efektif Piyasası ve 1989'da ise Altın Piyasası hayata geçirilmiştir.¹¹⁵ İnterbank, TCMB tarafından bankaların kendi arasındaki fon alışverişini sağlamaları, kısa süreli günlük fon ihtiyaçlarını karşılamaları ve ellerinde bulunan likidite fazlalıklarını değerlendirebilmeleri amacıyla kurulmuştur. TCMB para arzına etki ederek dolaşımdaki para miktarının kontrol edilmesi amacıyla APİ kapsamında hisse senedi, hazine bonusu ve tahvil alım satımı yapmaya başlamıştır. 1989 yılına gelindiğinde oldukça önemli bir

¹¹² SPK, (Çevrimiçi), <http://www.spk.gov.tr/Duyuru/Goster/20130502/0> , 28 Nisan 2018.

¹¹³ BIST, (Çevrimiçi), <http://www.borsaistanbul.com/kurumsal/borsa-istanbul-hakkinda/tarihselgelismeler> , 28 Nisan 2018.

¹¹⁴ Çil, a.g.e., s 20.

¹¹⁵ Gamze Göçmen Yağcılar, **Türk Bankacılık Sektörünün Rekabet Yapısının Analizi**, BDDK Kitapları, Ankara, 2011, s. 100.

gelişme olarak 32 sayılı karar ile döviz işlemleri serbestleştirilmiş, kurulan döviz efektif piyasası ile yurtiçi ve yurtdışında menkul kıymet alım satımını daha kolay bir hale getirerek sermaye piyasalarını geliştirmek, finansal piyasalarla entegre olmak ve sermaye hareketlerinin serbestleşmesini sağlayarak bankaların yurtdışından kredi bulmasını sağlamak amaçlanmıştır. Döviz işlemlerinin serbestleşmesiyle TL'nin uluslararası alanda konvertibl bir para olmasının önündeki engel kalkmış ve 1990'da TL konvertibl bir para birimi olarak ilan edilmiştir. 1984'te "TL Karşılığı Altın Piyasası" kurulmasından sonra serbestleşme sonrası 1989 itibarı ile "Döviz Karşılığı Altın Piyasası" kurularak Türkiye'de altın piyasasının da serbestleşmesi sağlanmıştır. 1211 sayılı TCMB Kanunu'nda belirtilen görevler kapsamında 1992'de Elektronik Fon Transferi (EFT) kurulmuştur.¹¹⁶ Ayrıca TCMB bu görev kapsamında 2000 yılında Elektronik Menkul Kıymet Transfer Sistemi'ni de (EMKT) kurmuştur.

1990'larda ekonomide yaşanan ciddi yapısal sorunlar bankacılığı da olumsuz yönde etkilemiştir. Bu süreçte şube sayısı yetersiz olan pek çok banka şube ağını genişleterek fon toplamaya çalışmıştır. Faiz oranları ve enflasyonun oldukça yüksek seyrettiği bu dönemde yabancı para varlıkların payı artmış, TL varlıklara gösterilen talep ise yüksek faiz ile gerçekleşmiştir. 1993'ün sonlarında yanlış ekonomik politikalar ve Hazine ihalelerinin iptal edilmesi, derecelendirme kuruluşlarının Türkiye'nin kredi notunu düşürmesi ile aşırı değerlenen TL'de devalüasyon beklentisi neticesinde 1994 yılında büyük bir ekonomik kriz ortaya çıkmıştır. 1994 Krizi'nin patlak vermesinde 1989'da sermaye hareketlerinin serbestleştirilmesi sonucu bankaların yurtdışından temin ettiği kaynakları yurtiçinde TL cinsinden getiri sağlayan finansal varlıklara yatırımlarının yabancı para varlıklar ile yükümlülükler arasındaki farkı artırması nedeniyle bankaların açık pozisyonla çalışması ve yine bu yılda ücret gelirlerine yüksek oranlı zam yapılması sonucu iç talebin artması etkili olmuştur.¹¹⁷

¹¹⁶ TCMB, **Türkiye'de Ödeme Sistemleri**, (Çevrimiçi), <http://www.tcmb.gov.tr/wps/wcm/connect/73289f67-d210-4f49-8902-6e14ecae055d/OdemeSistemleri.pdf?MOD=AJPERES&CACHEID=ROOTWORKSPACE-73289f67-d210-4f49-8902-6e14ecae055d-m5lk6L->, 21 Nisan 2018.

¹¹⁷ Yağcılar, **a.g.e.**, s. 102.

1994 krizi sonrasında 5 Nisan 1994 kararları alınmış ve çok yüksek döviz borcuna sahip olan bazı bankaların faaliyetleri durdurulmuştur. Bankalar Kanunu üzerinde krizden çıkarılan dersler neticesinde bir takım değişiklikler yapılarak bankaların nakdi ve gayri nakdi kredilerinin özkaynaklar toplamının 20 katından fazla olamayacağı maddesi getirilmiştir.¹¹⁸ Bankalar bu şekilde mevzuattan doğan kısıtlamalara tâbi olup düzenlemelerin getirdiği maliyetlere katlanmak zorunda iken finansal piyasaların bu türden düzenlemelere tabi olmaması banka dışı finansal kesimin bu tür maliyetlerden de muaf tutulması sonucunu doğurmuştur. Hazine'nin ihalelerini iptal etmesi sonucu piyasada kalan TL dövizde yöneldiğinden döviz kurlarında ciddi bir artış yaşanmış ve açık pozisyondaki bankalar zor durumda kalması da bazı bankaların kapanmasına neden olmuştur.

1994 Krizi'nin olumsuz etkileri isabetli 5 Nisan kararları sayesinde kısa sürede atlatılmış, 1995-1997 yılları arasında bankacılık sektörü milli gelire göre çok daha yüksek hızla büyümüştür.¹¹⁹ 1997 yılında ise Banka ve Sigorta Muameleleri Vergisi (BSMV) ve Kambiyo Gider Vergisi gibi maliyetler ile yüksek faiz oranları sektörün gelişerek uluslararası alanda rekabet etme gücünü ve kârlılık performanslarını negatif etkilemiştir. 1999'a kadar bankalar istikrarsız bir konjonktürde faaliyet göstermiş, TCMB'den yüksek maliyetli likidite temin etmeye mecbur kalan bankaların finansal yapılarındaki çöküş hızlanmıştır.¹²⁰

1990'larda meydana gelen olumsuz gelişmelerin akabinde pek çok banka tasfiye edilmiştir. Finansal yapısı önemli ölçüde bozulan ve yükümlülüklerini gerçekleştiremeyecek duruma gelen TYT Bank, Marmarabank ve İmpexbank bu kapsamda tasfiye edilen bankalardandır.¹²¹ Yaşanan olumsuz gelişmeler bazı bankaların özelleştirilmesini de gündeme getirmiş, Sümerbank'ın bankacılık faaliyetleri 1993'te durdurulmuştur. 1997 yılına gelindiğinde bu dönemden itibaren bankaların ayakta kalabilme hususunda güçlük yaşadığı görülmektedir. 1994 krizinden sonra özelleştirilme sürecinde sorunlar yaşanan Türk Ticaret Bankası 6 Kasım 1997'de TMSF'ye devredilerek kamu mülkiyetine geçen ilk banka, olmuştur.

¹¹⁸ Karabıyık, **a.g.e.**, s. 16.

¹¹⁹ Yağcılar, **a.g.e.**, s. 103

¹²⁰ **A.e.**

¹²¹ Coşkun, v.d., **a.g.e.**, s. 12.

Bank Ekspres ise 1998'de TMSF'ye devredildikten sonra 2001'de Tekfen Bank'a satılmıştır.¹²² 21 Aralık 1999'da Esbank, Yurtbank, Egebank, İnterbank ve Yaşarbank TMSF'ye devredilmiş, Birleşik Yatırım Bankası'nın da faaliyet izni kaldırılmıştır. Önemli bankalardan olan Etibank'ın ve 27 Ekim 2000'de Bank Kapital'in TMSF'ye devredilmesi ile TMSF bünyesindeki banka sayısı 10'a çıkmıştır.¹²³

1990'larda Türk bankacılık sisteminde görülen dikkat çekici gelişmelerden biri de banka, şube ve personel sayıları ile sektördeki toplam varlıklarda önemli artışların yaşanmış olmasıdır. Bu döneme kadar Türkiye'de kırklarda olan banka sayısı bu dönemde yetmişlere ulaşmış, 1999'da ise 81 banka ile en yüksek sayıya ulaşmıştır.¹²⁴ Sistemdeki banka adedinde yaşanan bu önemli artışın kaynağına bakıldığında artışın daha ziyade toptancı bankacılık türünde faaliyet gösteren küçük ölçekli yabancı bankalardan kaynaklandığı ve büyük ölçekli özel bankaların pazar paylarında gerileme olduğu görülmektedir. Bankacılık sektörünün yerli-yabancı ayrımı olmaksızın yeni banka girişine açık hale getirilmesi, mevduat ve kredi faizlerinin serbest bırakılması bankacılık sektöründeki rekabeti artırmış, yerel bankalar ülke dışında da faaliyet göstermeye başlamıştır. Yaşanan bu yoğun rekabet ortamında teknolojik gelişmelerin de etkisiyle bankaların swap, forward, futures ve opsiyon gibi yeni türev ürünler çıkarmaları da bankacılık sektöründe verimliliği artırmıştır.

Türk bankacılık sektöründe yaşanan tüm bu olumlu gelişmelere rağmen 1990'larda Türkiye'de ekonomik büyüme istikrarlı bir yapıya kavuşamamıştır. Enflasyonun çok yüksek düzeylerde seyretmesi, tüm finansal piyasaları olumsuz etkileyerek işlem hacmindeki artışın yapay kalmasına neden olmuş, sistemdeki bankalar bu yüksek enflasyon ortamında kaynak bulmakta güçlük çekmiş, bu durum piyasanın da daralmasına neden olmuştur. Tüm bu gelişmeler neticesinde Kasım 2000 ve Şubat 2001'de büyük bankacılık krizleri patlak vermiş ve bu krizlerin

¹²² Çil, a.g.e., s. 23.

¹²³ TMSF, (Çevrimiçi), <http://www.tmsf.org.tr/intikaleeden.bankalar.tr>, 28 Nisan 2018.

¹²⁴ Coşkun, v.d., a.g.e., s. 17.

meydana getirdiği tahribat sonucu bankacılık sektöründe köklü bir yapılanmaya gidilmesi gerektiği anlaşılmıştır.

2.1.1.2.6. 2000 Sonrası Yeniden Yapılanma ve Regülasyon Dönemi

Türkiye’de 1990’lar bankaların açık pozisyonlarını artırarak neredeyse sıfır risk ile getiri sağlayan devlet borçlanma araçlarına yatırım yaptıkları ve esas bankacılık iş ve işlemlerinde uzaklaştıkları bir dönemdir.¹²⁵ 1990’larda Türkiye ekonomisinde faiz oranı, enflasyon ve devalüasyonun çok yüksek seviyelerde bulunması istikrarsız bir piyasa ortamına neden olarak genel finansal sistemde ve bankacılık sektörü özelinde krizlerin yaşanmasına yol açmıştır.

İlgili dönemin başlığında belirtildiği gibi 1994 Krizi’nin ardından alınan kararlar ve tedbirler kısa vadede etkili olsa da 1990’ların sonlarına doğru büyük finansal sorunlar tekrar gün yüzüne çıkmıştır. Yaşanan bu gelişmelerin ardından finansal sistemi ve bankacılığı istikrara kavuşturmak adına 1999 yılının sonunda istikrar programı döviz kuruna dayalı bir şekilde gerçekleştirilmeye başlanmıştır.¹²⁶ Bu istikrar programı ile bankacılık kanunu uluslararası yasal düzenlemelere ve Avrupa Birliği kurallarına uyumlu bir yapıya kavuşturulmuş, özel bankalar ile kamu bankaları arasında rekabeti bozan tüm düzenlemeler kaldırılmış ve en önemlisi de denetim otoritesinin etkinliği artırılmıştır. 1999’da kurulan Bankacılık Düzenleme ve Denetleme Kurumu (BDDK) faaliyetlerine 2000’de başlamıştır. BDDK kuruluşundan itibaren Türk bankacılık sisteminde düzenin sağlanması açısından çok önemli işler gerçekleştirmiş olup günümüzde de rolünü aktif bir şekilde sürdürmektedir.

Uygulanan istikrar programı kapsamında görülen olumlu gelişmelere rağmen ülke ekonomisinde yeterli iyileşme sağlanamamış, bu program sistemi içinde

¹²⁵ Günal, a.g.e., s. 179.

¹²⁶ Yağcılar, a.g.e., s.104

bulunduğu kırılgan yapıdan kurtaramamıştır.¹²⁷ İstikrar programı kapsamında parasal genişleme döviz girişine dayandırılmış, bu durum dış kaynak imkânlarını daraltarak likidite artışını yavaşlatmıştır.¹²⁸ Bu gelişmelerden sonra faiz oranları yine yükselişe geçmiş, sektördeki istikrarsızlık sermaye çıkışında da önemli artışlara neden olmuştur. TCMB'nin rezervlerinin erimesi ve ciddi likidite açığıyla karşı karşıya karşılaşılan bankaların bu açığı kapatmak için faiz oranlarını daha da yükseltmesi neticesinde kaçınılmaz bir son olarak Kasım 2000'de kriz çıkmıştır.

Kasım 2000 Krizi'nin yıkıcı etkilerini azaltmak ve krizin derinleşmesini önlemek amacıyla bazı tedbirler alınmış ve bu tedbirler sonrası piyasada bir nebze iyileşme sağlanmıştır. Ancak Şubat 2001'de Hazine ihaleleri öncesinde siyasi alanda yaşanan gerginlik yeni bir krize yol açmıştır.¹²⁹ Yaşanan bu kriz, istikrar programına olan güven algısının bütünüyle yitirilmesine neden olmuş, dövize olan talebin artmasına ve faizlerin daha da yükselmesi ile sonuçlanmıştır. Krizin aşılması için hükümetin dalgalı kur uygulamasına geçmesi, Türk Lirası'nın döviz karşısında değerinin daha da azalmasına ve Türk Lirası'na olan güvenin iyice sarsılmasına neden olmuştur.

Dalgalı kur sistemine geçilmesiyle 2001 yılının Nisan ayında ekonomideki yapısal problemleri çözmek ve finansal sistemi güçlendirmek maksadıyla "Güçlü Ekonomiye Geçiş Programı" başlatılmıştır. Bu programda para politikasının temel amacı; enflasyon hedeflemesi uygulamasına geçilerek fiyat istikrarının sağlanması, enflasyonun kontrol altında tutulması olarak belirlenmiştir.¹³⁰ Ayrıca enflasyonla mücadelenin başarısı ve para politikası uygulamasının daha etkin olabilmesi için Merkez Bankası Kanunu'nda değişiklik yapılmıştır. TBMM, TCMB'ye uluslararası anlamda bağımsızlık kazandıran yasayı onaylamıştır. TCMB'nin Hazine'ye kredi kullandırması 5 Kasım 2001'den itibaren yasaklanmıştır.¹³¹

¹²⁷ A.e.

¹²⁸ BDDK, **Krizden İstikrara Türkiye Tecrübesi**, 3. Baskı, Ankara, 2010, s. 20.

¹²⁹ Tolga Genç, **2001 Sonrası Türkiye'de Bankacılık Sektörü**, Kadir Has Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü Finans ve Bankacılık Ana Bilim Dalı, Yüksek Lisans Tezi, İstanbul, 2015, s. 5

¹³⁰ Genç, **a.g.e.**, s. 6

¹³¹ A.e.

2001 ekonomik krizi ve bankacılık sisteminde görülen köklü yapısal problemlerin meydana getirdiği olumsuzlukların izalesi için 15 Mayıs 2001’de “Bankacılık Sektörü Yeniden Yapılandırma Programı” uygulamaya konmuştur. Türk bankacılık sisteminin güçlendirilmesini amaçlayan program temel olarak; devlet bankalarının yeniden yapılandırılması, özel bankaların güçlendirilmesi, TMSF bünyesine alınan bankaların problemlerinin çözülmesi ve bankacılık sektörünün gözetim ve denetim kapsamının güçlendirilmesine yönelik olarak gerekli yasal ve kurumsal düzenlemelerin gerçekleştirilmesine yöneliktir.¹³²

İlk olarak o dönemde yazdıkları ciddi görev zararlarıyla gündeme gelen devlet bankalarının yeniden yapılandırılması kapsamında 3 Nisan 2001’de bu bankalara ortak bir yönetim kurulu atanmış ve BDDK 2 Mayıs 2001’de kamu bankalarında meydana gelen tüm görev zararlarının tasfiye edildiğini açıklamıştır.¹³³ Var olan sorunun çözülmesi ile yetinilmemiş, kamu bankalarında yeniden görev zararı oluşmasını engellemek ve konuya kalıcı bir çözüm getirmek amacıyla yaklaşık yüz adet Bakanlar Kurulu kararı yürürlükten kaldırılmıştır. İlgili kamu bankalarında maliyetlerin azaltılması ve etkin, verimli bir faaliyet ortamı için 2003 yılı itibarı ile toplam personelin yaklaşık dörtte biri emekli edilmiş, şubelerin üçte biri kapatılmış ve ihtiyacın dışındaki fazla personel farklı kamu kuruluşlarına atanarak personel adedi yaklaşık olarak %50 oranında azaltılmıştır.¹³⁴

Özel sermayeli bankaların yeniden yapılanmalarını teşvik etmek amacıyla, özkaynak sıkıntısı yaşayan bankaların maruz kaldığı vergi yükünün kaldırılması kararlaştırılmış, bu bankalara ve iştiraklerine devir ve birleşmeler konusunda kolaylık sağlanması için vergi teşvikleri getirilmiştir. Özel bankaların döviz açıklarını kapatmalarında Haziran 2001’de Hazine Müsteşarlığı tarafından gerçekleştirilen iç borç takas işleminin önemli ölçüde faydası olmuştur.¹³⁵

15 Mayıs 2001’de açıklanan Bankacılık Sektörü Yeniden Yapılandırma Programı ile kamu bankalarının operasyonel yeniden yapılandırılması, TMSF

¹³² BDDK, **Krizden İstikrara Türkiye Tecrübesi**, s. 38.

¹³³ Genç, **a.g.e.**, s. 9

¹³⁴ **A.e.**

¹³⁵ BDDK, **a.g.e.**, s. 53

Bankalarının finansal yeniden yapılandırmasıyla, özel bankaların sağlıklı bir yapıya kavuşturulması, düzenleyici çerçevenin iyileştirilmesi, banka sermayelerinin güçlendirilmesi ile beraber bankacılık sektörü iyileştirilerek rekabet edebilir seviyeye gelmiştir.¹³⁶

07.11.2006 tarihli ve 26339 sayılı Resmi Gazete'de yayınlanan "Sigortaya Tabi Mevduat ve Katılım Fonları ile Tasarruf Mevduatı Sigorta Fonunca Tahsil Olunacak Primlere Dair Yönetmelik" uyarınca yurt içi şubelerde gerçek kişiler adına açılan münhasıran çek keşide edilmesi dışında ticari işlemlere konu olmayan TL, döviz ve kıymetli maden cinsinden tasarruf mevduatı ve katılım fonlarının 100 bin TL'ye kadar olan kısmı her bir kredi kuruluşunda her bir gerçek kişi için sigorta güvencesi kapsamındadır. Kredi kuruluşlarının yurt dışı şubelerinde açılan mevduat ve katılım fonları, Türkiye'de ve yurt dışında kıyı bankacılığı (off-shore) faaliyeti gösteren kredi kuruluşlarında bulunan mevduat ve katılım fonları ile bankaca kamuya ilan edilen ve Merkez Bankasına bildirilen azami faiz oranları ile mevduat toplamları en yüksek beş mevduat bankasının ortalama faiz oranları üzerinden verilen aşırı faizler ve katılım fonu toplamları en yüksek üç katılım bankasının kar payları ortalaması üzerinde verilen aşırı kâr payları sigorta kapsamı dışındadır.

Kredi kuruluşlarının, yurt dışında kurulu finansal kuruluşlar adına yurt içinde yerleşik kişilerden mevduat ve katılım fonu kabul etmeleri 5411 sayılı Bankacılık Kanunu ile yasaklanmıştır. Sigorta kapsamında yapılacak ödemeler, mevduat ve katılım bankasının faaliyet izninin kaldırılması halinde Türk Lirası olarak yapılır. Sigorta kapsamında ödenecek meblağın belirlenmesinde tasarruf mevduatı hesaplarının anapara ve faiz reeskontları, katılma hesapları için ise birim hesap değerleri, özel cari hesaplar bakiyeleri üzerinden dikkate alınır. Döviz ve kıymetli maden cinsinden mevduat ve katılım fonu hesaplarının Türk Lirası karşılıkları, kredi kuruluşlarının faaliyet izninin kaldırıldığı tarihteki Merkez Bankası döviz alış kurları

¹³⁶ BDDK, **Krizden İstikrara Türkiye Tecrübesi**, BDDK Çalışma Tebliği, Gözden Geçirilmiş 2.bs., Ankara, 2009, ss.11-24

ve İstanbul Altın Borsası seans kapanış fiyatı (kıymetli maden cinsinden hesaplar için) esas alınarak belirlenir.¹³⁷

BDDK, Türkiye Emlak Bankası'nı 9 Temmuz 2001 tarihi itibarı ile T.C. Ziraat Bankası'na devretmiştir. 8 banka (Ulusal Bank, Sitebank, İktisat Bankası, Toprak Bank, EGS Bank, Kent Bank, Bayındır Bank, Milli Aydın Bankası, Tarih Bank) Fon'a devredilmiştir. Ayrıca TMSF Bank Ekspres'teki hisselerini Tekfen Holding'e satmıştır. 2001 yılının Ocak ayında TMSF yönetimindeki bankalardan Bank Kapital, Ege Bank, Yaşar Bank ve Yurt Bank, Nisan ayında ise Ulusal Bank Sümerbank ile birleştirilmiş, Sümerbank ise aynı yıl Oyak Grubu'na satılmıştır.¹³⁸

Esbank ile İnterbank, Etibank bünyesinde birleştirilmiş, 2001 yılı sonunda da Etibank'ın bankacılık lisansı iptal edilmiştir. Kalkınma ve yatırım bankalarından olan Atlas Yatırım Bankası ve Okan Yatırım Bankası'nın bankacılık faaliyeti gerçekleştirme izni kaldırılmıştır. 2001'de Demirbank HSBC'ye, Sümerbank Oyak Grubu'na ve Sitebank da Novabank'a satılmıştır. Doğu Grubu bünyesinde bulunan Birleşik Türk Körfez Bankası ve Osmanlı Bankası birleşmiştir. 2002 yılında da Türk Ticaret Bankası'nın tasfiyesine karar verilmiştir. 2004 yılında Pamukbank fiilen Halkbank'a devredilmiş, ayrıca PTT'ye mevduat kabul etmemek şartı ile "banka" ismini kullanma ve bankacılık işlemleri yapma izni verilmiştir.¹³⁹

Yeniden Yapılandırma Programı'nda bankacılık dışı düzenlemelere de yer verilmiştir. Bu kapsamda bankalar, özel finans kurumları ve diğer finansal kurumların alacakları ile varlıkların satın alınması ve yeniden yapılandırılarak satılması amacıyla, günümüzde bankaların takipteki kredi alacaklarını satmak için sıkça başvurduğu Varlık Yönetim Şirketleri'nin (VYŞ) kuruluşu ile ilgili olarak 1 Ekim 2002 tarih ve 24893 sayılı Resmi Gazete'de yayımlanan "Varlık Yönetim Şirketlerinin Kuruluş ve Faaliyet Esasları Hakkında Yönetmelik" yürürlüğe girmiştir.

¹³⁷ Sigortaya Tabi Mevduat ve Katılım Fonları ile Tasarruf Mevduatı Sigorta Fonunca Tahsil Olunacak Primlere Dair Yönetmelik; Madde 4-6, (Çevrimiçi), <https://www.tmsf.org.tr/File/Download?fileId=1429&typeId=1>, 16 Şubat 2019.

¹³⁸ TBB, 2001 Yılında Türk Bankacılık Sistemi Raporu, s.6, (Çevrimiçi), <https://www.tbb.org.tr/tr/bankacilik/arastirma-ve-yayinlar/arastirma-ve-sunumlar/2003---2002/278?s=4>, 10 Mart 2018.

¹³⁹ Uğur Acar, **Türkiye'de Bankacılık Sektörüne Yabancı Sermaye Girişi ve Vergilendirilmesi**, Marmara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü Yüksek Lisans Tezi, İstanbul, 2015, s. 17

Bu yönetmelikte, Türkiye’deki finansal piyasalara özgü koşullar da dikkate alınarak VYŞ’lerin “anonim şirket” şeklinde kurulması öngörülmüştür.¹⁴⁰

2000’li yılların başında yaşanan krizlerin olumsuz etkilerini gidermek amacıyla uygulanan “Güçlü Ekonomiye Geçiş” ve “Bankacılık Sektörü Yeniden Yapılandırma Programı” 2002 yılından itibaren olumlu sonuçlar doğurmaya başlamıştır. 2001 yılı sonuna gelindiğinde birleştirme ve tasfiye çalışmaları neticesinde 79 olan sistemdeki banka sayısı 61’e ve şube sayısı da 6908’e düşmüştür.¹⁴¹ Takip eden yıllarda da sistemin sağlıklı ve dinamik bir yapıya kavuşması için adetlerdeki bu azalışlar devam etmiş, sistemdeki banka sayısı 2002’de 54’e, 2003 yılı sonunda ise 50’ye kadar düşmüştür. Sistemdeki banka sayısının bu şekilde azalmasında küçülen bazı bankaların birleşmeleri ve bazılarının sistemden çıkması etkili olmuştur. 2004 yılından itibaren ise büyümeye devam eden sektörle paralel olarak mevcut bankaların şube sayısı ve personel sayısı da artmaya başlamıştır.

Türkiye’de bankacılık sektörü için 2003 sonrası dönem yabancı sermayeli bankaların sistemde ağırlık kazandığı bir dönem olmuştur. Sektördeki yabancı banka sayısındaki artışın ne şekilde gerçekleştiği incelendiğinde yabancı sermaye ile doğrudan banka kurulması, özel sermayeli yerel bankaların satın alınması veya merkezi yurtdışında olan bir bankanın Türkiye’de şube açması şeklinde farklı yollara rastlanmaktadır. 2003’te sektörde 13 mevduat, 3 kalkınma ve yatırım bankası olmak üzere 16 yabancı banka varken, 2019 Nisan itibarı ile 21 mevduat, 4 kalkınma ve yatırım bankası olmak üzere yabancı banka sayısının 25’e yükseldiği görülmektedir.¹⁴² 2004’te Türk Ekonomi Bankası A.Ş. ile BNP Paribas ortak olmuş, Türkiye Dış Ticaret Bankası A.Ş.’ye ilişkin çoğunluk hisselerini Fortisbank, Yapı ve Kredi Bankası’na ilişkin çoğunluk hisselerini ise Koç Holding ve İtalyan “UniCredit” ortaklığı satın almıştır.¹⁴³

¹⁴⁰ Genç, **a.g.e.**, s. 10

¹⁴¹ Acar, **a.g.e.**, s.16.

¹⁴² TBB, **Bankalarımız 2003**, (Çevrimiçi),

https://www.tbb.org.tr/Dosyalar/istatistiki_raporlar/Bankalarimiz_Kitabi/388/Ekler/ekonomi.pdf ,

27 Mart 2018.

¹⁴³ Acar, **a.g.e.**, s. 17.

2005 yılında Türkiye’de banka sayısı 47, şube sayısı 6247 ve personel sayısı 132.258 olmuştur. 2006 yılında bankacılık sektöründe yabancı yatırımların artmasıyla

bankacılık sektörünün GSYH içindeki payı artmıştır.¹⁴⁴ 2006 ve 2007 yıllarında sektörün büyümeye devam etmesiyle şube ve çalışan sayısında da artış devam etmiştir. 2007 yılında Amerika Birleşik Devletleri’nin finansal piyasalarında oluşan büyük sorunlar 2008’de Küresel Finansal Kriz’in patlak vermesine sebep olmuştur.¹⁴⁵ Bu kriz Türkiye ekonomisini yapısal farklılıklar nedeniyle nispeten az etkilemesine rağmen, Türk bankacılık sektörünü kayda değer biçimde etkilemiştir. Türk bankacılık sektörü bu zorlu dönemi sıkı regülasyonlar, sağlam bilanço yapısı ve başarılı denetim ve risk yönetimi uygulamaları sayesinde hızlı bir şekilde atlatmıştır. 2008-2009 döneminde banka sayısında azalma olmamış, şube ve personel sayılarının artışı devam etmiştir. Krizin yaşandığı 2008’de 8.790 olan şube sayısı 2009’da 9.027’ye; personel sayısı ise 171.958’den 172.402’ye yükselmiştir.¹⁴⁶

Yeniden yapılanma sonrasında Türk bankacılık sektörünün daha güçlü bir yapıya kavuştuğu ve ekonomik göstergelerin genel olarak olumlu bir seyir izlediği görülmüştür. Sermaye yeterlilik rasyosunun Basel kriterlerindeki asgari oran olan %8’den ve BDDK’nın belirlediği hedef rasyo olan %12’den yüksek olması finansal dalgalanmalar karşısında sektörün sağlam kalmasını desteklemiştir. Bu durum Türkiye’de 2008 yılında yaşanan Küresel Finansal Kriz’in daha önce yaşanan krizlere göre daha az etki göstermesini sağladığı söylenebilir.¹⁴⁷

2010’da global krizin etkilerini kaybetmeye başlamasıyla ekonomi aktörleri yeniden büyüme eğilimine girmiş ve Türkiye’de bankacılık sektörü önceden olduğu gibi finansal sisteme destek sağlamaya devam etmiştir. 2001 krizinin yaralarının sarılması ile 2003-2010 yılları arasında şube ve personel sayısında hızlı bir artış yaşanmış ve 2010 yılı itibarı ile şube sayısı 10.072 ve personel sayısı 191.207

¹⁴⁴ A.e., s. 16.

¹⁴⁵ A.e., s. 18.

¹⁴⁶ TBB, **Bankalarımız 2009**, (Çevrimiçi),

https://www.tbb.org.tr/Dosyalar/istatistiki_raporlar/Bankalarimiz_Kitabi_/914/Ekler/Bankalarimiz2009-I.bolum.pdf, 28 Mart 2018.

¹⁴⁷ Coşkun, v.d., **a.g.e.**, s. 30.

olmuştur.¹⁴⁸ 2011 yılında global büyümede görülen yavaşlamaya rağmen Türkiye ekonomisi ve Türk bankacılık sektörünün büyüme göstermesi ile sektörün toplam aktiflerinin GSYH'ye oranı %90'a ulaşmıştır.¹⁴⁹ İlerleyen yıllarda ülke ekonomisindeki büyüme sürmesine rağmen bankacılık sektörü daha başarılı bir ivme yakalamış ve Türkiye'de bankacılık sektörünün aktif toplamı ilk kez 2013 yılında GSYH'yi aşmıştır. Günümüzde bankacılık sektörü aktif toplamının GSYH'ye oranı %105 düzeyindeki seyrini korumaktadır.

Türkiye'de finansal sistemin ve bankacılık sektörünün henüz büyüme aşamasında olması nedeniyle sektör gelişimine devam etmektedir. Bankacılık sektörü personel ve şube sayısındaki artış 2010-2015 yıllarında da devam etmekle birlikte son yıllarda mobil bankacılık, internet bankacılığı gibi alternatif dağıtım kanallarının önemli ölçüde yaygınlaşması, bankaların şubeye ve personele duyduğu ihtiyacı azaltarak bu sayıların düşmesinde etkili olmaktadır.

Yabancı yatırımcıların Türk bankacılık sektörüne olan ilgisinin son yıllarda da devam ettiği söylenebilir. 2012'de Odea Bank, 2013'te Bank of Tokyo Mitsubishi UFJ Turkey A.Ş. sektöre giren yabancı bankalardır. 2014'te Rabobank ve Intesa Sanpaolo S.P.A., 2015 yılında ICBC Turkey Bank A.Ş. ve 2017'de ise Bank of China Turkey A.Ş. sektöre girmiştir.¹⁵⁰

2.1.2. Türkiye'de Katılım Bankalarının Tarihsel Gelişimi

Kâra ya da zarara katılma esasıyla çalışan ve odak noktasında risk paylaşımının yer aldığı katılım bankacılığı sistemi dünyada genellikle "İslami Bankacılık" (Islamic Banking) ve "Faizsiz Bankacılık" (Interest-free Banking) olarak anılmakla birlikte Türkiye'de bir katılım bankası yöneticisinin isim önerisiyle

¹⁴⁸ TBB, **Bankalarımız 2010**, (Çevrimiçi), https://www.tbb.org.tr/Dosyalar/istatistiki_raporlar/Bankalarimiz_Kitabi_/998/Ekler/Bankalarimiz_2010.pdf, 28 Mart 2018.

¹⁴⁹ TBB, **Bankalarımız 2011**, (Çevrimiçi), https://www.tbb.org.tr/Dosyalar/istatistiki_raporlar/Bankalarimiz_Kitabi_/1145/Ekler/Bankalarimiz_2011.pdf, 28 Mart 2018.

¹⁵⁰ TBB, (Çevrimiçi), https://www.tbb.org.tr/modules/banka-bilgileri/banka_Listesi.asp?tarikh=20, 20 Mayıs 2018.

“Katılım Bankacılığı” (Participation Banking) olarak isimlendirilmiş ve sistemin özüne ilişkin bir anahtar kelime içeren bu isimle yaygınlaşmıştır.

Dünya genelinde faizsiz bankacılığının hızlı yayılımı ve özellikle 1970’lerin sonunda diğer ülkelerdeki İslami bankaların dünya çapında göstermiş olduğu başarılar Türkiye’de büyük dikkat çekmiş ve Türkiye’de katılım bankacılığının uygulanabilirliği konusu daha fazla gündem olmaya başlamıştır. O dönemde mevcut yasal zemin katılım bankalarının kurulması için uygun olmadığından 1983 yılında yayınlanan 83/7506 sayılı ve 16 Aralık 1983 tarihli Kanun Hükmünde Kararname (KHK) ile Türkiye’de katılım bankalarının kurulmasına için yasal zemin hazırlanmıştır. Dünyada bulunan örnekleri “İslami Banka” olarak isimlendirilirken, Türkiye’deki karşılığı “Özel Finans Kurumu” (ÖFK) olarak belirlenmiştir. Kararnamede yer alan ilk madde, özel finans kurumlarına ilişkin esasların belirlenmesi hususunda Merkez Bankası’nın görüşünü almak suretiyle Başbakanlık makamını yetkilendirmiştir.

Özel finans kurumlarının kuruluş amacı, toplumda faiz hassasiyeti olan kişilerin tasarruflarını ekonomiye kazandırmak ve benzer nitelikteki yabancı fonların ülkeye gelmesini sağlamaktır.

Özel finans kurumlarının faaliyette bulunabilmeleri için görevin yetkili bir kuruma devredilmesi gerektiğinden 25 Aralık 1984 tarihinde Başbakanlık Hazine ve Dış Ticaret Müsteşarlığı tarafından Resmî Gazete’de yayımlanan bir tebliğ ile Özel Finans Kurumları’nın faaliyete geçebilmeleri için gerekli beyanname içeriğinin belirlenmesi, kâr ve zarara katılma hesaplarında toplanan fonların tabi olacağı esasların tespit edilmesi, cari hesaplara ilişkin düzenlemelerin yapılması gibi konularda TCMB yetkilendirilmiştir.¹⁵¹ Bu gelişmeler neticesinde Türk bankacılık tarihinde ÖFK’ların hukuki bakımdan statüsü 25 Şubat 1985’te tamamlanmıştır.¹⁵² Kanuni statünün tamamlanmasıyla birlikte 1985’te Faisal Finans ile Albaraka Türk kurularak Türkiye’de kurulan ilk özel finans kurumları olarak faaliyetlerine başlamışlardır. 1989’da Kuveyt Türk, 1991’de Anadolu Finans, 1995’te İhlas Finans,

¹⁵¹Emel İstar, “Katılım Bankacılığı Tarihi” (Yüksek Lisans Tezi, Fatih Üniv. S.B.E, 2009), s. 68.

¹⁵²A.e., s. 69.

1996 yılında ise Asya Finans Kurumu kurulmuş; yakın dönemde ise 2015'te Ziraat Katılım Bankası, 2016'da Vakıf Katılım Bankası ve son olarak 2019'da Emlak Katılım Bankası faaliyete başlamıştır.

Özel finans kurumları esasen bir tür bankacılık hizmeti sunmalarına rağmen başlangıçta Kanun'da geleneksel bankalardan ayrı tutulmuş; kuruluş ve faaliyetleri açısından 1999'a kadar Kanun Hükmünde Kararname (KHK) ile düzenlenmiştir. Bu durum gerçekleştirilen işlemlerde zaman zaman sorunlar yaşanmasına neden olmuştur. Bu sorunların çözümüne yönelik önemli bir adım atılarak 1999'da çıkartılan 4491 no'lu Kanun ile ÖFK'lar ilk kez 4389 no'lu Bankalar Kanunu kapsamında değerlendirilerek resmî banka statüsüne alınmışlardır.

Faisal Finans 2001'de ismini ve ortaklık yapısını değiştirerek Family Finans adıyla faaliyetlerine devam etmiş, aynı yıl BDDK tarafından İhlas Finans Kurumu'nun faaliyet izni durdurularak bankacılık ruhsatı iptal edilmiştir.

Bankalar Kanunu'na tabi olmalarına rağmen ticari unvanlarında "banka" ibaresinin geçmiyor olması ÖFK'lar açısından birtakım karışıklıklara yol açtığından 2005 yılında çıkartılan 5411 sayılı Bankacılık Kanunu ile "Özel Finans Kurumu" ifadesi "Katılım Bankası" olarak revize edilmiştir.¹⁵³ 5411 sayılı Bankacılık Kanunu'nun katılım bankalarını tanımlama şekline bakıldığında değişimin yalnızca unvanda gerçekleştirildiği, çalışma prensibi ve yönteminin ise aynı şekilde korunduğunu görülmektedir.¹⁵⁴

2005 yılı sonunda Anadolu Finans ile Family Finans'ın birleşme işlemleri gerçekleşmiş ve bu iki kurum Türkiye Finans Katılım Bankası A.Ş. unvanı ile faaliyetlerine devam etmiştir. 2006'da katılım bankalarının arasında iş birliği ve koordinasyonu sağlamak ve artırmak üzere Türkiye Katılım Bankaları Birliği (TKBB) kurulmuştur. 2008'de ise TFKB, The National Commercial Bank'a (NCB) satılmıştır.

¹⁵³ Hüseyin Tunç, **Katılım Bankacılığı: Felsefesi, Teorisi ve Türkiye Uygulaması**, Nesil Yayınları, İstanbul, 2010, s.185.

¹⁵⁴ 5411 sayılı Bankacılık Kanunu, M. 3, (Çevrimiçi), <http://www.mevzuat.gov.tr/MevzuatMetin/1.5.5411.pdf>, 14 Nisan 2018.

1996'da kurulmuş olan Asya Katılım Bankası A.Ş.'nin faaliyet izni 2015 yılında BDDK tarafından durdurulmuş ve bankacılık ruhsatı iptal edilmiştir. Aynı yıl önemli bir diğer gelişme ise katılım bankacılığının sektördeki payını arttırmak üzere kamu katılım bankalarının faaliyete geçmeye başlamasıdır. Bu çalışmalar kapsamında 2015'te Ziraat Katılım Bankası A.Ş., 2016'da Vakıf Katılım Bankası A.Ş. ve 2019'da Emlak Katılım Bankası A.Ş. faaliyete geçmiştir.¹⁵⁵

Türkiye'de Mayıs 2019 itibarı ile 6 katılım bankası ile faaliyette bulunmaktadır. Bunlar:

- Albaraka Türk,
- Kuveyt Türk,
- Türkiye Finans,
- Ziraat Katılım,
- Vakıf Katılım,
- Emlak Katılım Bankası A.Ş.'dir.

Katılım bankaları, 5411 sayılı Bankacılık Kanunu'ndaki diğer banka türleri olan mevduat bankaları ile kalkınma ve yatırım bankalarının yanında üçüncü tarz bir bankacılık türü olup Türk bankacılık sistemi özelinde değerlendirildiğinde sistemdeki diğer banka türlerinin alternatifi değil, tamamlayıcısı oldukları söylenebilecektir. Zira katılım bankaları hem faiz hassasiyeti nedeniyle konvansiyonel bankaların ulaşamadığı atıl fonları ekonomiye kazandırıp fon sahiplerinin birikimlerini değerlendirmelerine imkân sağlamakta, hem de sermaye ihtiyacı olan girişimciler ile yatırımcıların finansman taleplerini karşılamaktadır.

Katılım bankalarının sunmuş olduğu ürün ve hizmetlerin dini kurallara uygun olduğuna dair bir karar ve/veya belgenin (icazet belgesi) olması beklenmektedir. Bu nedenle katılım bankacılığının Türkiye uygulamasında her bir bankanın kendi içyapılarında danışma kurulları ve çeşitli denetim mekanizmaları da kurulmuştur.¹⁵⁶

Katılım bankaları fonksiyonel açıdan mevduat bankalarına benzemekte ancak fon toplama ve fon kullandırma yöntemleri açısından mevduat bankalarından farklılıklar arz etmektedirler.

¹⁵⁵ Tunç, a.g.e., s.185.

¹⁵⁶ Ali Semih Aladağ, "Türkiye'de Bireysel Bankacılığın Katılım Bankalarındaki Gelişimi ve Bir Katılım Bankası Uygulaması", Yüksek Lisans Tezi, S. Ü. Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2010, s. 20.

Katılım Bankalarının Temel Prensipleri:

- Faizsiz çalışma prensibi,
- Ticaret prensibi (Reel ekonomiye bağı olma, borç finansmanı yasağı)
- Ortaklık prensibi ve risk paylaşım esası
- Şeffaf çalışma prensibi
- Aşırı belirsizliğin (garar) yasak olması
- Spekülasyon yasağı
- Katılım bankacılığı prensiplerine uygun olmayan maddelerle (alkol v.d.) ilgili yasaklar

Katılım Bankalarının Fon Toplama Yöntemleri

a) Özel Cari Hesaplar

- Özel cari hesapların vadesi yoktur,
- Müşteri dilediği zaman kısmen ya da tamamen çekebilir,
- Hesap sahibine herhangi bir getiri ödenmez.

b) Katılma Hesapları

- Yatırılan fonların işletilmesi neticesinde elde edilen kâr/zarar paylaşılmaktadır,
- Baştan belirlenerek bir getiri ödemesi yapılmaz,
- Ödenmesi gereken getiri vade sonunda netleşir,
- Müşterinin yatırdığı anaparaya garanti verilmez.
- Tasarrufların ilgili bankaca kullanılması neticesinde elde edilen kâr, banka ile müşteri arasında en baştan mutabık kalınan pay oranında paylaşılır. Genel paylaşım oranı %80 müşteri, %20 banka şeklindedir. Bu oran fon büyüklüğü gibi kriterlere göre değişkenlik gösterebilir.

Katılım Bankalarının Finansman Sağlama Yöntemleri

a) Kurumsal Finansman Desteği

- Fon ihtiyacı olan müşterinin ihtiyaca konu olan talep ettiği mal yada hizmet alımının finanse edilmesidir.
- Bu yöntemde ürüne ilişkin bedel peşin şekilde satıcı tarafa ödenir,
- Katılım bankası malın kendi bedelinin üstüne kârını ekler ve kârlı meblağ üzerinden müşteri borçlanmış olur.
- Alım satıma konu olan belge katılım bankasınca saklanmalıdır.

b) Bireysel Finansman Desteği:

- Müşterilerin tüketim eşyası, konut, araç gibi taleplerinin finansmanıdır,
- Alınacak mal ya da hizmetin karşılığı katılım bankasınınca peşin şekilde satıcı tarafa ödenir,
- Ödenen tutarın üstüne kâr eklenerek müşteri vadeli şekilde borçlandırılır.¹⁵⁷

c) Leasing (Finansal Kiralama)

- Müşterinin belirlediği mallar katılım bankası tarafından satın alınır,
- Satın alınan mal müşteriye kiralanır, Bu sırada mülkiyet bankadadır.
- Kira ödemeleri bittiğinde mal müşteriye devredilir.

d) Kâr Zarar Ortaklığı Yatırımı

- Bu yöntem müşteriler ile ortak bir yatırım şeklidir.
- Kâra ve zarara katılım payları ile finansman kararlaştırılır,
- Yapılan sözleşme ile kâr ve zarar ortaklığı yatırımları yapılır.

Kira Sertifikaları (Sukuk)

- Katılım bankalarının sıklıkla kullandığı kira sertifikaları eşit değerli sertifikalar olup bölünmez paylarla sahiplik yetkisi verirler.
- Özel proje ya da yatırımlara ilişkin varlıkların üstünde sertifikaya sahip olanlar için hak tesis ederler.
- Kira sertifikaları varlığa dayanırlar. (“asset-based”/”asset-backed”)
- Uygulamada genellikle dayanak varlıklar özel maksatlı bir şirkete (VKŞ/SPV) devredilmektedir.
- İlgili varlıktan sağlanan kazançlar üstünde hak tesis ederler.
- Kira sertifikaları organize piyasalara kote olabilir ve derecelendirme (rating) kuruluşlarınca değerlendirilebilir.
- Kira sertifikaları ikincil piyasada işlem görebilir.
- Sukuk ihraçları sabit ya da değişken getirili olabilirler.¹⁵⁸

¹⁵⁷ TKBB, Türkiye Finans Sisteminde Katılım Bankacılığı, (Çevrimiçi), <http://www.tkbb.org.tr/Documents/Yonetmelikler/Turk-Finans-Sisteminde-Katilim-Bankaciligi-araliik-2017.pdf>, 28 Ocak 2019.

¹⁵⁸ A.e.

2.2. TÜRK BANKACILIK SEKTÖRÜNÜN GENEL YAPISI

5411 sayılı Bankacılık Kanunu'nda belirtilen faaliyet konuları göz önünde bulundurulduğunda, çoğu zaman bir tek alanda faaliyet gösteren diğer finans kuruluşlarına kıyasla bankaların çok daha geniş kapsamlı kuruluşlar olduğu görülmektedir. Bu nedenle bankaların yerine getirdiği faaliyetlerin ekonomik sistem için taşıdığı önem de artmıştır. Bu bağlamda bankalar esas bankacılık faaliyeti olarak mevduat toplama ve kredi verme işlemleri, ikincil faaliyet olarak servet yönetimi, menkul kıymet işlemleri, değerli maden işlemleri ve nötr bankacılık faaliyetleri olarak da finansal danışmanlık, sigorta aracılık ve gayrimenkul işlemlerinde aracılık hizmetleri vermektedir.¹⁵⁹

5411 sayılı Bankacılık Kanunu'na göre esas faaliyetleri itibarıyla mevduat bankaları kendi nam ve hesabına mevduat kabul eden ve kredi kullandıran; katılım bankaları özel cari ve katılma hesapları yoluyla fon toplayan ve kredi kullandıran; kalkınma ve yatırım bankaları ise mevduat veya katılım fonu toplamamakla birlikte kredi kullandıran ve/veya özel kanunlarla verilen görevleri yerine getiren kuruluşlar ile yurt dışında kurulu bu nitelikteki kuruluşların Türkiye'deki şubelerini ifade etmektedir.¹⁶⁰

Mayıs 2019 itibarı ile Türk bankacılık sisteminde 34 mevduat bankası, 13 kalkınma ve yatırım bankası, 6 katılım bankası olmak üzere faaliyet gösteren banka sayısı 53'tür.¹⁶¹ 1999 yılında 62 olan mevduat bankası sayısı önemli ölçüde azalmış ve son yıllarda istikrarlı bir sayıya kavuşmuşken katılım bankacılığı sektörünün büyümesi açısından ise 2015'te Ziraat Katılım Bankası'nın, 2016'da Vakıf Katılım Bankası'nın ve 2019'da Emlak Katılım'ın faaliyete başlaması önemli gelişmeler olmuştur. Yine yakın zamanda faaliyete başlayacağı öngörülen Posta (PTT) Katılım,

¹⁵⁹ N. Oğuzhan Altay, **Türk Bankacılık Sistemi**, İzmir, Ege Üniversitesi Basımevi, 2006, s. 36.

¹⁶⁰ 5411 sayılı Bankacılık Kanunu, M. 3, (Çevrimiçi), <http://www.mevzuat.gov.tr/MevzuatMetin/1.5.5411.pdf>, 14 Nisan 2018.

¹⁶¹ TBB, Banka ve Şube Sayıları, (Çevrimiçi), <https://www.tbb.org.tr/tr/bankacilik/banka-ve-sektor-bilgileri/banka-bilgileri/banka-ve-subey-sayilari/70>, 06 Mayıs 2019.

Tarım Kredi Katılım gibi bankalar da katılım bankacılığına olan ilginin ve bu alandaki iştahın sürdüğünü göstermektedir.

Bankalar için temel bilanço eşitliği aşağıdaki gibidir:

Aktifler (Varlıklar) = Pasifler (Borçlar + Sermaye)

Temel bilanço eşitliğinin aktifler kısmı farklı kaynaklardan toplanmış olan fonların nasıl kullanıldığını ifade etmektedir. Eşitliğin pasifler kısmı ise bu fonların kaynaklarını ifade etmektedir. Fon kaynakları; öz kaynaklar ve yabancı kaynaklar olarak ikiye ayrılmaktadır.

Bankalar ticari birer kuruluş oldukları için temel fon kaynağı olarak yabancı kaynakları kullanmaktadırlar. Fon toplama işlemlerini, mevduat toplama ve borçlanma yoluyla gerçekleştirirler. Toplanan bu fonları ise varlık elde etmede kullanırlar. Bu varlıkların en önemlileri krediler ve menkul değerlerdir. Bankalar bu varlıklarla kaynaklara oranla daha fazla gelir elde ederek kârlarını artırmış olurlar.¹⁶²

Bir banka bilançosunun nasıl şekilleneceğine karar verilmesi aşamasında genel yönetim ilkeleri olan dört ana husus göz önünde bulundurulmalıdır.

- Likidite yönetimi süreci: Mevduat çıkışı halinde müşteri taleplerini karşılayabilmek adına bankanın ne tutarda serbest rezerv tutması gerektiği hususunda karar verilmesi gerekmektedir.
- Aktif yönetimi süreci: Banka yönetiminin bilançonun aktifinde yer alan varlıkları en düşük risk düzeyinde çeşitlendirmesi gerekir.
- Pasif yönetimi süreci: Kaynakların en uygun maliyetle nasıl temin edilebileceğine karar verilmesi gerekir.
- Sermaye yönetimi süreci: Banka yönetiminin bankadaki sermaye miktarına ve bu sermayenin hangi yolla temin edileceğine karar vermesi gerekir.¹⁶³

Türkiye’de bankaların hangi faaliyetleri yerine getirebileceğine ilişkin mevzuat 5411 sayılı Bankacılık Kanunu ile belirlenmiştir.

¹⁶²İlyas Şıklar, **Para Teorisi ve Politikası**, Anadolu Üniversitesi A.Ö.F. Yayınları, 2004, s. 253.

¹⁶³A.e., s. 259.

“5411 sayılı Bankacılık Kanunu’na göre diğer kanunlarda öngörülen hükümler saklı kalmak kaydıyla bankalar şu faaliyetlerde bulunabilir:

- a) Mevduat kabul etmek.
- b) Katılım fonu kabul etmek.
- c) Nakdî, gayri nakdî her cins ve surette kredi vermek.
- d) Nakdî ve kaydî ödeme ve fon transferi işlemleri, muhabir bankacılık ve çek hesaplarının kullanılması dâhil her türlü ödeme ve tahsilât işlemlerini yapmak.
- e) Çek ve diğer kambiyo senetlerinin iştirası işlemlerini gerçekleştirmek.
- f) Saklama hizmetleri.
- g) Kredi kartları, banka kartları ve seyahat çekleri gibi ödeme vasıtalarının ihracı ve bunlarla ilgili faaliyetlerin yürütülmesi işlemleri.
- h) Efektif dâhil kambiyo işlemleri; para piyasası araçlarının alım ve satımı; kıymetli maden ve taşların alımı, satımı veya bunların emanete alınması işlemleri.
- i) Ekonomik ve finansal göstergelere, sermaye piyasası araçlarına, mala, kıymetli madenlere ve dövizde dayalı; vadeli işlem sözleşmelerinin, opsiyon sözleşmelerinin, birden fazla türev aracı içeren basit veya karmaşık yapıdaki finansal araçların alımı, satımı ve aracılık işlemleri.
- j) Sermaye piyasası araçlarının alım ve satımı ile geri alım veya tekrar satım taahhüdü işlemleri.
- k) Sermaye piyasası araçlarının ihraç veya halka arz yoluyla satışına aracılık işlemleri.
- l) Daha önce ihraç edilmiş olan sermaye piyasası araçlarının aracılık maksadıyla alım satımının yürütülmesi işlemleri.
- m) Başkaları lehine teminat, garanti ve sair yükümlülüklerin üstlenilmesi işlemleri gibi garanti işleri.
- n) Yatırım danışmanlığı işlemleri.
- o) Portföy işletmeciliği ve yönetimi.
- p) Hazine Müsteşarlığı ve/veya Merkez Bankası ve kuruluş birlikleri nezdinde oluşturulan bir sözleşme kapsamından üstlenilen yükümlülükler çerçevesinde alım satım işlemlerine ilişkin piyasa yapıcılığı.
- r) Faktöring ve forfaiting işlemleri yapmak.
- s) Bankalar arası piyasada para alım satımı işlemlerine aracılık etmek.
- t) Finansal kiralama işlemleri gerçekleştirmek.
- u) Sigorta acenteliği ve bireysel emeklilik aracılık hizmetleri.

v) Kurulca belirlenecek diğer faaliyetler.

Mevduat bankaları (b) ve (t), katılım bankaları (a), kalkınma ve yatırım bankaları (a) ve (b) bentlerinde belirtilen faaliyetleri gerçekleştiremezler.”¹⁶⁴

2.3. TÜRK BANKACILIK SEKTÖRÜNÜN SON DÖNEM GELİŞİMİ

Türk bankacılık sektörünün tarihsel gelişimine ve yaşadığı tüm önemli değişim ve dönüşümlere çalışmanın önceki ilgili bölümlerinde yer verilmiş olup bu başlık altında ise yapılan bazı hesaplama ve analizler doğrultusunda Türk bankacılık sektörünün güncel genel profili çizilmeye çalışılarak sektördeki son dönem gelişimine değinilecektir.

Tablo 2.2: Türk Bankacılık Sistemindeki İlk 3-4-5 Banka Yoğunlaşması

Yoğunlaşma	2017	2016	2015	2014	2013	2012	2011	2010	2009	2008	2007	2006	2005
İlk 3 Banka	34.2	34.9	35.3	35.4	35.5	36.4	38.5	40.4	41.2	39.7	39.4	40.9	44.4
İlk 4 Banka	43.5	44.9	45.3	45.7	46.1	47.7	49.5	51.7	52.6	51.4	51.0	51.0	53.3
İlk 5 Banka	52.7	54.2	54.6	54.8	54.7	56.7	58.4	60.1	60.3	60.1	59.7	60.8	61.3

Kaynak: BDDK, Türk Bankacılık Sektörü İnteraktif Aylık Bülten ve bankaların bağımsız denetimden geçmiş konsolide olmayan mali tablolarından derlenmiştir.

Bu sonuca göre her ne kadar sistemdeki banka sayısı fazla olsa da aktif büyüklük, kredi (kullandırılan fon) ve mevduat (toplanan fon) açısından sektördeki bazı bankalar sektörün önemli bir bölümünü teşkil ettiği için Türk bankacılık sektörünün oligopol piyasa özelliği taşıdığı ve sektörde görece yoğunlaşma olduğunu söylenebilir. Bununla birlikte 2005 yılından günümüze kadar olan seyir incelendiğinde yoğunlaşma oranının kayda değer ölçüde azaldığı görülmekte olup bu durumun sektördeki rekabete olumlu yansıdığı söylenebilir.

Tüm bu sonuç ve analizler Türk bankacılık sistemindeki mevduat bankaları ile katılım bankalarının karşılaştırıldığı incelememizin sektörün tamamını temsil etme yeterliliğinin oldukça yüksek olduğunu ve analizler sonucunda elde edilecek sonuçların sektörün tamamı için yorumlanabileceğini göstermektedir.

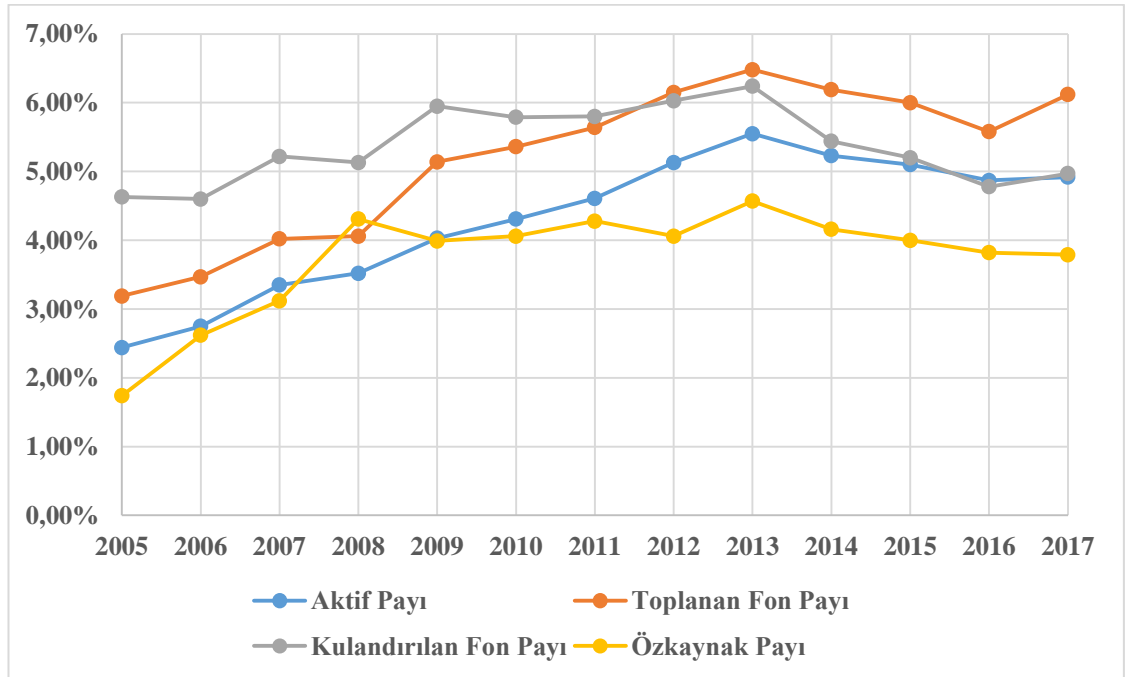
¹⁶⁴ 5411 sayılı Bankacılık Kanunu, (Çevrimiçi), <http://www.mevzuat.gov.tr/MevzuatMetin/1.5.5411.pdf>, 22 Aralık 2018.

Tablo 2.3: Katılım Bankalarının Türk Bankacılık Sistemindeki Payları

Dönem	Aktif Payı	Toplanan Fon Payı	Kullandırılan Fon Payı	Özkaynak Payı
2005	2.44	3.19	4.63	1.74
2006	2.75	3.47	4.60	2.62
2007	3.35	4.02	5.22	3.12
2008	3.52	4.06	5.13	4.31
2009	4.03	5.14	5.95	3.99
2010	4.31	5.36	5.79	4.06
2011	4.61	5.64	5.80	4.28
2012	5.13	6.15	6.03	4.06
2013	5.55	6.48	6.24	4.57
2014	5.23	6.19	5.44	4.16
2015	5.10	6.00	5.20	4.00
2016	4.87	5.58	4.78	3.82
2017	4.92	6.12	4.97	3.79

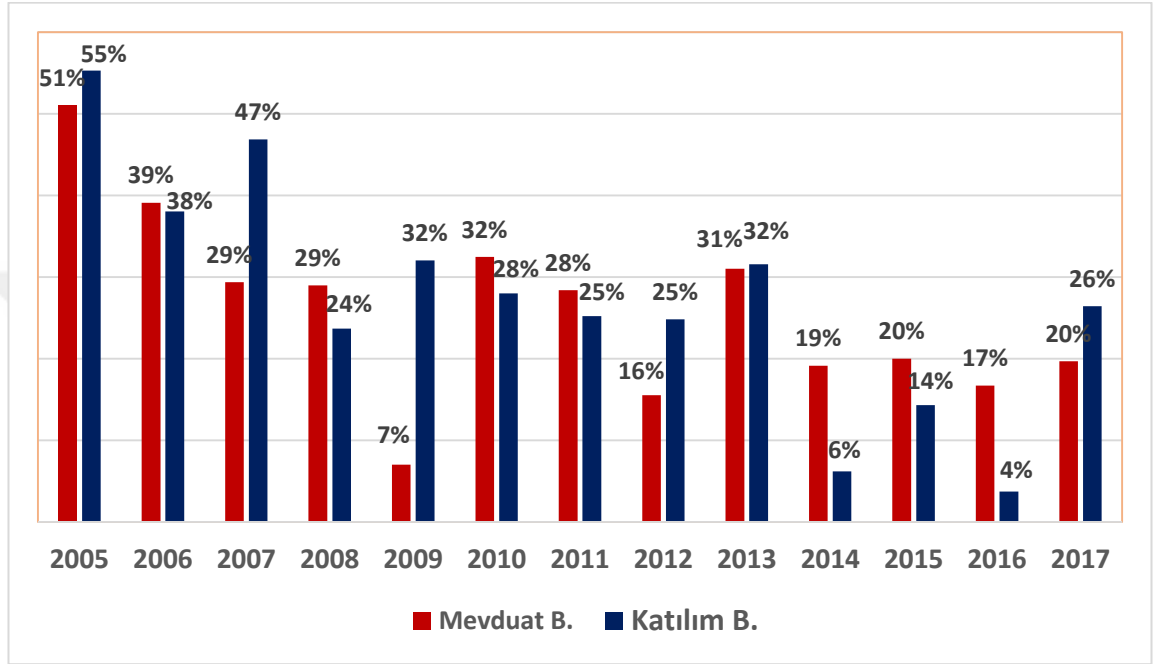
Kaynak: TKBB, “Türkiye Finans Sisteminde Katılım Bankacılığı - Aralık 2017”, (Çevrimiçi), <http://www.tkbb.org.tr/Documents/Yonetmelikler/Turk-Finans-Sisteminde-Katilim-Bankaciligi-araliik-2017.pdf>, 28 Ocak 2019.

Grafik 2.1: Katılım Bankalarının Türk Bankacılık Sistemi İçindeki Payının Seyri

Kaynak: BDDK, Türk Bankacılık Sektörü İnteraktif Bülten verilerinden derlenmiştir. (Çevrimiçi), (<http://ebulten.bddk.org.tr/abmvc/>), 28 Ocak 2019.

Grafik 2.2: Mevduat ve Katılım Bankalarının Krediler Büyüme Oranları Seyri

Kaynak: BDDK, Türk Bankacılık Sektörü İnteraktif Bülten verilerinden derlenmiştir. (Çevrimiçi), (<http://ebulten.bddk.org.tr/abmvc/>), 28 Ocak 2019.

2005-2017 yılları arasında mevduat bankalarının krediler rakamındaki ortalama büyüme oranı 26 olarak gerçekleşirken katılım bankalarının kullandırılan fonlar rakamındaki ortalama büyüme oranı ise 27 olarak gerçekleşmiştir. İncelenen dönemlerdeki ortalama kredi büyümeleri her iki banka türü için çok yakın oranlarda gerçekleşse de yıllar itibarıyla farklılık arz etmektedir. 2008 global krizinin etkilerinin hissedildiği 2009 yılında mevduat bankalarının kredi büyümesi 7 ile sınırlı kalırken aynı yıl katılım bankalarındaki kullandırılan fon büyümesinin 32 olarak gerçekleşmesi dikkate değerdir. Diğer yandan 2014-2016 döneminde katılım bankalarında görülen sınırlı büyümede Asya Katılım Bankası'nın etkisi görülürken 2017 yılında katılım bankalarında görülen hızlı büyümede ise sektöre giren iki yeni kamu katılım bankasının (Ziraat Katılım, 2015; Vakıf Katılım, 2016) katkısı göz ardı edilmemelidir.

Yıllar itibarı ile kredi büyümelerinde ifade edilmesi gereken bir diğer husus ise katılım bankalarının yaptığı finansal kiralama (leasing) işlemlerinin de Bankacılık Kanunu M.48 uyarınca kredi sayılmasıdır. Mevduat bankaları mevzuat gereği kendi bünyelerinde finansal kiralama işlemlerini gerçekleştiremediği için uygulamada mevduat bankalarının kurduğu bir iştirak ile leasing işlemleri yaptıkları görülmekte, finansal kiralama şirketlerinin de mevduat toplama yetkileri bulunmadığı için ucuz fon kaynağı bulmaları zorlaşmakta, tahvil ihracı ve benzeri yollarla kaynak temini yoluna başvurdukları gözlemlenmektedir. Katılım bankaları ise kendi bünyelerinde topladıkları katılım fonu gibi ucuz kaynakları da leasing işlemlerine yönlendirebildikleri için önemli bir avantaj ve kullanılan fonlar (krediler) toplamında ilave bir kaleme sahip olmaktadır.

Türk bankacılık sisteminde mevzuattan doğan bazı uygulamaların katılım bankalarına yönelik bir pozitif ayrımcılık sonucunu doğurduğunu söylemek yanlış olmaz. Katılım bankalarının kendi bünyelerinde finansal kiralama işlemlerini gerçekleştirebilmeleri ya da tutturulması ve idame ettirilmesi zorunlu olan sermaye yeterlilik rasyosu (SYR) gibi yasal oran ve sınırlar bu duruma örnek olarak gösterilebilir. Tüm bankaların olduğu gibi Türk bankacılık sektörünün de faaliyetlerini ve kârlılığını doğrudan ya da dolaylı olarak etkileyen SYR, bankaların karşı karşıya kaldıkları kredi riski, piyasa riski ve operasyonel riski karşılayacak kadar sermaye bulundurmaları amacına yönelik olarak hesaplanan önemli bir orandır. Asgari sermaye yeterlilik rasyosu Basel düzenlemeleri ile yüzde 8 olarak belirlenmiş olup Türkiye’de BDDK tarafından belirlenen hedef rasyo %12’dir. Bankacılık sektöründe sermaye yeterlilik rasyosu ilgili mevzuat gereği risk ağırlıklı varlıklar dikkate alınarak aşağıdaki formül ile hesaplanmaktadır.

$$\text{SYR (Sermaye Yeterlilik Rasyosu)} = \frac{\text{Özkaynak}}{(\text{KRET} + \text{PRET} + \text{ORET})}$$

* KRET: Kredi Riskine Esas Tutar, PRET: Piyasa Riskine Esas Tutar, ORET: Operasyonel Riske Esas Tutar

Çalışmada mevduat bankaları ile katılım bankaları karşılaştırıldığından aşağıdaki farklılığın ifade edilmesinde fayda görülmektedir. 27.09.2016 tarih ve 29840 sayılı Resmi Gazete’de yayımlanan “Bankaların Sermaye Yeterliliğinin

Ölçülmesine ve Değerlendirilmesine İlişkin Yönetmelikte Değişiklik Yapılmasına Dair Yönetmelik” ile katılım bankalarına katılma hesaplarından kullanılan fonlar için kredi riski hesabında alfa oranı ile çarpım kuralı getirilmiştir. 29.09.2016 tarih ve 7027 sayılı karar ile BDDK 01.10.2016 tarihinden itibaren alfa oranının yüzde elli olarak uygulanacağını açıklamıştır. Mülga yönetmelikte yüzde 70 olarak uygulanan oranın alfa oranı olarak isimlendirilip yüzde 50’ye indirilmesiyle katılım bankalarının sermaye yeterlilik rasyolarında önemli iyileşmeler gözlenmiştir.

BDDK’ya göre; aktif büyüklüğü açısından sektör içindeki payı %5’in üzerinde olan bankalar büyük ölçekli, %1 ile %5 arasında olan bankalar orta ölçekli ve %1’den küçük olan bankalar ise küçük ve mikro ölçekli bankalardır.¹⁶⁵

Bankacılık sektöründe maliyetleri düşürmek, ekonomik dalgalanmaları hafifletmek, uluslararası ilişkilerde daha güçlü hale gelmek ve verimliliği artırmak yoğunlaşmanın olumlu sonuçları olarak sayılabilirken; büyük bankaların aktif büyüklükleri itibarı ile sektörden aldıkları pay arttıkça küçük bankaların sektördeki payının azalması yoğunlaşmanın olumsuz bir sonucu olarak karşımıza çıkmaktadır. Bu durum sektördeki büyük banka hâkimiyetini artırmakta, sektöre yeni bankaların girişini zorlaştırmakta ve Türk bankacılık sistemindeki rekabet eşitliğini bozmaktadır.

Aktif büyüklük açısından sektör toplamı içindeki payı %1 ile %5 arasında olan bankalar BDDK tarafından orta ölçekli bankalar olarak sınıflandırılmaktadır. Orta ölçekli bankaların çoğunluğunun holding bankacılığı özelliği taşıdığı görülmektedir. Bu bankalar daha çok bağlı oldukları holdinglere hizmet etmektedir. Türkiye’deki orta ölçekli bankaların sermaye yapısına bakıldığında bu bankaların sektördeki aktif payı ve sahip olduğu sermaye miktarı açısından büyük ölçekli bankalarla rekabet edebilecek bir güç ve yeterliliğe sahip olmadıkları söylenebilir.

Aktif büyüklüğü itibarı ile sektördeki payı %1’in altında olan bankalar küçük ve mikro ölçekli banka şeklinde sınıflandırılmaktadır. Türk bankacılık sisteminde

¹⁶⁵ BDDK, Bankacılıkta Yapısal Gelişmeler, (Çevrimiçi), https://www.bddk.org.tr/WebSitesi/turkce/Raporlar/Bankacilikta_Yapısal_Gelismeler/11085bygr_2011.pdf, 2011, s.1, 14 Nisan 2018.

sayıca en fazla banka bu sınıfta yer almakta olup küçük ölçekli bankaların sayıca çok olmalarına rağmen sektörde az bir paya sahip olmalarının en önemli nedeni bu bankaların sermaye açısından zayıf olmalarıdır.

Mart 2019 itibarı ile Türk bankacılık sektöründe seçilmiş bazı güncel rasyolar Tablo 2.4’te verilmiştir.

Tablo 2.4: Mart 2019 Dönemi Türk Bankacılık Sektörü Rasyoları¹⁶⁶

Rasyolar	Mevduat	Katılım	Sektör
Takipteki Alacaklar (Brüt) / Toplam Nakdi Krediler (%)	4,30	4,48	4,04
Takipteki Alacaklar Karşılığı / Brüt Takipteki Alacaklar (%)	69,39	66,53	68,83
3 Aya Kadar Vade Faize Duyarlı Aktifler / Faize Duy. Pasifler (%)	74,37	63,65	75,85
1 Mio TL ve Üzeri Mevduat (Toplanan Fon) / Toplam Mevduat (%)	55,26	46,21	54,62
(Bilanço Dışı Risk-Türev Fin. Araçlar) / Top. Aktifler (%)	40,36	28,12	39,78
Türev Finansal Araçlar / Taahhütler (%)	81,02	79,90	80,22
Vergi Öncesi Kâr/Zarar / Ort. Toplam Aktifler (%)	0,36	0,30	0,38
Dönem Net Kâr/Zararı / Ort. Toplam Aktifler (%)	0,30	0,23	0,31
Dönem Net Kâr/Zararı / Ort. Özkaynaklar (%)	2,86	2,91	2,92
Top. Faiz Geliri / Ort. Faiz Getirili Varlıklar (%)	2,92	2,55	2,79
Top. Faiz Gid. / Ort. Faiz Maliyetli Pasifler (%)	2,49	2,25	2,35
Net Faiz Geliri (Gideri) / Ortalama Toplam Aktifler (%)	0,89	0,72	0,87
Bankacılık Hizm.ve Ücret, Komisyon Gel./ Ort. Top. Aktifler (%)	0,41	0,27	0,38
Ücret, Komisyon ve Bankacılık Hizm. Gel. / Toplam Gelirler (%)	10,93	8,20	10,63
İşletme Giderleri / Ortalama Toplam Aktifler (%)	0,44	0,55	0,43
Faiz Dışı Gelir / Faiz Dışı Gider (%)	97,76	98,97	97,87
Ücret, Komisyon ve Bankacılık Hizm. Gel./ İşletme Giderleri (%)	92,58	48,87	89,02
Ort. Toplam Aktifler / Ort. Toplam Personel Sayısı (Bin TL)	18.754	13.845	19.223
Toplam Mevduat / Ortalama Toplam Personel Sayısı (Bin TL)	11.040	9.971	10.675
Vergi Öncesi Kar/ Ort. Toplam Personel Sayısı (Bin TL)	68,16	41,29	72,37
Toplam Mevduat / Ort. Toplam Şube Sayısı (Bin TL)	197.802	138.489	191.091
Krediler / Ort. Toplam Şube Sayısı (Bin TL)	221.370	114.978	227.691
Top. Personel Sayısı / Toplam Şube Sayısı (Kişi)	17,90	13,88	17,88
Menkul Değ. Ağırlıklı Ort. Vadesi (Gün)	1.950	905	1.896
Alım Satım Amaçlı Men. Değerlerin Ağırlıklı Ort. Vadesi (Gün)	1.048	1.905	1.050
Toplam Nakdi Krediler / Toplam Mevduat (%)	111,98	83,02	119,22
Top. Nakdi Krediler / Toplam Mevduat (%)	111,98	83,02	109,94
Toplam Menkul Değerler / Toplam Mevduat (%)	24,06	16,15	24,04
Vadesiz Mevduat / Toplam Mevduat (%)	22,01	33,19	22,80

¹⁶⁶ BDDK, Türk Bankacılık Sektörü İnteraktif Aylık Bülten, (Çevrimiçi), <http://ebulten.bddk.org.tr/abmvc/>, 28 Nisan 2019

Rasyolar	Mevduat	Katılım	Sektör
Yasal Özkaynak / Risk Ağırlıklı Kalemler Toplamı (%)	15,96	15,48	16,35
Yabancı Kaynaklar / Toplam Özkaynaklar (%)	860	1.115	848

Tablo 2.5: Mart 2019 Dönemi Türk Bankacılık Sektörü Seçilmiş Bilanço Kalemleri¹⁶⁷

Bilanço kalemleri (Milyon TL)	Mevduat	Katılım	Sektör
Nakit Değerler	35.606	5.608	41.236
Bankalardan Alacaklar	143.890	29.671	217.491
Gerç. Uygun Değer Farkı K/Z Yan. Menk. Değ.	20.895	3.641	24.920
G.U.D. Farkı Diğ. Kapsamlı Gelire Yansıtılan Menkul Değ.	260.415	18.575	285.029
Zorunlu Karşılıklar	144.251	17.996	164.374
Krediler	2.198.614	116.361	2.517.783
Takipteki Alacaklar	98.737	5.804	106.401
Beklenen Zarar Karşılıkları (-)	108.848	5.787	116.142
a) 12 Ay Beklenen Zarar Karşılığı (Birinci Aşama)**	11.757	775	12.817
b) Kredi Riskinde Önemli Artış (İkinci Aşama)**	28.580	1.150	30.086
c) Temerrüt- Özel Karşılık (Üçüncü Aşama)	68.512	3.862	73.239
Faiz (Kar Payı) ve Gelir Tah. Reeskontları	197.036	8.542	211.930
Finansal Kiralama Alacakları	0	7.414	7.619
İştirakler, Bağlı ve Birlikte Kontrol Edilen Ort.	69.598	653	72.458
İtfa Edilmiş Maliyeti Üzerinden Değerlenen Menkul Değerler	212.316	2.991	220.776
Sabit Kıymetler (Net)	43.403	4.707	50.005
Diğer Aktifler	79.645	6.367	90.372
TOPLAM AKTİFLER	3.625.190	229.198	4.138.992
Mevduat (Katılım Fonu)***	2.051.497	156.077	2.207.574
a) Vadesiz Mevduat	451.497	51.808	503.306
b) Vadeli Mevduat	1.600.000	104.269	1.704.269
Bankalara Borçlar	486.224	17.705	593.393
Repo İşlemlerinden Sağlanan Fonlar	170.829	581	173.913
İhraç Edilen Menkul Kıymetler (Net)	174.287	0	208.618
a) Tahviller ve Bonolar	158.004	0	192.334
b) V.D.M.K. ve Diğ. İhraç Edilen Menkul Değerler	16.284	0	16.284
Faiz (Kar Payı) ve Gider Reeskontları	71.422	1.909	75.794
Karşılıklar	32.847	1.574	35.818
Diğer Pasifler	118.518	26.308	167.267
Toplam Yabancı Kaynaklar	3.251.030	210.466	3.706.325
Ödenmiş Sermaye	60.407	10.517	98.798
Yedek Akçeler	268.055	8.691	282.648

¹⁶⁷ BDDK, Türk Bankacılık Sektörü İnteraktif Aylık Bülten, (Çevrimiçi), <http://ebulten.bddk.org.tr/abmvc/>, 28 Nisan 2019

Bilanço kalemleri (Milyon TL)	Mevduat	Katılım	Sektör
Dönem Karı (Zararı)	10.500	504	12.351
Geçmiş Yıllar Karı (Zararı)	21.730	-944	24.046
TOPLAM ÖZKAYNAKLAR	374.161	18.731	432.666
TOPLAM PASİFLER	3.625.190	229.198	4.138.992

Türk bankacılık sektöründe Aralık 2017 itibarı ile 11585 olan şube sayısı Mart 2019'da 11.540'a düşmüş olup Aralık 2017'de 208.280 olan personel sayısı ise Mart 2019'da 206.357'e gerilemiştir. Gerek sistemde var olan katılım bankalarının yeterli şube ağına ve personel sayısına sahip olmaması, gerekse yeni kurulan üç kamu katılım bankasının hızlı bir şubeleşme ve personel istihdamı içerisinde olmasına rağmen bankacılık sektörü genelinde şube ve personel sayısındaki bu azalışlar, artan rekabet ortamında mevduat bankalarının maliyetleri etkin yönetmek ve daha çok müşteriye alternatif dağıtım kanalları gibi teknolojik gelişmelere yönlendirmek suretiyle şube ve personel sayısındaki azalışı hızlandırdıklarını göstermektedir.

Tablo 2.6: Mart 2019 Dönemi İtibarı ile Türk Bankacılık Sektörüne İlişkin Diğer Bilgiler¹⁶⁸

Diğer Bilgiler	Mevduat	Katılım	Sektör
Banka Sayısı	34	6	52
Yurt İçi Şube Sayısı	10.283	1.128	11.467
Yurt Dışı Şube Sayısı	70	3	73
Online Sistemine Dâhil Şube Sayısı	10.253	1.127	11.384
ATM Sayısı	46.679	17.379	64.058
Yurt İçi Personel Sayısı	184.601	15.667	205.589
Yurt Dışı Personel Sayısı	739	29	768

Diğer yandan her ne kadar katılım bankalarında şube sayısında olduğu gibi ATM sayısında da ciddi bir eksiklik göze çarpsa da yakın zamanda kamu bankalarında hayata geçirilen “ortak ATM uygulaması” katılım bankalarına yapılan pozitif ayrımcılığa bir başka örnek olarak gösterilebilir. Bu uygulama kapsamında üç kamu mevduat bankası ve üç kamu katılım bankasının müşterileri herhangi bir kamu bankasının ATM'sinden ücretsiz şekilde işlemlerini gerçekleştirebildiğinden kamu katılım bankaları sektöre çok ciddi bir rekabet avantajı ve tasarrufla girmiştir.

¹⁶⁸ BDDK, Türk Bankacılık Sektörü İnteraktif Aylık Bülten, (Çevrimiçi), <http://ebulten.bddk.org.tr/abmvc/>, 28 Nisan 2019

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

BANKALARIN FİNANSAL PERFORMANSINI ETKİLEYEN FAKTÖRLER ÜZERİNE YAPILMIŞ ÇALIŞMALAR

3.1. GENEL DEĞERLENDİRME

Bankaların finansal performansının pek çok farklı faktörden etkilenmesi imkân dâhilindedir. Bunlara örnek olarak teknolojik gelişmeler, artan kredi ve mevduat hacmi, bankaların alternatif dağıtım kanalları vasıtasıyla elde ettiği gelirler, bankacılık hizmet gelirleri v.d. sayılabilir. Tüm bunların yanı sıra bankaların finansal sistem içerisindeki konumu göz önünde bulundurulduğunda bankaların elde ettiği kârların faiz oranı, enflasyon, GSYH büyüme gibi makroekonomik faktörlerden de etkilenmesi kaçınılmazdır. Gerek bankaların rekabet etme gücü, gerek ise bankacılık sektöründeki esneklik üzerine artan ilgi sebebiyle bankaların elde ettiği kârlar ve bankaların kârlılığını etkileyen faktörlerin neler olduğu araştırmacıların merak ettiği bir konu halini almıştır. Bu nedenle hem yerel hem de yabancı literatürde pek çok araştırmaya rastlanmaktadır.¹⁶⁹

Konuya ilişkin olarak yapılan kapsamlı literatür taramaları sonucunda ulaşılan kanı; Türk Bankacılık sektörü üzerinde uzun bir zaman dilimine yönelik olup katılım bankaları ile mevduat bankalarını bir arada mukayese eden çalışmaların yetersiz olduğu yönündedir. Bu nedenle yaptığımız çalışma katılım bankaları ile mevduat bankalarının finansal performanslarını analiz ederek literatürde hâlen mevcut olduğu düşünülen önemli bir boşluğu dolduracaktır.

Bankaların finansal performansı literatürde genellikle Aktif Kârlılığı (net kârın aktiflere oranı- ROA) veya Özkaynak Kârlılığı (net kârın özkaynaklara oranı - ROE) bağımlı değişkenleri ile ölçülmekte ve bu finansal performans bankaların kendilerine özgü ayırt edici nitelikte olan (içsel) değişkenleri ve genel ekonomi ile ilgili makroekonomik (dışsal) faktörlerin fonksiyonu olarak ifade edilir.

¹⁶⁹ Samırkaş, M. C., Evcı, S., Ergün, B. (2014). “Türk Bankacılık Sektöründe Kârlılığın Belirleyicileri”. *KAU IIBF Dergisi*, 5(8), 117-134

Sermaye yeterliliği, aktif büyüklük, kredi-mevduat oranı gibi banka özelinde ya da bankanın kontrolünde olan değişkenler içsel değişkenlerdir. Bununla beraber sektöre özgü ve makroekonomik faktörler ise dışsal değişkenler olarak nitelendirilmekte ve bankaların içerisinde faaliyet gösterdiği tüm ekonomik ve yasal çerçeveyi tanımlamaktadır. Bankacılık sektörünün aktif büyüklüğünün ülke gayrisafi yurtiçi hâsılasına oranı sektöre özgü değişkenler arasındayken, reel faiz oranı, büyüme oranı, enflasyon oranı ve para arzı ise makroekonomik değişkenlere örnek olarak gösterilebilir.

Bu bölümde ilk olarak bu çalışmanın konusu olan bankaların finansal performansını etkileyen faktörleri açıklayan dışsal (makroekonomik) değişkenler ile bankalara özgü ayırıcı nitelikte olan içsel değişkenler ele alınarak açıklanacaktır. Daha sonra genel ekonomi ile ilgili olan (makroekonomik) dışsal değişkenler ile bankaların kendilerine özgü ayırıcı nitelikte olan içsel değişkenlerin katılım bankaları ve mevduat bankalarının finansal performanslarını nasıl etkilediği ile ilgili daha önce yapılmış çalışmalardan oluşan literatür taramasına yer verilecektir.

3.2. MEVDUAT VE KATILIM BANKALARININ FİNANSAL PERFORMANSINI ETKİLEYEN FAKTÖRLER

Bu çalışmada katılım bankaları ve mevduat bankalarının finansal performansını etkileyen faktörler iki ana başlık altında toplanmıştır. Bu faktörlerden ilki genel ekonomiye ilişkin (makroekonomik) değişkenlerdir. İkincisi ise bankalara özgü ayırıcı nitelikte olan (içsel) değişkenlerdir.

Öncelikle bu iki ana başlık altında önceki çalışmalarda da kullanılmış değişkenler açıklanarak incelenecektir. Aşağıdaki tablolarda her bir bağımsız değişkenin bankaların aktif kârlılığına ve özkaynak kârlılığına olan etkilerine yönelik çalışmalar derlenmiş olup “+” pozitif yönlü ilişkiyi, (-) negatif yönlü ilişkiyi, “X” anlamlı bir ilişkinin tespit edilemediği durumu simgelemektedir. Tablolarda boş olan hücreler ise ilgili çalışmada bağımlı değişkenlerden yalnızca birinin kullanıldığı durumlarda çalışma kapsamına dâhil edilmeyen değişkeni (ROA ya da ROE) belirtmek için kullanılmıştır.

3.2.1. Genel Ekonomiye İlişkin (Makroekonomik) Değişkenler

Katılım bankaları ve mevduat bankalarının finansal performansını etkileyen faktörleri belirlemek için literatürde farklı değişkenler kullanılmıştır. Bu başlık altında ölçüm aracı olarak kullanılan değişkenlerden faiz oranı, gayrisafi yurtiçi hâsıla oranı, enflasyon oranı, geniş para arzı ve bankacılık sektörünün aktif toplamının gayrisafi yurtiçi hasılaya oranı incelenecektir.

3.2.1.1. Faiz Oranı ile Banka Performansı Arasındaki İlişki

Daha önce yapılan çalışmalar incelendiğinde katılım bankalarının performansını etkileyen faktörler arasında faiz oranının çok sınırlı bir değerlendirme alanı bulduğu görülmektedir. Katılım bankalarının faaliyetlerinde faiz oranını kullanmadığı gerçeğine rağmen çalışmalara nadiren de olsa bir faktör olarak dâhil edilmesinde en önemli gerekçenin geleneksel banka dalgalanmalarının katılım bankalarının karlılığını etkileyip etkilemediğini tespit etmek olduğu söylenebilir.

Tablo 3.1’de faiz oranı ile ilgili seçilmiş literatür taraması yer almaktadır. Bu tabloda çalışmaların kimlere ait olduğu, çalışmanın yayımlanma yılı, çalışmaya konu olan banka türü ve faiz oranının banka performansı ile olan ilişkisi özetlenmektedir.

Tablo 3.7: Faiz Oranı ve Banka Performansı ile İlgili Literatür

Yazar, Yayımlandığı Yıl	Banka Türü	Faiz Oranı ile Banka Performansı Arasındaki İlişki	
		ROA	ROE
Samırkaş, Evcı, ve Ergün, 2014	Mevduat	(-)	(-)
Trujillo-Ponce, 2013	Mevduat	(-)	(-)
Staikouras ve Wood, 2011	Mevduat	+	
Alper ve Anbar, 2009	Mevduat		+
Kalluru ve Bhat, 2008	Mevduat	(-)	(-)
Dinç, 2006	Mevduat	+	+
Jiang, Tang, Law ve Size, 2003	Mevduat	+	
Minny, 2017	Katılım	+	+
Haron, 2004	Katılım	+	+

Yazar, Yayımlandığı Yıl	Banka Türü	Faiz Oranı ile Banka Performansı Arasındaki İlişki	
		ROA	ROE
Molyneux and Thornton, 1992	Katılım	+	+

3.2.1.2. Gayrisafi Yurtiçi Hâsıla ile Banka Performansı Arasındaki İlişki

Yapılan çalışmaların sonuçları incelendiğinde gayrisafi yurtiçi hâsıla büyüme oranının bankaların kârlılığına olan etkisinin pozitif ya da negatif yönlü olduğu konusunda farklı sonuçlar görülmekle birlikte bankaların kârlılığı ile GSYH arasında anlamlı bir ilişki olmadığı sonucuna ulaşılanlar da bulunmaktadır.

Tablo 3.2’de GSYH büyüme oranlarının banka performansına etkisi üzerine yapılan çalışmalardan seçilmiş literatür taraması yer almaktadır.

Tablo 3.8: Gayrisafi Yurtiçi Hâsıla ve Banka Performansı ile İlgili Literatür

Yazar, Yayımlandığı Yıl	Banka Türü	GSYH ile Banka Performansı Arasındaki İlişki	
		ROA	ROE
Trujillo-Ponce, 2013	Mevduat	+	+
Staikouras ve Wood, 2011	Mevduat	(-)	
Dietrich ve Wanzenried, 2009	Mevduat	+	+
Kalluru ve Bhat, 2008	Mevduat	(-)	(-)
Sufian ve Chong, 2008	Mevduat	(-)	
Beckmann, 2008	Mevduat	+	+
Kosmidou, 2008	Mevduat	+	+
Dinç, 2006	Mevduat	(-)	(-)
Tunay ve Silpagar, 2006	Mevduat	+	+
Tanna vd. 2005	Mevduat	+	
Jeon ve Miller, 2004	Mevduat	(-)	(-)
Jiang, Tang, Law ve Size, 2003	Mevduat	+	
Ben Naceur, 2003	Mevduat	X	X
Karakuş ve Küçük, 2016	Katılım	(-)	(-)
Muda vd. 2013	Katılım		+
Khediri, 2009	Katılım	+	+
Sufian, 2009	Katılım	(-)	

Yazar, Yayımlandığı Yıl	Banka Türü	GSYH ile Banka Performansı Arasındaki İlişki	
		ROA	ROE
Bashir, 2003	Katılım		+
Hassan ve Bashir, 2003	Katılım	+	+

3.2.1.3. Enflasyon Oranı ile Banka Performansı Arasındaki İlişki

Enflasyon oranı ile bankaların finansal performansı arasındaki ilişkiyi inceleyen çalışmaların sonuçları incelendiğinde enflasyon oranının bankaların kârlılığına olan etkisinin pozitif ya da negatif yönlü olduğu konusunda farklı sonuçlar görülmekle birlikte enflasyon ile banka kârlılığı arasında anlamlı bir ilişki olmadığı sonucuna ulaşanlar da bulunmaktadır.

Tablo 3.3'te enflasyon oranlarının banka performansına etkisi üzerine yapılan çalışmalardan seçilmiş literatür taramasına yer verilmiştir. Bu tabloda çalışmaların kimlere ait olduğu, çalışmanın yayımlanma yılı, çalışmaya konu olan banka türü ve enflasyon oranının banka performansı ile olan ilişkisi özetlenmektedir.

Tablo 3.9: Enflasyon Oranı ve Banka Performansı ile İlgili Literatür

Yazar, Yayımlandığı Yıl	Banka Türü	Enflasyon Oranı ile Banka Performansı Arasındaki İlişki	
		ROA	ROE
Trujillo-Ponce, 2013	Mevduat	+	+
Akbaş, 2012	Mevduat	(-)	
Sayılğan ve Yıldırım, 2009	Mevduat	(-)	(-)
Vong ve Chan, 2009	Mevduat	+	
Athanasoglou, Brissimis ve Delis, 2008	Mevduat	+	+
Kosmidou, 2008	Mevduat	(-)	(-)
Kalluru ve Bhat, 2008	Mevduat	(-)	(-)
Sufian ve Chong, 2008	Mevduat	(-)	
Şerbetli, 2008	Mevduat	+	+
Yıldırım, 2008	Mevduat	(-)	(-)
Dinç, 2006	Mevduat	+	+
Tunay ve Silpagar, 2006	Mevduat	+	+

Yazar, Yayımlandığı Yıl	Banka Türü	Enflasyon Oranı ile Banka Performansı Arasındaki İlişki	
		ROA	ROE
Tanna vd. 2005	Mevduat	+	
Jeon ve Miller, 2004	Mevduat	+	+
Ben Naceur, 2003	Mevduat	X	X
Jiang, Tang, Law ve Size, 2003	Mevduat	+	
Kaya, 2002	Mevduat	+	+
Karakuş ve Küçük, 2016	Katılım	(-)	(-)
Muda vd. 2013	Katılım		(-)
Smaoui ve Salah, 2012	Katılım	+	+
Khediri, 2009	Katılım	+	+
Sufian, 2009	Katılım	+	
Hassan ve Bashir, 2004	Katılım	(-)	(-)
Bashir, 2003	Katılım	+	
Abreu and Mendes, 2002	Katılım	+	

3.2.1.4. Para Arzı ile Banka Performansı Arasındaki İlişki

Çalışmada kullanılan tüm değişkenlerin etraflıca açıklandığı bölümde para arzına ilişkin tanımlar aktarılmış olup literatür taramasında -bu çalışmada olduğu gibi- daha önce yapılan çalışmalarda da M2 geniş para arzı tanımının dikkate alındığı gözlemlenmiştir. Para arzı ile bankaların finansal performansı arasındaki ilişkiyi inceleyen çalışmaların sonuçları incelendiğinde para arzının bankaların kârlılığına olan etkisinin pozitif yönlü olduğu ve para arzı ile banka kârlılığı arasında anlamlı bir ilişki bulunmadığı şeklinde farklı sonuçlarla karşılaşılmaktadır.

Tablo 3.4'te ilgili ülkedeki para arzının banka performansına etkisi üzerine yapılan çalışmalardan seçilmiş literatür taraması yer almaktadır. Bu tabloda çalışmaların kimlere ait olduğu, çalışmanın yayımlanma yılı, çalışmaya konu olan banka türü ve para arzı ile banka performansı arasındaki ilişki özetlenmektedir.

Tablo 3.10: Para Arzı ve Banka Performansı ile İlgili Literatür

Yazar, Yayımlandığı Yıl	Banka Türü	Para Arzı ile Banka Performansı Arasındaki İlişki
-------------------------	------------	---

		ROA	ROE
Kosmidou, 2008	Mevduat	X	X
Sufian ve Chong, 2008	Mevduat	X	X
Mamatzakis ve Remoundos, 2003	Mevduat	+	+
Obeidat vd. 2013	Katılım	+	

3.2.1.5. Bankacılık Sektörü Büyüklüğü ile Banka Performansı Arasındaki İlişki

Bankacılık sektörünün büyüklüğü, dönemler itibarı ile bankacılık sektörünün toplam aktif büyüklüğünün ilgili dönemin gayrisafi yurtiçi hâsılasına oranı şeklinde hesaplanan bir yüzdesel ifade ile çalışmalara dâhil edilmiştir. Daha önce yapılan çalışmalar incelendiğinde sektör büyüklüğünün bankaların finansal performansı ile pozitif-negatif ilişki içinde olduğunu savunanlar olduğu gibi sektör büyüklüğü ile bağımlı değişken(ler) arasında anlamlı bir ilişkiye ulaşamayanlar da olmuştur.

Tablo 3.5'te bankacılık sektörü büyüklüğünün banka performansına etkisi üzerine yapılan çalışmalardan seçilmiş literatür taraması yer almaktadır.

Tablo 3.11: Bankacılık Sektörü Büyüklüğü ve Banka Performansı ile İlgili Literatür

Yazar, Yayımlandığı Yıl	Banka Türü	Bankacılık Sektörü Büyüklüğü ile Banka Performansı Arasındaki İlişki	
		ROA	ROE
Ata, 2009	Mevduat	+	+
Tunay ve Silpagar, 2006	Mevduat	+	+
Demirgüç-Kunt ile Huizingha, 2001.1999	Mevduat	(-)	(-)
Smirlock, 1985	Mevduat	X	X

3.2.2. Bankalara Özgü Ayırıcı Nitelikte Olan (İçsel) Değişkenler

Katılım bankaları ve mevduat bankalarının finansal performansını etkileyen içsel faktörleri belirlemek için literatürde farklı değişkenler kullanılmıştır. Bu başlık altında ölçüm aracı olarak kullanılan değişkenlerden banka aktif büyüklüğü, sermaye yeterlilik rasyosu, banka kredi büyüklüğü, yoğunlaşma endeksi (Herfindahl

Hirschman Endeksi), kredilerin mevduata oranı, takipteki krediler oranı, faiz dışı gelirlerin toplam gelirlere oranı, etkinlik oranı ve faiz dışı giderlerin toplam gelirlere oranı incelenecektir.

3.2.2.1. Banka Aktif Büyüklüğü ile Banka Performansı Arasındaki İlişki

Literatür taraması ile bankacılık sektörüne yönelik çalışma ve analizlere bakıldığında bankaların büyüklük olarak ölçümünde çeşitli kalemlerin dikkate alındığı görülmektedir. Bunlara örnek olarak brüt gelirler, çalışan sayısı, şube sayısı ve toplam aktif büyüklüğü sayılabilir.

Bankaların finansal performansları ile büyüklükleri arasındaki ilişkiyi inceleyen çalışmalara yönelik literatür taramalarında ise büyüklük olarak toplam aktif büyüklüklerinin çok daha fazla tercih edildiği tespit edilmiştir.

Tablo 3.6’da bankaların aktif büyüklüklerinin banka performansına etkisi üzerine yapılan çalışmalardan seçilmiş literatür taraması yer almaktadır. Bu tabloda çalışmaların kimlere ait olduğu, çalışmanın yayımlanma yılı, çalışmaya konu olan banka türü ve banka aktif büyüklüğü ile banka performansı arasındaki ilişki özetlenmektedir.

Tablo 3.12: Banka Aktif Büyüklüğü ve Banka Performansı ile İlgili Literatür

Yazar, Yayımlandığı Yıl	Banka Türü	Banka Aktif Büyüklüğü ile Banka Performansı Arasındaki İlişki	
		ROA	ROE
Shah, 2014	Mevduat	(-)	
Doğan, 2012	Mevduat	+	+
Akbaş, 2012	Mevduat		(-)
Doğru, 2011	Mevduat	+	+
Staikouras ve Wood, 2011	Mevduat	+	
Taşkın, 2011	Mevduat	+	+
Alp, Ban, Demirgüneş ve Kılıç, 2010	Mevduat	+	+
Demirhan, 2010	Mevduat	+	+
Tregenna, 2009	Mevduat	+	+

Yazar, Yayımlandığı Yıl	Banka Türü	Banka Aktif Büyüklüğü ile Banka Performansı Arasındaki İlişki	
		ROA	ROE
Alper ve Anbar, 2009	Mevduat	+	+
Flamini vd. 2009	Mevduat	+	
Ata, 2009	Mevduat	+	+
Athanasoglou, Brissimis ve Delis, 2008	Mevduat	X	X
Pasiouras ve Kosmidou, 2007	Mevduat	(-)	(-)
Tunay ve Silpagar, 2006	Mevduat	+	+
Tanna vd. 2005	Mevduat	(-)	
Mamatzakis ve Remoundos, 2003	Mevduat	(-)	(-)
Chirwa, 2003	Mevduat	(-)	(-)
Miller ve Noulas. 1997	Mevduat	(-)	
Boyd ve Runkle, 1993	Mevduat	(-)	
Muda vd. 2013	Katılım		+
Masood ve Ashraf, 2012	Katılım	+	
Smaoui ve Salah, 2012	Katılım	+	+
Sufian, 2009	Katılım	+	
Sufian ve Habibullah, 2009	Katılım		(-)

3.2.2.2. Sermaye Yeterlilik Oranı ile Banka Performansı Arasındaki İlişki

Sermaye yeterlilik oranı, bankaların taşıdıkları kredi ve piyasa riski ile operasyonel risklere karşı finansal açıdan sağlamlığını ve sermaye yeterliliğini ve gösteren bir orandır. Bu rasyoda negatif eğilimler bankaların riskliliğini artırmakla beraber yeterli sermaye bulunmamasından dolayı finansal sorunlara maruz kalmalarına da neden olabilmektedir.

Tablo 3.7’de sermaye yeterlilik oranlarının banka performansına etkisi üzerine yapılan çalışmalardan seçilmiş literatür taraması yer almaktadır. Tabloda çalışmaların kimlere ait olduğu, çalışmanın yayımlanma yılı, çalışmaya konu olan banka türü ve sermaye yeterlilik rasyosu ile banka performansı arasındaki ilişki özetlenmektedir.

Tablo 3.13: Sermaye Yeterlilik Oranı ve Banka Performansı ile İlgili Literatür

Yazar, Yayınlandığı Yıl	Banka Türü	Sermaye Yeterlilik Oranı ile Banka Performansı Arasındaki İlişki	
		ROA	ROE
Alp, Ban, Demirgüneş ve Kılıç, 2010	Mevduat	+	
Sayılğan ve Yıldırım, 2009	Mevduat	+	X
Vong ve Chan, 2009	Mevduat	+	
Ata, 2009	Mevduat	(-)	(-)
Athanasoglou, Brissimis ve Delis, 2008	Mevduat	+	+
Sufian ve Chong, 2008	Mevduat	+	
Jeon ve Miller, 2004	Mevduat	+	+
Mamatzakis ve Remoundos, 2003	Mevduat	+	+
Sufian, 2009	Katılım	+	
Hassan ve Bashir, 2003	Katılım	(-)	(-)

3.2.2.3. Banka Kredi Büyüklüğü ile Banka Performansı Arasındaki İlişki

Bankacılık faaliyetlerinin en temel amaçlarından biri olması nedeniyle fon ihtiyacı olanlara kullanılan kredilerin banka bilançolarının aktifinde yer alan en büyük kalem olduğunu söylemek yanlış olmaz. Bu sebeple kullanılan kredilerin büyüklüğü, dönemler itibarıyla bankacılık sektörünün finansal performansı ile ilgili çalışmalara dâhil edilmiştir. Daha önce yapılan çalışmalar incelendiğinde kredi büyüklüğünün bankaların finansal performansı ile pozitif-negatif ilişki içinde olduğunu saptayanlar olduğu gibi kredi büyüklüğü ile bağımlı değişken(ler) arasında anlamlı bir ilişkiye ulaşamayanlar da olmuştur.

Tablo 3.8’de bankaların kredi büyüklüğünün banka performansına etkisi üzerine yapılan çalışmalardan seçilmiş literatür taraması yer almaktadır.

Tablo 3.14: Banka Kredi Büyüklüğü ve Banka Performansı ile İlgili Literatür

Yazar, Yayınlandığı Yıl	Banka Türü	Banka Kredi Büyüklüğü ile Banka Performansı Arasındaki İlişki	
		ROA	ROE
Trujillo-Ponce, 2013	Mevduat	+	+
Doğru, 2011	Mevduat	X	X

Yazar, Yayımlandığı Yıl	Banka Türü	Banka Kredi Büyüklüğü ile Banka Performansı Arasındaki İlişki	
		ROA	ROE
Taşkın, 2011	Mevduat	+	+
Dietrich ve Wanzenried, 2011	Mevduat	+	+
Staikouras ve Wood, 2011	Mevduat	(-)	
Vong ve Chan, 2009	Mevduat	(-)	
Alper ve Anbar, 2009	Mevduat	(-)	
Miller ve Noulas, 1997	Mevduat	+	
Muda vd. 2013	Katılım		+
Bashir, 2003	Katılım	+	

3.2.2.4. Yoğunlaşma (Herfindahl Hirschman) Endeksi ile Banka Performansı Arasındaki İlişki

Bu çalışmada Herfindahl Hirschman Endeksi (H-H-I) her bir bankanın ilgili dönemdeki toplam aktiflerinin aynı dönemde bankacılık sektörünün toplam aktiflerine bölünmesinden elde edilen sonucun karesinin alınması suretiyle hesaplanan konsantrasyon (yoğunlaşma) endeksini ifade etmektedir.

Tablo 3.9’da ilgili banka büyüklüğünün sektör büyüklüğüne göre durumunun banka performansına etkisi üzerine yapılan çalışmalardan seçilmiş literatür taraması yer almaktadır.

Tablo 3.15: Herfindahl Hirschman Endeksi ve Banka Performansı ile İlgili Literatür

Yazar, Yayımlandığı Yıl	Banka Türü	H-H-I ile Banka Performansı Arasındaki İlişki	
		ROA	ROE
Akbaş, 2012	Mevduat	+	
Tregenna, 2009	Mevduat	+	+
Athanasoglou, Brissimis ve Delis, 2008	Mevduat	(-)	(-)
Kosmidou, 2008	Mevduat	(-)	(-)
Chirwa, 2003	Mevduat	+	+
Özkul, 2001	Mevduat	(-)	
Smirlock, 1985	Mevduat	(-)	(-)
Khediri, 2009	Katılım	+	+

3.2.2.5. Kredi/Mevduat Oranı ile Banka Performansı Arasındaki İlişki

Krediler/Mevduat oranı (Kullandırılan Fonlar/Toplanan Fonlar Oranı) aktif kalitesinin göstergesi olup bankacılık sektöründe sıkça kullanılan önemli rasyolardan biri olarak karşımıza çıkmaktadır. Bankaların topladığı fonların krediye dönüştürülmesindeki oran artışı etkinlik ve finansal performans ile ilişkili temel koşul olmaktadır. Katılım bankalarında işleyiş gereği “krediler” yerine “kullandırılan fonlar” ve “mevduat” yerine ise “toplanan fonlar” ifadeleri kullanıldığından aynı değişken katılım bankaları için “kullandırılan fonlar/toplanan fonlar” şeklinde ifade edilebilir.

Tablo 3.10’da kredi/mevduat oranının banka performansına etkisi üzerine yapılan çalışmalardan seçilmiş literatür taramasına yer verilmiştir.

Tablo 3.16: Kredi/Mevduat Oranı ve Banka Performansı ile İlgili Literatür

Yazar, Yayımlandığı Yıl	Banka Türü	Kredi/Mevduat Oranı ile Banka Performansı Arasındaki İlişki	
		ROA	ROE
Doğru, 2011	Mevduat	+	(-)
Seyrek ve Ata, 2010	Mevduat	+	+
Ata, 2009	Mevduat	+	+

3.2.2.6. Takipteki Krediler Oranı ile Banka Performansı Arasındaki İlişki

Takipteki krediler oranının (NPL) bankaların kârlılığına olan etkisi farklı zamanlarda gerçekleştirilen çalışmalara konu olmuş ve incelenen çalışmalar hem aktif kârlılığı hem de özkaynak kârlılığı ile NPL oranı arasında negatif yönlü bir ilişkinin varlığını saptamıştır.

Tablo 3.11’de takipteki krediler oranının banka performansına etkisi üzerine yapılan çalışmalardan seçilmiş literatür taraması yer almaktadır. Bu tabloda çalışmaların kimlere ait olduğu, çalışmanın yayımlanma yılı, çalışmaya konu olan

banka türü ve takipteki krediler oranı ile banka performansı arasındaki ilişki özetlenmektedir.

Tablo 3.17: Takipteki Krediler Oranı ve Banka Performansı ile İlgili Literatür

Yazar, Yayımlandığı Yıl	Banka Türü	Takipteki Krediler Oranı ile Banka Performansı Arasındaki İlişki	
		ROA	ROE
Trujillo-Ponce, 2013	Mevduat	(-)	(-)
Akbaş, 2012	Mevduat	(-)	(-)
Taşkın, 2011	Mevduat	(-)	(-)
Staikouras ve Wood, 2011	Mevduat	(-)	
Ata, 2009	Mevduat	(-)	(-)
Alper ve Anbar, 2009	Mevduat	(-)	
Athanasoglou, Brissimis ve Delis, 2008	Mevduat	(-)	(-)
Jeon ve Miller, 2004	Mevduat	(-)	(-)
Özkul, 2001	Mevduat	(-)	
Miller ve Noulas, 1997	Mevduat	(-)	
Smaoui ve Salah, 2012	Katılım	(-)	(-)

3.2.2.7. Faiz Dışı Gelir/Toplam Gelir Oranı ile Banka Performansı Arasındaki İlişki

Faiz dışı (katılım bankaları için kâr payı dışı) gelirlerin toplam gelirlere oranının bankaların finansal performansına olan etkisini araştırmak için daha önce yapılan çalışmalar incelendiğinde, faiz dışı gelirlerin ilgili bankanın toplam gelirleri içindeki payının genellikle bağımlı değişkenlerden aktif kârlılığı (ROA) ile olan ilişkisinin irdelendiği ve çalışmaların pozitif yönlü bir ilişkinin tespiti ile sonuçlandığı görülmektedir.

Tablo 3.12’de faiz dışı gelirlerin toplam gelirlere oranının banka performansına etkisi üzerine yapılan çalışmalardan seçilmiş literatür taraması özetlenmiştir.

Tablo 3.18: Faiz Dışı Gelir/Toplam Gelir Oranı ve Banka Performansı ile İlgili Literatür

Yazar, Yayımlandığı Yıl	Banka Türü	Faiz Dışı Gelir/Toplam Gelir Oranı ile Banka Performansı Arasındaki İlişki	
		ROA	ROE
Samırkaş, Evcı, ve Ergün, 2014	Mevduat	+	+
Dietrich ve Wanzenried, 2011	Mevduat	+	+
Tunay ve Silpagar, 2006	Mevduat	+	+
Chantapong, 2005	Mevduat	+	
Jeon ve Miller, 2004	Mevduat	+	+
Jiang, Tang, Law ve Sze, 2003	Mevduat	+	
Miller ve Noulas, 1997	Mevduat	+	
Sufian ve Chong, 2008	Katılım	+	
Sufian, 2009	Katılım	+	
Sufian ve Habibullah, 2009	Katılım		(-)

3.2.2.8. Etkinlik Oranı ile Banka Performansı Arasındaki İlişki

Bankaların finansal performansının (kârlılığının) önemli belirleyicilerinden biri olan etkinlik oranı (efficiency ratio) aşağıdaki formül kullanılarak hesaplanmaktadır.

Etkinlik Oranı (Efficiency Ratio) = Diğer Faaliyet Giderleri / (Faiz Gelirleri + Alınan Ücret ve Komisyonlar + Temettü Geliri + Ticari Kar Zarar + Diğer Faal. Gelirleri)

Tablo 3.13'te etkinlik oranının banka performansına etkisi üzerine yapılan çalışmalardan seçilmiş literatür taraması yer almaktadır.

Tablo 3.19: Etkinlik Oranı ve Banka Performansı ile İlgili Literatür

Yazar, Yayımlandığı Yıl	Banka Türü	Etkinlik Oranı ile Banka Performansı Arasındaki İlişki	
		ROA	ROE
Trujillo-Ponce, 2013	Mevduat	(-)	(-)
Akbaş, 2012	Mevduat	(-)	(-)
Taşkın, 2011	Mevduat	+	+

Yazar, Yayımlandığı Yıl	Banka Türü	Etkinlik Oranı ile Banka Performansı Arasındaki İlişki	
		ROA	ROE
Demirhan, 2010	Mevduat	(-)	(-)
Alp, Ban, Demirgüneş ve Kılıç, 2010	Mevduat	(-)	
Dietrich ve Wanzenried, 2009	Mevduat	+	+
Aysan, Güneş ve Abbasoğlu, 2007	Mevduat	X	X
Tanna vd. 2005	Mevduat	(-)	
Jeon ve Miller, 2004	Mevduat	(-)	(-)
Jiang, Tang, Law ve Size, 2003	Mevduat	+	
Miller ve Noulas, 1997	Mevduat	(-)	
Muda vd. 2013	Katılım		(-)
Obeidat vd. 2013	Katılım	(-)	
Smaoui ve Salah, 2012	Katılım	(-)	(-)
Sufian, 2009	Katılım	+	
Sufian ve Chong, 2008	Katılım	(-)	

3.3. BANKALARIN FİNANSAL PERFORMANSINI ETKİLEYEN FAKTÖRLER ÜZERİNE YAPILMIŞ AMPİRİK ÇALIŞMALAR

Bu bölümde katılım bankaları ve mevduat bankalarının finansal performansını etkileyen faktörleri inceleyen daha önce yapılmış çalışmalara ve bu çalışmalar sonucunda elde edilen ampirik bulgulara değinilecektir.

Literatür taraması sonucunda bankaların finansal performansını analiz eden çalışmalardan bazılarının yalnızca mevduat bankalarına ya da yalnızca katılım bankalarına yönelik olarak yapıldığı, yine bazılarının aynı ülkede faaliyet gösteren bankalar üzerine odaklanırken bazılarının ise benzer nitelikteki farklı ülkelerde faaliyet gösteren bankalar üzerine yürütüldüğü görülmüştür.

Katılım bankaları ile mevduat bankalarının finansal performanslarını karşılaştıran akademik çalışmalar incelendiğinde farklı sonuçların saptandığı gözlenmiştir. Usman ve Khan (2012), Siraj ve Pillai (2012), Ryu vd. (2012), Viverita (2011), Safiullah (2010), Kader vd. (2007), Iqbal (2001) gibi yazarlar katılım

bankalarının mevduat bankalarına göre daha yüksek bir finansal performansa sahip olduğunu savunurlarken, Ashraf ve Rehman (2010) ise geleneksel bankaların katılım bankalarından daha etkili olduğunu savunmuştur. Samada (2004) ve Loghod (2010) yaptıkları çalışmalarda söz konusu bankalar arasında finansal performans açısından bir farklılığının olmadığını tespit etmişlerdir. Tüm bu sonuçlar tartışmalara yol açmış ve konuya ilişkin çalışmalarının artmasına neden olmuştur.¹⁷⁰

Aşağıda mevduat ve katılım bankaları için yapılmış araştırmalardan seçilmiş literatür taraması sonuçları özetlenmiştir.

- Samırkaş, Evcı ve Ergün tarafından 2014 yılında yapılan çalışmada Ocak 2003-Haziran 2012 dönemleri arasında Türkiye’de faaliyet gösteren mevduat bankaların kârlılığını etkileyen faktörler çoklu doğrusal regresyon analiziyle test edilmiş elde edilen bulgulara göre karlılık üzerinde olumlu etki sağlayan faktörler olarak aktif karlılığı, özkaynak karlılığı, faiz dışı gelirler / aktif ve özkaynak/aktif elde edilirken mevduat faiz oranlarındaki artışın karlılık üzerinde olumsuz etkisi tespit edilmiştir.¹⁷¹

- Doğan 2013 yılında T-Testi uygulayarak yaptığı çalışmada 2005-2011 yılları arasında Türkiye’de Bankacılık Sektöründe faaliyette bulunan katılım bankaları ve mevduat bankalarının finansal performanslarını karşılaştırmıştır. Araştırma sonucunda mevduat bankalarının katılım bankalarına kıyasla daha yüksek likidite, borç ödeme gücü ve sermaye yeterliliğine sahip oldukları ve buna bağlı olarak daha düşük risk taşıdıkları; diğer bir ifadeyle makro boyuttaki finansal dalgalanmalara (makroekonomik faktörlere) karşı daha dayanıklı oldukları sonucuna ulaşmıştır. Mevduat bankaları ile katılım bankaları arasında kârlılık bakımından anlamlı bir sonuca ulaşamayan Doğan, bu durumun iki banka türünün farklı yöntemler ve enstrümanlar ile olsa da temelde aynı bankacılık işlemlerini yürütmekte olduklarından ileri geldiğini savunmuştur.¹⁷²

¹⁷⁰ Mesut Doğan, Katılım ve Geleneksel Bankaların Finansal Performanslarının Karşılaştırılması: Türkiye Örneği, **Muhasebe ve Finansman Dergisi**, Nisan 2013, ss.176-177

¹⁷¹ Samırkaş, Evcı, Ergün, **a.y.**

¹⁷² Doğan, **a.y.**, ss.184-185

- Usman ve Khan 2012 yılında yaptıkları çalışmada Pakistan'daki katılım bankaları ile mevduat bankalarının performanslarını karşılaştırmışlardır. Yapılan analiz sonucunda katılım bankalarının mevduat bankalarından daha yüksek kârlılığa ve büyüme oranına sahip oldukları tespit edilmiştir. Ayrıca yazarlar, katılım bankalarının likidite seviyesinin mevduat bankalarına göre daha fazla olduğu sonucuna ulaşmışlardır.¹⁷³

- Siraj ve Pillai 2012 yılında gerçekleştirdikleri analizde Körfez Arap ülkelerinde faaliyette bulunan katılım bankaları ve mevduat bankalarının performanslarını araştırmışlardır. Çalışmalarında 2005-2010 yıllarında 6 katılım bankası ve 6 mevduat bankasının verilerini kullanmış ve araştırmalarının sonucunda katılım bankalarının likiditesinin, mevduat artışı ve kârlılıklardaki büyüme yüzdesinin mevduat bankalarından daha hızlı olduğunu belirlemişlerdir. Bununla birlikte; katılım bankalarının kaldıraç oranı, mevduat bankalarından daha fazla olduğunu tespit etmişlerdir.¹⁷⁴

- Hanif ve diğer araştırmacılar 2012 yılında yaptıkları ortak çalışmada Pakistan'da faaliyette bulunan katılım bankaları ve mevduat bankalarını likidite, karlılık, kredi riski ve borç ödeme gücü kriterleri ile ilişkilendirerek finansal performanslarını karşılaştırmışlardır. 2005-2009 yılları dönemini kapsayan çalışmalarının neticesinde kârlılık ve likidite açısından mevduat bankalarının, borç ödeme gücü ve risklilik açısından ise katılım bankalarının hâkim olduğunu belirlemişlerdir.¹⁷⁵

- Ryu ve diğer araştırmacılar 2012 yılında gerçekleştirdikleri ortak çalışmada Malezya'daki katılım bankaları ve mevduat bankalarının kârlılık ve risklilik oranları üzerinden finansal performanslarını karşılaştırmışlardır. 2006-2010

¹⁷³ Usman, Abid - Khan, Muhammad Kashif, "Evaluating the Financial Performance of Islamic and Conventional Banks of Pakistan: A Comparative Analysis", **International Journal of Business and Social Science**, Vol. 3 2012, s.253-257.

¹⁷⁴ Siraj, K.K. - Pillai, P. Sudarsanan, "Comparative Study on Performance of Islamic Banks and Conventional Banks in GCC region", **Journal of Applied Finance & Banking**, Vol.2, No.3, 2012, s. 123-161.

¹⁷⁵ Hanif, Muhammad – Tariq, Mahvish – Tahir, Arshiya – Momeneen, Wajeer-ul, "Comparative Performance Study of Conventional and Islamic Banking in Pakistan", **International Research Journal of Finance and Economics**, No. 83, 2012, s.62-72

yıllarına ait verileri kullandıkları bu çalışmalarının sonucunda katılım bankalarının mevduat bankalarından daha az riskli ve daha kârlı faaliyet gösterdiklerini ortaya koymuşlardır.¹⁷⁶

- Doğru 2011 yılında yaptığı “Bankacılık Sektöründe Kârlılığın Belirleyicilerinin Analiz Edilmesi” isimli çalışmada 2005-2010 yılları arasına ilişkin verileri çoklu regresyon analizi yöntemi ile incelemiş ve bağımlı değişkenlerin aktif kârlılığı, özkaynak kârlılığı ve net faiz marjı olarak belirlendiği bu çalışmanın sonucunda bankaların aktifindeki büyümenin kârlılığı olumlu etkilediği ancak kredilerdeki büyümenin kârlılığı ve yüksek faiz marjını aynı oranda desteklemediği sonucuna ulaşmıştır.¹⁷⁷

- Hoffmann tarafından 2011 yılında gerçekleştirilen çalışmada 1995-2007 yılları arasında Amerika Birleşik Devletleri’ndeki bankaların kârlılıklarını etkileyen faktörler incelenmiştir. Araştırmacı, çalışma sonucunda bankaların sermaye oranları ile kârlılıkları arasında negatif yönlü bir ilişkinin olduğunu saptamış ve bu durumun bankaların aşırı temkinli davranmasının, kârlılığı göz ardı etmelerine sebep olduğu görüşünü destekleyen bir tespit olduğu belirtmiştir. Bununla birlikte Hoffmann banka büyüklüklerinin, ölçek ekonomisi oluşturmadığı tespit edilmiştir.¹⁷⁸

- Jaffar ve Manavri 2011 yılında CAMEL analiz yöntemini uygulayarak yaptıkları çalışmada Pakistan’da bulunan katılım bankaları ile mevduat bankalarının karşılaştırmalı olarak performanslarını incelemişlerdir. 5 katılım bankası ve 5 mevduat bankasının 2005-2009 yıllarına ait verilerinden yararlanılarak gerçekleştirilen çalışmanın sonucunda katılım bankalarının likidite ve sermaye yeterliği bakımından daha iyi performans gösterdiğini ancak; kârlılık açısından ise mevduat bankalarının daha yüksek performans gösterdiğini tespit etmişlerdir. Bununla birlikte varlık kalitesi bakımından söz konusu bankalar arasında anlamlı bir

¹⁷⁶ Ryu-Kyeong Pyo - Piao, Shu Zhen - Doowoo Nam, ” A Comparative Study between the Islamic and Conventional Banking Systems and Its Implications”, **Scholarly Journal of Business Administration**, Vol. 2, No. 5, 2012, ss.48-54.

¹⁷⁷ Cengiz Doğru, “Kârlılığın Belirleyicileri Analizi: Teori Ve Orta Ölçekli Bir Banka Uygulaması” , **Maliye Finans Yazıları**, Sayı.91, 2011, ss.47-75

¹⁷⁸ Hoffmann, Paolo Saona, “Determinants of the Profitability of the US Banking Industry” ,**International Journal of Business and Social Science**, V.2, N.22, 2011, ss.255-269

farklılık olmadığını, takipteki krediler açısından ise mevduat bankalarında anlamlılığın daha düşük seviyede olduğunu belirlemişlerdir.¹⁷⁹

- Viverita 2011 yılında gerçekleştirdiği çalışmada Endonezya'daki katılım bankaları ile mevduat bankalarının finansal performanslarını karşılaştırmıştır. Araştırmanın sonucunda katılım bankalarının kârlılık düzeyinin ve gelirlerinin mevduat bankalarına göre daha yüksek olduğunu saptamışlardır.¹⁸⁰

- Parlakkaya ve Çürük 2011 yılında yaptıkları ortak çalışmada Türkiye'de faaliyet gösteren mevduat bankaları ve katılım bankaları arasında finansal karakteristikleri baz alınarak bir ayırım yapıp yapılamayacağını tespit etmeye çalışmışlardır. 2003-2007 yılları arasındaki verilerden yararlanılan araştırmanın sonucunda katılım bankalarının mevduat bankalarından daha yüksek kârlılık ve riskliliğe sahip olduğunu belirlemişlerdir. Araştırmacılar likidite değerlerinin ve varlık kalite göstergelerinin ise mevduat bankalarının lehine olduğu sonucuna ulaşmışlardır.¹⁸¹

- Ashraf ve Rehman 2011 yılında tamamladıkları çalışmada Pakistan'daki katılım bankaları ve mevduat bankalarını kârlılık, likidite, kredi riski ve varlık yapısı bakımından karşılaştırmışlardır. 2007-2010 yıllarının verilerinden yararlandıkları çalışmalarının sonucunda katılım bankalarının mevduat bankalarından daha az etkili olduğunu tespit etmişlerdir.¹⁸²

- Loghod 2010 yılında gerçekleştirdiği çalışmasında Bahreyn, Kuveyt, Umman, Katar, Suudi Arabistan ve Birleşik Arap Emirlikleri'nde (Körfez Arap Ülkeleri İşbirliği Konseyi'nde üyesi olan ülkelerde) faaliyette bulunan katılım bankaları ve mevduat bankalarının finansal performanslarını karşılaştırmıştır. 2000-

¹⁷⁹ Jaffar, Muhammad - Manarvi, Irfan (2011), "Performance comparison of Islamic and Conventional banks in Pakistan", **Global Journal of Management And Business Research**, Vol. 11, No. 1.

¹⁸⁰ Viverita, D., "Performance Analysis of Indonesian Islamic and Conventional Banks", (Çevrimiçi), https://papers.ssrn.com/sol3/papers.cfm?abstract_id=1868938 , 26 Mayıs 2018.

¹⁸¹ Parlakkaya, Raif - Çürük, Suna Akten, "Finansal rasyoların katılım bankaları ve geleneksel bankalar arasında bir tasnif aracı olarak kullanımı: Türkiye örneği", **Ege Akademik Bakış Dergisi**, Vol.11, No. 3, 2011, ss.397-405

¹⁸² Ashraf, Mian Muhammad - Rehman,Zia-ur (2011) "The Performance Analysis of Islamic and Conventional Banks: The Pakistan's Perspective", **Journal of Money, Investment and Banking**, No. 22, ss. 99-113

2005 yılları arasındaki veriler ile yaptığı çalışmada; bu iki tür bankayı kârlılık, likidite ve sermaye yapısı oranları yardımıyla incelemiştir. Araştırmasının sonucunda katılım bankaları ile mevduat bankalarının finansal performansları arasında anlamlı bir farklılık olmadığını ortaya koymuştur. Ancak katılım bankalarının kredi riskinin mevduat bankalarına göre daha fazla olduğunu tespit etmiştir.¹⁸³

- Safiullah 2010 yılında yaptığı ve Bangladeş'te faaliyette bulunan katılım bankaları ile mevduat bankalarının finansal performanslarındaki farklılıkları araştırdığı çalışmada 2004-2008 dönemine ilişkin 4 katılım bankası ile 4 mevduat bankasının verilerinden yararlanmıştır. Araştırmasında kârlılık, likidite ve borç ödeme gücü bakımından çalışmaya konu olan bankaları karşılaştırmış ve mevduat bankalarının katılım bankalarına göre daha etkin olduğu sonucuna ulaşmıştır.¹⁸⁴

- Ansari ve Rehman, 2010 yılında yaptıkları çalışmada Malezya'da 2000-2009 yılları arasında faaliyette bulunan katılım bankaları ile mevduat bankalarının performanslarını karşılaştırarak değerlendirmeler yapmışlardır. Çalışmalarında performans kriterleri olarak kârlılık, likidite, risklilik ve borç ödeme gücü ile ilgili oranları kullanmışlardır. Araştırmalarının sonucunda kârlılık oranları bakımından katılım bankaları ve mevduat bankaları arasında istatistiksel olarak anlamlı bir farklılık elde edememişlerdir. Ayrıca katılım bankalarının mevduat bankalarına göre daha az risk taşıdığını ve daha likit olduğunu tespit etmişlerdir.¹⁸⁵

- Ata, 2009 yılında yaptığı çalışmada panel veri analizi yöntemi kullanarak Türk bankacılık sistemi içerisinde yer alan mevduat bankalarının 2001 krizinden sonraki dönemde kârlılıklarının belirleyicisi olan içsel ve dışsal (makroekonomik ve finansal yapı) faktörlerin finansal performansa olan etkisini analiz etmiş ve çalışma sonucunda banka büyüklüğü, krediler/mevduat oranı ve bankacılık sektörü aktiflerinin gayrisafi yurtiçi hâsıla içindeki payının banka

¹⁸³ Loghod, Hadeel Abu (2010), "Do Islamic Banks Perform Better than Conventional Banks? Evidence from Gulf Cooperation Council countries", **Working Paper Series**, (Çevrimiçi), <http://www.arab-api.org/jodep/products/delivery/wps1011.pdf> , 26 Mayıs 2018

¹⁸⁴ Doğan, a.y., s.178.

¹⁸⁵ Ansari, Sanaullah - Rehman, Atiqa (2010), "Financial Performance of Islamic and Conventional Banks in Pakistan: A Comparative Study", 8th International Conference on Islamic Economics and Finance, (Çevrimiçi), <http://www.iefpedia.com/english/wp-content/uploads/2012/01/Sanaullah.Ansari.pdf>, 15 Aralık 2018.

kârlılığına pozitif yönlü; maliyet oranı, sermaye yeterliliği oranı ve takipteki krediler/toplam krediler oranının negatif yönlü bir etkide bulunduğunu tespit etmiştir. Ata, bu çalışması ile banka kârlılığı üzerinde bankaya özgü içsel değişkenlerin etkisinin dışsal faktörlere göre daha fazla belirleyici olduğunu saptamıştır.¹⁸⁶

- Kosmidou, Tanna ve Pasiouras 2008 yılında yaptıkları çalışmada Birleşik Krallık'taki bankaların kârlılığının belirleyicisi olan temel faktörleri, panel veri analizi yöntemi ile saptamaya çalışmışlardır. Bağımlı değişken olarak Ortalama Aktif Getirisi (ROAA) ve Net Gelir/Gelir Getiren Aktifler oranı ele alınmıştır. Bağımsız değişkenler olarak Maliyet Gelir Oranı, Likit Varlıklar, Karşılıkların Brüt Kredilere Oranı, Özkaynak/Toplam Aktif, Toplam Aktif, Reel GSYİH, Mevduat Bankalarının Borsa Kapitalizasyonunun Toplam Varlıklara Oranı ve Banka Yoğunluk Göstergesi seçilmiştir. Banka kârlılığını en çok etkileyen faktörün Özkaynak/Toplam Aktifler rasyosu olduğu tespit edilmiş olup likiditenin anlamlı ve kesin bir etkisi tespit edilemezken dışsal (makroekonomik) değişkenlerin banka kârlılığı üzerinde pozitif yönde bir etkisi olduğu saptanmıştır.¹⁸⁷

- Yıldırım 2008 yılına ait çalışmasında, Türk bankacılık sektörünün (mevduat bankaları ile kalkınma ve yatırım bankaları) 2002-2007 döneminde aktif kârlılığının (ROA) ve özkaynak kârlılığının (ROE) mikro ve makro belirleyicilerini, çoklu regresyon modeli ile araştırmıştır. Çalışma sonucunda 2002 yılı ve sonrasında bütçe açıklarındaki azalmanın, enflasyondaki düşüşün ve ekonomik büyümenin bankacılık sektörünün kârlılığını olumlu yönde etkilediği sonucuna varılmıştır. Mikro değişkenler açısından bakıldığında özkaynaklar/toplam varlıklar oranının karlılık üzerinde pozitif etkisi, bilanço dışı işlemler/toplam varlıklar oranının ise karlılık üzerinde negatif etkisi olduğu tespit edilmiştir. menkul değerler/varlıklar

¹⁸⁶ H. Ali Ata, "Kriz Sonrası Türkiye'de Mevduat Bankaları Kârlılığına Etki Eden Faktörler", **İşletme Fakültesi Dergisi**, Cilt:10, Sayı:2, 2009, ss.137-151.

¹⁸⁷ Kosmidou, Kyriaki., Tanna, Sailesh ve Pasiouras, Fotios, "Determinants of profitability of domestic UK commercial banks: panel evidence from the period 1995-2002", **Economics, Finance and Accounting, Applies Research Working Paper Series**, Coventry University Business School, 2008, UK

oranı, krediler/varlıklar oranı ve likit varlıklar/varlıklar oranlarının ise kârlılık ile anlamlı bir ilişkinin bulunmadığı saptanmıştır.¹⁸⁸

- Kosmidou tarafından 2008 yılında gerçekleştirilen ve Avrupa Birliği finansal entegrasyon sürecinde 1990-2002 döneminde Yunanistan’da faaliyet gösteren 23 bankanın performansının iç ve dış belirleyicileri araştıran çalışmadan elde edilen bulgular, yüksek aktif kârlılığının banka maliyet oranları ile ilişkili olduğunu ve banka büyüklüğünün ancak makroekonomik ve finansal yapı değişkenleri modele dâhil edildiği zaman banka performansını olumlu etkilediğini göstermiştir. Ayrıca, gayrisafi yurt içi hâsıladaki değişimin kârlılık üzerinde pozitif etkisinin, enflasyonun ve banka yoğunlaşmasının ise negatif etkisinin olduğunu ve para arzı değişkeninin kârlılık üzerinde etkili olmadığını ortaya koymuştur.

- Atasoy tarafından 2007 yılında yapılan çalışmada panel veri regresyon tekniği kullanılarak 1990-2005 yılları arasında bankalara özgü, sektöre ilişkin ve makroekonomik değişkenlerin Türkiye’deki mevduat bankalarının aktif kârlılıkları üzerindeki etkileri incelenmiştir. Çalışmanın sonuçlarına göre; aktif büyüklük, özkaynaklar, faiz dışı giderler, duran aktifler, karşılık giderleri, enflasyon, bankacılık sektörünün milli gelire oranı ve bankacılık sektöründeki yoğunlaşma oranı aktif kârlılığı (ROA) üzerinde etkilidir.¹⁸⁹

- Wu, Chen ve Shiu 2007 yılında yaptıkları ve Çin’de faaliyet gösteren 14 bankayı inceledikleri çalışmada parasallaşma politikalarının aktif kârlılık üzerinde, dolayısıyla bankaların finansal performansında artışa neden olduğunu savunmuşlardır. Wu, Chen ve Shiu bu çalışma ile ayrıca bir bankanın aktif kârlılığının, bankanın yaşı ve büyüklüğüyle ters orantılı olduğunu tespit etmişlerdir.¹⁹⁰

- Kader vd. (2007) Birleşik Arap Emirlikleri’nde bulunan İslami ve geleneksel bankaların karşılaştırmalı olarak performanslarını değerlendirmişlerdir.

¹⁸⁸ Onur Yıldırım, “Türk Bankacılık Sektöründe Kârlılığın Belirleyicileri”, **Doktora Tezi**, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İşletme Anabilim Dalı, 2008, Ankara

¹⁸⁹ Ata, a.y.

¹⁹⁰ F.Dilvin Taşkın, “Türkiye’de Ticari Bankaların Performansını Etkileyen Faktörler”, **Ege Akademik Bakış Dergisi**, Cilt:11, Sayı:2, Nisan 2011, ss.289 – 298

Çalışmalarının sonucunda 2006-2007 yılları için İslami bankaların geleneksel bankalara göre likiditesinin ve karlılığının daha fazla olduğunu tespit etmişlerdir.¹⁹¹

- Bodla ve Verma, 2006 yılında yaptıkları çalışmalarında Hindistan'da kamu bankalarının karlılıklarını etkileyen faktörleri incelemişlerdir. 1991-2004 dönemini kapsayan çalışmada bankaların net kârı bağımlı değişken olarak ele alınmış olup analiz sonucunda faiz dışı gelirlerin ve fiyat farkının karlılık ile pozitif yönlü; sabit maliyetler, karşılıklar ve takipteki krediler/toplam krediler oranlarının ise kârlılık ile negatif yönlü ilişkisi olduğu saptanmıştır.¹⁹²

- Tunay ve Silpar tarafından 2006 yılında gerçekleştirilen ve Türk bankacılık sistemindeki kârlılık performansının araştırıldığı iki çalışmada (2006a, 2006b), geleneksel istatistiksel yöntemler kullanılarak, aktif kârlılığı, öz kaynak kârlılığı ve net faiz marjı modellenmiştir. Kullanılan modelde yer alan değişkenler temel olarak; bankaların etkin bir yönetimle kontrol edebildikleri bankacılığa özgü içsel değişkenler, genel konjonktür ve ekonomik koşullardan kaynaklanan, bankaların yönlendiremedikleri dışsal (makroekonomik) değişkenler ve yerleşik finansal sistemin özelliklerini karakterize eden ve yine bankalar tarafından tek başına kontrol edilemeyen ya da yönlendirilemeyen finansal yapı değişkenleri olmak üzere sınıflandırılmıştır. Kullanılan model kalıbı hem sektörel dinamiklerin hem de makroekonomik dinamiklerin kârlılık üzerindeki etkilerini yansıtmaktadır. Çalışmanın sonuçlarına göre, Türkiye'de büyük ve küçük ölçekli ticari bankaların kârlılıklarını etkileyen faktörler; kredilerin toplam aktiflere oranı, toplam aktiflerin logaritması, faiz dışı gelirlerin toplam aktiflere oranı, enflasyon oranı, reel milli gelir, mevduatların hisse senedi piyasası kapitalizasyon değerine oranı, hisse senedi kapitalizasyon değerinin milli gelire oranı ve toplam aktiflerin milli gelire oranı olarak saptanmıştır.¹⁹³

- Athanasoglou, Delis ve Staikouras'ın (2006) çalışmalarında Güneydoğu Avrupa bölgesindeki bankaların karlılığını belirleyen faktörleri panel

¹⁹¹ Ata, a.y.

¹⁹² Bodla, b.s., Verma, Richa, "Determinants of Profitability of Banks in India: Multivariate Analysis", **Delhi Business Review**, V. 7, N.2, 2006, ss.77- 88

¹⁹³ Ata, a.y.

veri analizi ile tespit etmeye çalışmışlardır. 1998-2002 dönemini kapsayan çalışmada bağımlı değişkenler olarak aktif kârlılığı (ROA) ve özkaynak kârlılığı (ROE) seçilmiş olup, likidite değişkenlerinin karlılık üzerinde pozitif ama göz ardı edilebilir, kredi değişkenlerinin ise olumsuz ve önemli derecede etkisi olduğu tespit edilmiştir. Bununla birlikte özellikle aktif kârlılığın sermaye değişkenlerinden önemli derecede etkilendiği, operasyon harcamalarının da negatif bir etkisi olduğu, banka karlarının banka ölçekleriyle pozitif ilişkili olduğunu tespit etmişlerdir. Makroekonomik değişkenlerden kişi başına düşen GSYH ve banka karları arasında anlamlı bir ilişki kurulamazken, enflasyonun bankaların karını olumlu etkilediği sonucuna varılmıştır.¹⁹⁴

- Haron 2004 yılında yaptığı çalışmada makroekonomik faktörlerden enflasyon, büyüme oranı, faiz oranı, bankacılık sektörü büyüklüğü, pazar payı, fon sahiplerine verilen kâr payı oranı ve para arzının katılım bankalarının kârlılığını pozitif yönde etkilediğini tespit etmiştir.¹⁹⁵

- Samada 2004 yılında yaptığı ve 1991-2001 yıllarında Bahreyn’de faaliyette bulunan katılım bankaları ile mevduat bankalarının finansal performanslarını karşılaştırmalı olarak incelediği araştırmasının sonucunda kârlılık ve likidite açısından katılım bankaları ile mevduat bankaları arasında önemli bir farklılığının olmadığı tespit etmiştir.¹⁹⁶

- Ben Naceur 2003 yılında yapmış olduğu çalışmada aktif büyüklüğüyle net faiz marjı arasında negatif yönlü bir ilişki bulunduğunu ve enflasyon, büyüme oranları gibi makroekonomik değişkenlerin banka net faiz marjı ve kârlılığı üzerinde herhangi bir etkisinin olmadığını tespit etmiştir.

- Abreu ve Mendes 2002 yılında yaptıkları çalışmada farklı Avrupa Birliği ülkelerinin (Portekiz, İspanya, Fransa ve Almanya) 1986-1999 yılları

¹⁹⁴ Athanasoglou, Panayiotis P., Delis, Matthaios D., Staikouras, Christos K., “Determinants Of Bank Profitability in Te South Eastern European Region”, **Bank of Greece Working Paper**, No.47, 2006, Greece

¹⁹⁵ B. Y. Obeidat, Salaheddin Y. El-Rimawi, Ra’ed Masa’deh, M. M. Maqableh, Idries M. Al-Jarrah “Evaluating the Profitability of the Islamic Banks in Jordan”, **European Journal of Economics, Finance and Administrative Sciences**, Issue 56 January, 2013, ss.29-34

¹⁹⁶ Doğan, a.y., s.177.

arasındaki verilerini kullanarak Faiz Marjı, Aktif Kârlılığı (ROA) ve Özkaynak Kârlılığını (ROE) incelemiştir. Bu çalışmanın sonucunda enflasyon oranı ve istihdam oranının banka karları üzerinde olumlu etkisi olduğu sonucuna varmıştır.¹⁹⁷

- Guru, Staunton ve Balashanmugam'in 2002 yılında yaptıkları ve Malezya'da 1986-1995 döneminde faaliyet gösteren bankaları inceledikleri çalışma, yüksek banka karlılığının en iyi belirleyicisinin etkin harcama yönetimi olduğunu ortaya koymuştur. Makroekonomik değişkenlerden yüksek faiz oranlarının, düşük banka karlılığı ile ilişkili ve enflasyonun bankaların finansal performansı üzerinde pozitif etkisi olduğunu tespit etmiştir.¹⁹⁸

- Kaya tarafından 2002 yılında Türk bankacılık sistemindeki kârlılık performansını açıklamak amacıyla yapılan çalışmada, 1997-2000 dönemine ilişkin panel veri seti kullanılmış ve özel bankalar ile kamu bankalarının aktif kârlılığının, özkaynak kârlılığının ve net faiz marjının mikro ve makro belirleyicileri araştırılmıştır. Çalışmanın sonuçlarına göre, ROA; özkaynaklar, likit varlıklar ve kredilerin toplam aktiflere oranı ile pozitif, personel harcamaları, mevduatlar ve net tahsili gecikmiş alacakların toplam aktiflere oranı ile negatif ilişki içerisinde. ROE'nin bankacılık sektörüne özgü değişkenlerden özkaynaklar, personel harcamaları ve mevduatlar ile negatif yönlü, menkul değerler cüzdanı, likidite, krediler, yabancı para pozisyonu ve piyasa payı ile pozitif yönlü olarak anlamlı ilişki içinde olduğu saptanmıştır. Çalışmamızda bir bağımlı değişken olarak yer verilmemekle birlikte Yazar, net faiz marjının ise özkaynaklar, likit varlıklar, personel harcamalarının toplam aktiflere oranı ve banka yoğunlaşma oranı ile pozitif, mevduatların toplam aktiflere oranı ile negatif ilişki içerisinde olduğu sonucuna ulaşmıştır. Bu sonuçlara göre, üç farklı kârlılık göstergesi bir arada değerlendirildiğinde, içsel değişkenlerden özkaynaklar, likidite, personel harcamaları ve mevduatlar, dışsal değişkenlerden ise enflasyon ve konsolide bütçe açığının %10

¹⁹⁷ Taşkın, a.y.

¹⁹⁸ Taşkın, a.y.

anlamlılık düzeyinde finansal performansı etkileyen güçlü faktörler olduğu tespit edilmiştir.¹⁹⁹

- Iqbal tarafından 2001 yılında gerçekleştirilen ve Türkiye, Suudi Arabistan, Kuveyt, Bahreyn, Mısır, Ürdün, Birleşik Arap Emirlikleri, Bangladeş ve Malezya'dan oluşan 9 ülkede faaliyette bulunan 12 katılım bankası ve mevduat bankasının finansal performansını karşılaştırmıştır. 1990-1998 yıllarına ilişkin veriler ile yaptığı çalışmasında söz konusu bankaları kârlılık, likidite, risk ve sermaye yeterliliği açısından analiz etmiştir. Çalışmasının sonucunda hemen hemen her yılda katılım bankalarının kârlılık ve likidite açısından mevduat bankalarından daha etkili olduğu sonucuna ulaşmıştır.²⁰⁰

- Bankaların finansal performansına yönelik çalışmalardan Demirgüç-Kunt ve Huizinga'nın 1999 yılında yaptıkları ortak çalışma gelişmiş ve gelişmekte olan ülkelere banka kârlılığı konusunda yapılan en kapsamlı çalışmalardan biridir. Bu iki araştırmacının 1988-1995 dönemi için 80 ülkedeki bankacılık sisteminin kârlılıklarının bileşenlerini açıklamaya çalıştıkları analizde kullandıkları değişken seti; makroekonomik koşullar, vergilendirme, banka düzenlemeleri, finansal yapı ve kanuni ölçütleri yansıtan çeşitli unsurlardan oluşturulmaktadır. Araştırmacılar enflasyonun banka kârlılıklarını arttırdığını, banka aktiflerinin ele alınan ülkenin milli gelirine oranı arttıkça ve piyasa yoğunlaşma oranı düştükçe bankaların kârlılıklarının düştüğünü belirlemiştir. Gelişmekte olan ülkelerdeki banka piyasalarında, yabancı bankaların ulusal bankalara göre daha kârlı çalıştıklarını saptayan araştırmacılar gelişmiş ülkelerde bu durumun tamamen zıt olduğu sonucuna ulaşmışlardır.²⁰¹

Demirgüç-Kunt ve Huizinga tarafından bu konuyla ilgili olarak 2001 yılında yapılan diğer bir çalışmada 1990-1997 döneminde finansal yapı ve gelişmelerin banka karlılığı üstündeki etkisi araştırılmıştır. İlgili çalışma finansal gelişmelerin banka performansı üzerinde oldukça büyük bir etkisi olduğunu ortaya koymuştur.

¹⁹⁹ Yasemin Türker Kaya, "Türk Bankacılık Sektöründe Karlılığın Belirleyicileri: 1997- 2000", **MSPD Çalışma Raporları**: 2002/1, BDDK Mali Sektör Politikaları Dairesi

²⁰⁰ Doğan, a.y.

²⁰¹ Taşkın, a.y.

Özellikle bankacılıktaki gelişmeler arttıkça banka piyasalarındaki rekabetin artmasından ötürü bankaların kar marjlarının düştüğü belirlenmiş; diğer yandan, sermaye piyasalarındaki gelişmelerin bankalarla hisse senedi pazarları arasındaki bağlantıları güçlendirerek bankaların kârlılıklarının artmasına pozitif etkide bulunduğunu da tespit etmişlerdir.²⁰²

- Molyneux ve Thornton 1992 yılında yaptıkları çalışmada faiz oranı ve bankacılık sektörünün konsantrasyon oranının katılım bankalarının kârlılığı ile güçlü bir pozitif ilişki içinde olduğunu tespit etmişlerdir.²⁰³

²⁰² Demirguç-Kunt, A, Huizinga, H., Financial Structure and Bank Profitability, in “Financial Structure and Economic Growth: A Cross-Country Comparison of Banks, Markets and Development”. In: Demirguc-Kunt, A., Levine, R. (Eds.). **MIT Press**, 2001, Cambridge.

²⁰³ Philip Molyneux, John Thornton, “Journal of Banking & Finance”, Volume 16, Issue 6, December 1992, ss. 1173-1178 (Çevrimiçi), <https://www.sciencedirect.com/science/article/pii/0378426692900658> , 29 Aralık 2018.

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

VERİ SETİ VE METODOLOJİ

Mevduat bankaları ile katılım bankalarının finansal performansı üzerinde etkili olan faktörlerin araştırılması amacı ile yapılan bu çalışmada konuya ilişkin yapılan literatür çalışmasından sonra kurulacak modele ilişkin veri seti oluşturulmuş ve değişkenler belirlenmiştir.

4.1. VERİ SETİNİN OLUŞTURULMASI

Çalışmada, Türkiye’de faaliyet gösteren mevduat ve katılım bankaları üzerine bir araştırma yapılmış olup bu kapsamda aktif büyüklük açısından sektördeki en büyük 11 mevduat bankası ile 3 katılım bankasının 2005-2017 dönemine ilişkin yıllık verileri kullanılmıştır. Mevduat bankalarından 10 adedi Borsa İstanbul’da işlem gören bankalardır. T.C. Ziraat Bankası Borsa İstanbul’da işlem görmemesine rağmen sektördeki en büyük banka olması nedeniyle çalışma kapsamına dâhil edilmiştir. Katılım bankalarından ise Albaraka Türk Borsa İstanbul’da işlem görmekte olup Kuveyt Türk Katılım Bankası A.Ş. ve Türkiye Finans Katılım Bankası A.Ş. ise Borsa’ya kote değildir.

Çalışma kapsamındaki bankaların 2017 yılı sonu itibarı ile aktif büyüklükleri incelendiğinde 11 mevduat bankasının tüm mevduat bankalarının toplam aktifleri içindeki oranı % 90,14; toplam kredilenden aldığı pay % 93,72; toplam mevduatlardan aldığı pay ise % 97,9’dur. Katılım bankaları açısından ayrı bir değerlendirme yapıldığında incelenen 3 katılım bankasının tüm katılım bankalarının toplam aktifleri içindeki oranı % 82,7; kullanılan fonlar (krediler) içindeki oranı % 85,74; toplanan fonlardan aldığı pay ise % 83,05’dir. Çalışma kapsamında verileri kullanılan mevduat ve katılım bankalarının sektör içindeki oranları dikkate alındığında, Türk bankacılık sektörünü tamamını temsil etme yeterliliğine sahip oldukları görülmektedir.

Çalışma kapsamındaki 14 bankanın aktif, krediler ve mevduat büyüklükleri açısından Türk bankacılık sektörü (mevduat ve katılım bankaları toplamı) içindeki oranları 31.12.2017 itibarı ile Tablo 4.1’de yer almaktadır.

Tablo 4.20: 31.12.2017 İtibarıyla Çalışmaya Konu Olan Bankaların Türk Bankacılık Sistemindeki Payları

Banka	Kuruluş Yılı	Aktif Payı (%)	Krediler Payı (%)	Mevduat Payı (%)
T.C. Ziraat Bankası A.Ş.	1863	14.09	14.88	15.57
Akbank T.A.Ş.	1948	10.25	9.58	10.81
Denizbank A.Ş.	1997	3.93	3.88	4.40
QNB Finansbank A.Ş.	1987	4.08	4.24	3.95
Türkiye Garanti Bankası A.Ş.	1946	9.22	10.52	10.59
Türkiye Halk Bankası A.Ş.	1938	9.90	10.24	11.29
Türkiye İş Bankası A.Ş.	1924	11.75	12.03	11.91
Şekerbank T.A.Ş.	1953	1.02	1.04	1.15
Türk Ekonomi Bankası A.Ş.	1927	2.78	3.17	3.25
Türkiye Vakıflar Bankası T.A.O.	1954	8.78	9.37	9.08
Yapı ve Kredi Bankası A.Ş.	1944	9.66	9.92	9.90
Kuveyt Türk Katılım Bankası A.Ş.	1989	1.85	1.80	2.33
Türkiye Finans Katılım Bankası A.Ş.	1985	1.27	1.36	1.29
Albaraka Türk Katılım Bankası A.Ş.	1984	1.18	1.28	1.48
TOPLAM		89.75	93.31	96.99

Kaynak: BDDK Türk Bankacılık Sektörü İnteraktif Aylık Bülten ve bankaların bağımsız denetimden geçmiş konsolide olmayan mali tablolarından derlenmiştir.

Çalışmanın veri seti, bankalara özgü (içsel) değişkenler ve bankacılık sektörüne ilişkin değişken ve makroekonomik göstergelerden oluşmaktadır. Bankalara özgü değişkenler, bankaların bağımsız denetimden geçmiş ve konsolide olmayan finansal tablolarından hesaplanmıştır. Finansal tablolar ise Bankacılık Düzenleme ve Denetleme Kurumu (BDDK), Türkiye Bankalar Birliği (TBB) ve Türkiye Katılım Bankaları Birliği’nin (TKBB) resmi internet adreslerinden temin edilmiştir. Çalışmanın veri seti içinde yer alan makroekonomik göstergeler ise Türkiye Cumhuriyet Merkez Bankası (TCMB) (<https://evds2.tcmb.gov.tr/>), Türkiye İstatistik Kurumu (<http://www.tuik.gov.tr/>) ve Dünya Bankası’nın (<https://data.worldbank.org/>) resmi internet adreslerinden elde edilmiştir.

4.2. BAĞIMLI VE BAĞIMSIZ DEĞİŞKENLER

Çalışmada kurulacak modellerin bağımlı değişkeni olarak yer alan ve bankaların finansal performans ölçüsü olarak temsilen seçilen değişkenler aktif kârlılık oranı ve özkaynakların kârlılık oranıdır. Araştırmanın bağımsız değişkenleri ise bankaya özgü içsel değişkenler ile bankacılık sektörüne özgü bir değişken ve makroekonomik göstergelerden oluşmaktadır.

Bankalara özgü içsel değişkenler ile ROA ve ROE'nin hesaplanmasında gelir tablosu kalemleri yıllık olarak alınırken bilanço kalemlerinin ise ortalamaları hesaplanarak kullanılmıştır.

Çalışmada 2005-2017 yılları arasındaki 13 dönemi kapsayan dengeli panel veri seti oluşturulmuştur. Her bir dönemin uzunluğu 1 yıldır. Türkiye'de 2005 yılından önce Özel Finans Kurumu adı altında faaliyet gösteren ve sonradan Bankacılık Kanunu'na tabi olan kuruluşların 2005 yılında "Katılım Bankası" olarak isimlendirilmesi ve bu dönemden sonra söz konusu bankaların finansal verilerine sağlıklı bir şekilde ulaşılabilmesi çalışma döneminin belirlenmesinde etkili olmuştur. 2018 dönemine ilişkin verilerin çalışmaya dâhil edilememesinin nedeni ise Türk bankacılık sektöründe 01.01.2018 tarihi itibarı ile Türkiye Finansal Raporlama Standartları (TFRS)-9 Finansal Araçlar Standardı'nın uygulanmasına geçilmiş olmasıdır. 2018 yılında TFRS-9'a göre düzenlenen finansal tablolarda ve net kârı doğrudan etkileyen karşılık hesaplama sistemine beklenen kredi zararları (BKZ) gibi yeni uygulamaların girmesi nedeniyle önceki yıllar ile karşılaştırılabilir olma özelliği zayıflamıştır.

4.3. ÇALIŞMADA KULLANILACAK DEĞİŞKENLERİN BELİRLENMESİ

Çalışmada kullanılacak bağımlı ve bağımsız değişkenlere karar verilirken, öncelikle konuya ilişkin daha önce yapılan çalışmalara yönelik kapsamlı bir literatür taraması gerçekleştirilmiştir. Bu çalışmalar sonucunda kurulacak modellerde

belirlenen bağımlı ve bağımsız değişkenlere ilişkin bilgiler çalışmanın bu aşamasında verilecektir.

4.3.1. Bağımlı Değişkenler

Bankaların finansal performansını ya da karlılığını etkileyen faktörlerin belirlenmesi amacıyla yapılan çalışmalarda en sık kullanılan performans ölçütleri; toplam varlıkların (aktiflerin) kârlılık oranı (ROA) ve özkaynakların karlılık oranı (ROE)'dir. Çalışmada kullanılan modellerde hem bankanın hem de sermaye sahiplerinin kullandığı performans ölçütlerini ayrı ayrı değerlendirmek üzere ROA ve ROE bağımlı değişken olarak kullanılmıştır.

Aktif Kârlılık Oranı (ROA): Bir bankanın toplam varlıklarından belirli bir dönemde ne oranda kâr ettiğini ölçen ROA, konuya ilişkin yapılan akademik çalışmalarda (Minny, 2017, Karakuş ve Küçük, 2016, Shah, 2014, Samırkaş, Evcı, ve Ergün, 2014; Trujillo-Ponce, 2013; Staikouras ve Wood, 2011, Dietrich ve Wanzenried, 2009, Kosmidou, 2008, Tunay ve Silpagar, 2006, Jeon ve Miller, 2004, Demirgüç-Kunt ile Huizingha, 2001, Molyneux and Thornton, 1992, Smirlock, 1985...) en sık olarak kullanılan performans ölçüsüdür. ROA'nın hesaplanmasında farklı yaklaşımlar bulunmakla birlikte, bu çalışmada net karın ortalama toplam varlıklara oranı kullanılmıştır. ROA, bankanın toplam varlıklarının dönem için ne derece etkin kullanıldığına ilişkin olarak da finansal tablo kullanıcılarına bilgi vermektedir.

Özkaynakların Kârlılığı Oranı (ROE): Bir bankanın belirli bir dönemde özsermayesinin yüzde kaç kadar kâr ettiğini ölçen ROE, banka performansının değerlendirilmesine yönelik akademik çalışmalarda (Minny, 2017, Karakuş ve Küçük, 2016, Samırkaş, Evcı, ve Ergün, 2014; Trujillo-Ponce, 2013, Akbaş, 2012, Dietrich ve Wanzenried, 2009, Kosmidou, 2008, Tunay ve Silpagar, 2006, Jeon ve Miller, 2004, Demirgüç-Kunt ile Huizingha, 2001, Molyneux and Thornton, 1992, Smirlock, 1985) en yaygın olarak kullanılan değişkenlerden biridir. ROE, özellikle hissedar açısından, yatırılan özsermayenin getirisi olması nedeniyle ayrı bir öneme

sahiptir. Bu oran hissedarların bankaya yatırmış olduğu sermayenin alternatif (fırsat) maliyetini de göz önünde bulundurarak bir analiz yapmalarına imkân sağlamaktadır.

4.3.2. Bağımsız Değişkenler

Çalışmada şirket performansındaki değişimi açıklamak üzere belirlenen bağımsız değişkenler şunlardır:

Gayri Safi Yurtiçi Hâsıla Büyüme Oranı (GDP): Bir ekonomide belirli bir dönemde tüketime ve yatırıma yönelik tüm nihai mal ve hizmetlere yapılan toplam harcamalar ile net ihracat, harcama yöntemi ile gayri safi yurtiçi hâsılayı (GSYH) oluşturmaktadır. GSYH'deki değişim, ülke ekonomisindeki reel büyümeyi ya da daralmayı en net şekilde gösteren makroekonomik faktörlerin başında gelmektedir. GSYH'nin doğru bir şekilde hesaplamasını güçleştiren en önemli engel ise ülke ekonomisinde kayıt dışılığın fazla olmasıdır.²⁰⁴

Enflasyon Oranı (ENF): Enflasyon, fiyatlar genel düzeyinin etkili bir şekilde devamlı yükselmesidir. Enflasyon nedeniyle ülke parası değer kaybederken, tüketicilerin satın alma gücünde azalmaktadır. Enflasyon oranı ise fiyatlar genel düzeyinde belirli bir zaman diliminde meydana gelen değişme oranıdır. Enflasyon oranı ülke genelindeki fiyat artışlarının ölçüsü olarak kullanılan fiyat endekslerinden yararlanılarak bulunmaktadır. Enflasyon oranı ya da fiyatlar genel düzeyindeki değişim oranının ölçüsü olarak Tüketici Fiyatları Endeksi (TÜFE) ve Üretici Fiyatları Endeksi (ÜFE) değişim oranları kullanılmaktadır.²⁰⁵ Çalışmada TÜFE endeksindeki yıllık değişim oranı kullanılmıştır.

Herfindahl Hirschman Endeksi (HHI): Yoğunlaşma endeksi bankaların tek tek sektördeki pazar paylarının ön plana çıkarılarak piyasa yoğunlaşma oranının ölçülmesini sağlayan bir endekstir.

²⁰⁴ TÜİK, Üretim ve Harcama Yöntemi ile Gayri Safi Yurtiçi Hasıla Tahminleri- Kavram, Yöntem ve Kaynaklar; Ankara, 2012, s.16

²⁰⁵ TÜİK, Fiyat Endeksleri ve Enflasyon Sorularla Resmi İstatistikler Dizisi-3, Ankara, 2008, s.1

Etkinlik Oranı (EFF): Bankaların toplam gelirlerinin ne oranı dönemin diğer faaliyetlerinden giderlerini karşılamakta kullanıldığını gösteren oran aşağıdaki şekilde hesaplanmıştır. Etkinlik oranının düşük olmasının banka kârlılığını olumlu yönde etkilemesi beklenir.

$$EFF = \text{Diğer Faaliyet Giderleri} / \text{Toplam Gelirler}$$

Etkinlik oranının hesaplanmasında dikkate alınan toplam gelirler şu kalemlerden oluşmaktadır: Faiz Gelirleri, Alınan Ücret ve Komisyonlar, Temettü Gelirleri, Ticari Kar (veya zarar) ve Diğer Faaliyet Gelirleri

Takipteki Krediler Oranı (NPL): Bankaların finansal tablolarında yer alan takipteki krediler tutarlarının toplam kredilere (kullandırılan fonlara) oranlanması suretiyle hesaplanmıştır. Takipteki krediler oranının düşük olmasının banka kârlılığını olumlu yönde etkilemesi beklenir.

Aktif Büyüklükteki Artış Oranı (SIZE): Bankaların ilgili dönemdeki ortalama toplam varlıklarının yıllık büyüme oranı kullanılmıştır. Bu orandaki artış banka kârlılığını pozitif ya da negatif yönde etkileyebilir.

Faiz Dışı Gelir / Toplam Gelir Oranı (DIV): Bankaların esas faaliyet geliri olan faiz/kâr payı dışındaki kalemlerden elde ettikleri gelirlerin toplam gelir içindeki payının şirket karlılığı üzerindeki etkisini inceleyebilmek amacıyla çalışmada kullanılmıştır. Bu kapsamda mevduat bankalarında faiz dışı gelirlerin, katılım bankalarında ise kâr payı dışı gelirlerin toplam gelirlere oranı hesaplanmıştır.

Sektör Büyüklüğü (SEK): Bankacılık sektörünün toplam aktif büyüklüğünün ilgili dönemin GSYH'ya oranı ekonominin büyüklüğüne göre sektörün gelişmişlik seviyesini vermektedir.

Çalışmada kullanılan değişkenler, bu değişkenlerin kısaltılmış sembolleri ve hesaplanma yöntemlerine ilişkin açıklamalar Tablo 4.2'de özetlenmiştir.

Tablo 4.21: Çalışmada Kullanılan Değişkenlere Ait Bilgiler

Değişken	Kısaltma	Değişkenin Hesaplanma Yöntemine İlişkin Açıklama
----------	----------	--

Değişken	Kısaltma	Değişkenin Hesaplanma Yöntemine İlişkin Açıklama
Bağımlı	ROA	$\frac{\text{Dönem Net Kârı}}{\text{Ortalama Toplam Aktifleri}}$
Bağımlı	ROE	$\frac{\text{Dönem Net Kârı}}{\text{Ortalama Özkaynaklar}}$
Bağımsız	HHI	$\left(\frac{\text{Bankanın Toplam Aktif Büyüklüğü}}{\text{Bankacılık Sektörünün Toplam Aktifleri}} \right)^2$
Bağımsız	EFF	$\left(\frac{\text{Diğer Faaliyet Giderleri}}{\text{Toplam Gelirler}} \right)$
Bağımsız	NPL	$\frac{\text{Takipteki Krediler}}{\text{Toplam Krediler (Kullandırılan Fonlar)}}$
Bağımsız	SIZE	$\left(\frac{\text{T Dönemindeki Ortalama Toplam Aktifler}}{\text{T - 1 Dönemindeki Ortalama Toplam Aktifler}} \right) - 1$
Bağımsız	DIV	$\frac{\text{Faiz Dışı (Katılım Bankaları İçin Kâr Payı Dışı) Gelir}}{\text{Toplam Gelir}}$
Bağımsız	GDP	GSYH'deki Yıllık Büyüme Oranı
Bağımsız	ENF	TÜFE'deki Yıllık Artış (Enflasyon) Oranı
Bağımsız	SEK	$\frac{\text{Bankacılık Sektörünün Toplam Aktif Büyüklüğü}}{\text{GSYH}}$

4.4. ÇALIŞMADA KULLANILAN DEĞİŞKENLERE İLİŞKİN ÖZET İSTATİSTİKLER

Çalışmada kullanılan bağımlı ve bağımsız değişkenlere ilişkin özet istatistikler, toplam bankacılık sektörü, mevduat bankaları ve katılım bankaları bazında aşağıda özetlenmiştir.

Bankacılık Sektörü İçin Kullanılan Değişkenlere İlişkin Özet İstatistikler

Çalışma kapsamında 11 mevduat ve 3 katılım bankasından oluşan toplam 14 bankanın 2005-2017 yılları arasında hesaplanan yıllık ROA değerlerinin ortalaması % 1,8, ROE değerlerinin ortalaması ise %16,98'dir. 2005-2017 döneminde çalışmaya konu olan bankaların toplam aktifleri her yıl ortalama % 23,4 artarak önemli bir ivme yakalamıştır. Aynı dönemde bankaların takipteki krediler oranlarının ortalaması %3,9 olmuştur. Takipteki krediler oranları (NPL), Türk bankacılık sektörü için analiz edilirken pek çok bankanın hemen hemen her yıl "NPL satışı" uygulaması ile

takipteki alacaklarını Varlık Yönetim Şirketlerine (VYŞ) devrederek takipteki krediler oranlarını düşürdüklerini de göz ardı etmemek gerekecektir. Bu nedenle takipteki krediler oranının ayrı bir öneme haiz olduğu çalışmalar için “takibe intikal oranları”nın dikkate alınması faydalı olacaktır. İlgili dönemde çalışmaya konu bankaların etkinlik oranlarının (EFF) ortalaması ise %25,6 düzeyinde gerçekleşmiştir. İncelenen dönemde Türkiye’nin GSYH büyüme oranlarının ortalaması %5,5 ve yine bu dönem aralığında enflasyonun yıllık ortalaması ise %8,5 olarak gerçekleşmiştir. Çalışmanın sektöre özgü tek değişkeni olan bankacılık sektörünün toplam aktif büyüklüğünün GSYH’ye oranının ortalaması %95,4 olarak gerçekleşmiş olup bankacılık sektörünün büyüklüğü ilk kez 2013 yılında GSYH’yi aşmıştır. Bankacılık sektörü için kullanılan değişkenlere ilişkin özet istatistiklere Tablo 4.3’te yer verilmiştir.

Tablo 4.3: Değişkenlere İlişkin Özet İstatistikler (Bankacılık Sektörü)

Değişken	Gözlem Sayısı	Ortalama	Std. Sapma	Minimum	Maksimum
ROA	182	0.0180	0.0130	-0.1236	0.0525
ROE	182	0.1698	0.1140	-0.9486	0.6186
HHI	182	0.0059	0.0066	0	0.0250
EFF	182	0.2563	0.0776	0.1203	0.9120
NPL	182	0.0390	0.0251	0.0099	0.2293
SIZE	182	0.2338	0.1448	-0.0308	1.0484
DIV	182	0.1868	0.0550	0.0638	0.3940
GDP	182	0.0554	0.0394	-0.0470	0.1111
ENF	182	0.0848	0.0165	0.0616	0.1192
SEK	182	0.9537	0.1479	0.6900	1.2070

Mevduat Bankalarının Değişkenlerine İlişkin Özet İstatistikler

Çalışma kapsamındaki 11 mevduat bankasının 2005-2017 yılları arasında hesaplanan yıllık ROA değerlerinin ortalaması % 1,8, ROE değerlerinin ortalaması ise % 16,4’tür. 2005-2017 döneminde çalışmaya konu olan mevduat bankalarının toplam aktifleri her yıl ortalama %21,9 artı göstermiştir. Aynı dönemde mevduat bankalarının takipteki krediler oranlarının ortalaması %4,1 olmuştur. İlgili dönemde çalışmaya konu mevduat bankalarının finansal performansı üzerinde önemli etkisi

bulunan etkinlik oranlarının (EFF) ortalaması ise %24,8 düzeyinde gerçekleşmiştir. Mevduat bankaları için kullanılan değişkenlere ilişkin özet istatistiklere Tablo 4.4'te yer verilmiştir.

Tablo 4.4: Değişkenlere İlişkin Özet İstatistikler (Mevduat Bankaları)

Değişken	Gözlem Sayısı	Ortalama	Std. Sapma	Minimum	Maksimum
ROA	143	0,018	0,014	-0,124	0,049
ROE	143	0,164	0,115	-0,949	0,417
HHI	143	0,008	0,007	0,0001	0,025
EFF	143	0,248	0,081	0,120	0,912
NPL	143	0,041	0,027	0,010	0,229
SIZE	143	0,219	0,147	-0,031	1,048
DIV	143	0,182	0,055	0,064	0,351

Katılım Bankalarının Değişkenlerine İlişkin Özet İstatistikler

Çalışma kapsamındaki 3 katılım bankasının 2005-2017 yılları arasında hesaplanan yıllık ROA değerlerinin ortalaması % 1,9, ROE değerlerinin ortalaması ise % 18,9'dur. Katılım ve mevduat bankalarının ortalama aktif kârlılığı hemen hemen aynı iken özkaynak kârlılıkları karşılaştırıldığında ise katılım bankalarının sermaye sahiplerine daha iyi bir getiri oranı sundukları ve özkaynak kârlılığı açısından ilgili dönemde daha iyi bir finansal performans gösterdikleri söylenebilir. 2005-2017 döneminde çalışmaya konu olan katılım bankalarının toplam aktifleri her yıl ortalama %28,8 artış göstermiştir. Mevduat bankalarında bu ortalama artış seyrinin %21,9 düzeyinde olduğu düşünüldüğünde katılım bankaları çok daha hızlı bir büyüme performansı göstermektedir. Aynı dönemde katılım bankalarının takipteki krediler oranlarının ortalaması %3,1 olduğundan bu alanda da mevduat bankalarından daha iyi bir noktada olduklarını belirtmek gerekir. İlgili dönemde çalışmaya konu katılım bankalarının etkinlik oranlarının (EFF) ortalaması ise %28,7 düzeyinde gerçekleşmiştir. Katılım bankaları için kullanılan değişkenlere ilişkin özet istatistiklere Tablo 4.5'te yer verilmiştir.

Tablo 4.5: Değişkenlere İlişkin Özet İstatistikler (Katılım Bankaları)

Değişken	Gözlem Sayısı	Ortalama	Std. Sapma	Minimum	Maksimum
ROA	39	0.019	0.009	0.007	0.053
ROE	39	0.189	0.108	0.080	0.619
HHI	39	0.0001	0.000	0.000	0.0003
EFF	39	0.287	0.052	0.203	0.453
NPL	39	0.031	0.011	0.016	0.058
SIZE	39	0.288	0.124	0.006	0.537
DIV	39	0.204	0.052	0.126	0.394

4.5. ÇALIŞMADA KULLANILAN DEĞİŞKENLERE İLİŞKİN KORELASYON ANALİZİ

Çalışmada kullanılan bağımlı ve bağımsız değişkenler arasındaki korelasyon analizi sonuçları özet istatistiklerde olduğu gibi bankacılık sektörü, mevduat bankaları ve katılım bankaları için ayrı ayrı analiz edilmiştir.

Çalışma Kapsamındaki Tüm Bankalar İçin Korelasyon Analizi Sonuçları

İncelemeye konu olan mevduat ve katılım bankalarından oluşan toplam 14 bankanın değişkenler arası korelasyon analizi incelendiğinde ROA ile korelasyon katsayısı en yüksek olan bağımsız değişkenin -0,64 ile etkinlik oranı (EFF) olduğu görülmektedir. Bu durum Türk bankacılık sektöründe yoğun bir rekabetin varlığı da göz önünde bulundurulduğunda diğer faaliyet giderlerini iyi yöneten bankaların finansal performanslarının da daha yüksek olabileceğini göstermektedir. Özellikle son dönemde azalan şube ve personel sayıları gibi maliyetleri minimize etmeye yönelik çabalar bu kapsamda yorumlanabilir.

ROE ile diğer bağımsız değişkenler arasındaki korelasyon katsayıları incelendiğinde yine korelasyon katsayısı en yüksek olan bağımsız değişkenin -0,57 ile etkinlik oranı olduğu görülmektedir. Bu durum hissedarların banka için tahsis ettikleri sermaye karşılığında elde ettikleri getiri oranını maksimize etmeleri için de önemli bir yönetsel sonuç doğurmaktadır.

Yapılan analizlerde mevduat bankaları ve tüm bankalar için ROA ve ROE; katılım bankaları için ise yalnızca ROA ile önemli makroekonomik göstergelerden biri olan GDP arasındaki korelasyon negatif yönlü görünmektedir. Bu durum beklentimiz ile uyumlu olmaması nedeniyle dikkat çekicidir. Her ne kadar literatür taraması sonuçları incelendiğinde GSYH büyüme oranı ile ROA ve ROE arasındaki ilişkinin pozitif ve negatif bulunduğu ya da bu değişkenler arasında anlamlı bir sonucun bulunmadığı çalışmalara rastlansa da Türk bankacılık sektörü özelinde pozitif yönlü bir ilişki beklenmektedir. Bu durumda negatif korelasyon sonucunun ülke ekonomisi büyürken bankaların aktif büyüklüklerinin ve özkaynaklarının net kâr rakamlarından daha hızlı büyümesinden kaynaklandığı düşünülmektedir. Nitekim çalışmanın bağımlı değişkenleri doğrudan dönem net kâr tutarları olarak değil, dönem net kârlarının toplam aktiflere ve özkaynaklara oranı olan ROA ve ROE olarak hesaplanmıştır. Bankacılık sektörü için kullanılan değişkenlerin korelasyon analizi Tablo 4.6’da yer almaktadır.

Tablo 4.6: Korelasyon Analizinin Sonuçları (Tüm Bankacılık Sektörü)

	ROA	ROE	HHI	EFF	NPL	SIZE	DIV	GDP	ENF	SEK
ROA	1.000									
ROE	0.946	1.000								
HHI	0.164	0.142	1.000							
EFF	-0.644	-0.565	-0.509	1.000						
NPL	-0.153	-0.186	-0.212	0.117	1.000					
SIZE	0.190	0.215	-0.161	0.134	-0.081	1.000				
DIV	0.011	-0.010	-0.088	0.424	0.089	0.218	1.000			
GDP	-0.095	-0.080	-0.007	0.215	0.017	0.237	0.224	1.000		
ENF	-0.066	-0.043	-0.014	-0.119	-0.040	0.104	-0.242	0.261	1.000	
SEK	-0.285	-0.298	-0.046	0.077	-0.177	-0.233	-0.143	0.182	0.019	1.000

Mevduat Bankaları Değişkenleri Arasındaki Korelasyon Analizi

İncelemeye konu olan mevduat bankalarının değişkenler arası korelasyon analizi incelendiğinde hem ROA (-0,77) hem de ROE (-0,78) bağımlı değişkenleri ile korelasyon katsayısı en yüksek olan bağımsız değişkenin etkinlik oranı (EFF) olduğu

görülmektedir. Mevduat bankalarına ilişkin analizlerde kullanılan değişkenlerin korelasyon analizi sonuçlarına Tablo 4.7’de yer verilmiştir.

Tablo 4.7: Korelasyon Analizinin Sonuçları (Mevduat Bankaları)

	ROA	ROE	HHI	EFF	NPL	SIZE	DIV	GDP	ENF	SEK
ROA	1.000									
ROE	0.968	1.000								
HHI	0.210	0,231	1.000							
EFF	-0.767	-0,780	-0,501	1.000						
NPL	-0,151	-0,176	-0,336	0,166	1.000					
SIZE	0,158	0,179	-0,089	0,065	-0,038	1.000				
DIV	-0,032	-0,116	-0,015	0,350	0,111	0,140	1.000			
GDP	-0,111	-0,140	-0,009	0,182	0,040	0,252	0,241	1.000		
ENF	-0,062	-0,039	-0,018	-0,113	-0,056	0,182	-0,238	0,262	1.000	
SEK	-0,216	-0,246	-0,061	0,099	-0,183	-0,211	-0,101	0,183	0,019	1.000

Katılım Bankaları Değişkenleri Arasındaki Korelasyon Analizi

Çalışma kapsamındaki katılım bankalarının değişkenler arası korelasyon analizi incelendiğinde hem ROA (-0,69) hem de ROE (-0,51) bağımlı değişkenleri ile korelasyon katsayısı en yüksek olan bağımsız değişkenin sektörün gelişmişlik düzeyi (SEK) olduğu görülmektedir. Bununla birlikte ROA için HHI (-0,47) ve SIZE (0,40) ile ROE için EFF (0,48) korelasyonu yüksek olan diğer değişkenlerdir. Katılım bankalarına ilişkin analizlerde kullanılan değişkenlerin korelasyon analizi sonuçları Tablo 4.8’de yer almaktadır.

Tablo 4.8: Korelasyon Analizinin Sonuçları (Katılım Bankaları)

	ROA	ROE	HHI	EFF	NPL	SIZE	DIV	GDP	ENF	SEK
ROA	1.000									
ROE	0.881	1.000								
HHI	-0.471	-0.385	1.000							
EFF	0.225	0.479	-0,130	1.000						

	ROA	ROE	HHI	EFF	NPL	SIZE	DIV	GDP	ENF	SEK
NPL	-0.179	-0.216	-0,314	0,061	1.000					
SIZE	0.400	0.314	-0,284	0,323	-0,194	1.000				
DIV	0.240	0.355	-0,305	0,755	0,243	0,435	1.000			
GDP	-0.014	0.156	-0,014	0,455	-0,177	0,201	0,171	1.000		
ENF	-0.093	-0.058	-0,026	-0,181	0,079	-0,228	-0,275	0,262	1.000	
SEK	-0.687	-0.508	0,754	-0,031	-0,217	-0,356	-0,316	0,183	0,019	1.000

4.6. METODOLOJİ

Mevduat ve katılım bankalarının finansal performansını etkileyen faktörlerin belirlenmesi amacıyla yapılan bu çalışmada ekonometrik model olarak panel veri analiz yöntemi seçilmiştir. Çalışmada bankaların finansal performans ölçütleri olarak seçilen ROA ve ROE'nin bağımlı değişkenler olduğu toplam altı farklı model kurulmuştur. Modellerin tamamında aynı bağımsız değişkenler kullanılmış olup bağımsız değişkenler açısından farklılaşan tek husus aşağıda detayına yer verildiği üzere dikkate alınan banka türlerinin değişmesidir.

Birinci modelde mevduat ya da katılım bankası ayrımı yapılmaksızın çalışma kapsamındaki 14 bankaya ilişkin değişkenler modele dâhil edilmiştir. Birinci modelde ROA'nın ikinci modelde ise ROE'nin bağımlı değişken olduğu modellerin bağımsız değişkenleri aynıdır. Her iki modelin de bağımsız değişkenleri makroekonomik büyüklük olarak GSYH büyüme oranı ve enflasyon oranı; sektörün gelişmişlik düzeyi olarak bankacılık sektörünün toplam aktif büyüklüğünün GSYH'ye oranı ve bankaya özgü değişkenler olarak Herfindahl Hirschman Endeksi (HHI), etkinlik oranı, takipteki krediler oranı (NPL), toplam varlıkların büyüme oranı ve ve faiz dışı (katılım bankaları için kârpayı dışı) gelirin toplam gelire oranıdır.

Model 1 (Bankacılık Sektörü)

$$ROA_{it} = \beta_0 + \beta_1 HHI_{it} + \beta_2 EFF_{it} + \beta_3 NPL_{it} + \beta_4 SIZE_{it} + \beta_5 DIV_{it} + \beta_6 GDP_{it} + \beta_7 ENF_{it} + \beta_8 SEK_{it} + e_{it} \dots \dots \dots (1)$$

Model 2 (Bankacılık Sektörü)

$$ROE_{it} = \beta_0 + \beta_1 HHI_{it} + \beta_2 EFF_{it} + \beta_3 NPL_{it} + \beta_4 SIZE_{it} + \beta_5 DIV_{it} + \beta_6 GDP_{it} + \beta_7 ENF_{it} + \beta_8 SEK_{it} + e_{it} \dots \dots \dots (2)$$

Üçüncü modelde bağımlı değişken birinci modelde olduğu gibi ROA olarak belirlenmiş olup üçüncü modelin ilk modelden farklı olan yanı ise çalışma kapsamındaki 14 bankanın tamamı yerine yalnızca 11 mevduat bankasına ilişkin verilerin modele dâhil edilmiş olmasıdır. Dördüncü modelde üçüncü model ile aynı banka grubu mercek altına alınmış olup tek farklılık ise bağımlı değişkenin ROA yerine ROE olmasıdır.

Model 3 (Mevduat Bankaları)

$$ROA_{it} = \beta_0 + \beta_1 HHI_{it} + \beta_2 EFF_{it} + \beta_3 NPL_{it} + \beta_4 SIZE_{it} + \beta_5 DIV_{it} + \beta_6 GDP_{it} + \beta_7 ENF_{it} + \beta_8 SEK_{it} + e_{it} \dots \dots \dots (3)$$

Model 4 (Mevduat Bankaları)

$$ROE_{it} = \beta_0 + \beta_1 HHI_{it} + \beta_2 EFF_{it} + \beta_3 NPL_{it} + \beta_4 SIZE_{it} + \beta_5 DIV_{it} + \beta_6 GDP_{it} + \beta_7 ENF_{it} + \beta_8 SEK_{it} + e_{it} \dots \dots \dots (4)$$

Bağımlı değişkenin ROA olarak belirlendiği beşinci modelde ise yalnızca çalışma kapsamındaki 3 katılım bankasının aktif kârlılığı üzerinde etkili faktörler belirlenmeye çalışılmıştır. Altıncı ve son modelde ise beşinci modelde olduğu gibi yalnızca katılım bankaları incelenmiş olup bu kez finansal performans ölçütü olarak ROE bağımlı değişkeni kullanılmıştır.

Model 5 (Katılım Bankaları)

$$ROA_{it} = \beta_0 + \beta_1 HHI_{it} + \beta_2 EFF_{it} + \beta_3 NPL_{it} + \beta_4 SIZE_{it} + \beta_5 DIV_{it} + \beta_6 GDP_{it} + \beta_7 ENF_{it} + \beta_8 SEK_{it} + e_{it} \dots \dots \dots (5)$$

Model 6 (Katılım Bankaları)

$$ROE_{it} = \beta_0 + \beta_1 HHI_{it} + \beta_2 EFF_{it} + \beta_3 NPL_{it} + \beta_4 SIZE_{it} + \beta_5 DIV_{it} + \beta_6 GDP_{it} + \beta_7 ENF_{it} + \beta_8 SEK_{it} + e_{it} \dots \dots \dots (6)$$

Sonuç itibarı ile kurulan altı farklı model ile öncelikle çalışmaya konu olan tüm banka türlerinin ve daha sonra ayrı ayrı mevduat ve katılım bankalarının bağımsız değişkenlerinin finansal performans ölçütleri olan ROA ve ROE üzerindeki etkileri oldukça kapsamlı bir şekilde incelenmiştir.

Veri Setine En Uygun Panel Veri Modeline Karar Verilmesi

Çalışmada kullanılan veri setine en uygun panel veri modeline karar verebilmek amacıyla çeşitli testlerden faydalanılmıştır. Bu amaçla her bir eşitlik için birim ve/veya zaman etkilerinin varlığı LR testi, birim etkinin varlığı F testi, zaman etkisinin varlığı ise LR testi ile araştırılmıştır. Bu testlerin sonuçları Tablo 4.9’da verilmiştir.

Tablo 4.22: Modeller Arasında Seçim Yapılırken Kullanılan Testler ve Sonuçları

Bölüm A: LR Test: Birim ve Zaman Etki Varlığının Sınanması			
Bağımlı Değişken	Model	Test İstatistiği	Olasılık Değeri
ROA (Bankacılık Sektörü)	Model 1	26.79	0.000
ROE (Bankacılık Sektörü)	Model 2	13.15	0.001
ROA (Mevduat Bankaları)	Model 3	82.66	0.000
ROE (Mevduat Bankaları)	Model 4	70.87	0.000
ROA (Katılım Bankaları)	Model 5	1.18	0.555
ROE (Katılım Bankaları)	Model 6	0.00	1.000
Bölüm B: F Test: Birim Etki Varlığının Sınanması			
Bağımlı Değişken	Model	Test İstatistiği	Olasılık Değeri
ROA (Bankacılık Sektörü)	Model 1	4.87	0.000
ROE (Bankacılık Sektörü)	Model 2	3.28	0.000
ROA (Mevduat Bankaları)	Model 3	13.53	0.000
ROE (Mevduat Bankaları)	Model 4	11.52	0.000
ROA (Katılım Bankaları)	Model 5	3.02	0.064
ROE (Katılım Bankaları)	Model 6	1.90	0.168
Bölüm C: LR Test: Zaman Etkisi Varlığının Sınanması			
Bağımlı Değişken	Model	Test İstatistiği	Olasılık Değeri
ROA (Bankacılık Sektörü)	Model 1	0.65	0.2100
ROE (Bankacılık Sektörü)	Model 2	2.37	0.0620
ROA (Mevduat Bankaları)	Model 3	1.51	0.1094
ROE (Mevduat Bankaları)	Model 4	2.22	0.0765
ROA (Katılım Bankaları)	Model 5	0.000	1.000
ROE (Katılım Bankaları)	Model 6	0.000	1.000

Tablo 4.9’un A bölümünde verilen LR testi sonuçlarına göre birim ve zaman etkilerinin standart hatalarının en az birisinin sıfıra eşit olduğunu söyleyen temel

hipotez Model 1, Model 2, Model 3 ve Model 4'te reddedilmiştir. Bu sonuç ilgili modellerde birim ve/veya zaman etkilerinden en az birinin var olduğunu göstermektedir. Bu nedenle öncelikle birim ve zaman etkisinin varlığının tek tek test edilmesi gerekmektedir. Tablo'nun B bölümünde yer alan F testi sonuçlarına göre birim etkilerin sıfıra eşit olduğunu söyleyen temel hipotez yine ilk 4 model için reddedilmiştir. Bu sonuç Model 1, Model 2, Model 3 ve Model 4'te birim etkilerin var olduğunu ve bu modeller için klasik modelin uygun olmadığını göstermektedir. C bölümünde yer alan LR testi sonuçlarına göre ise kurulacak modellerde zaman etkilerinin standart sapmasının sıfıra eşit olduğunu söyleyen temel hipotez % 95 güven düzeyinde reddedilememekte ve modellerin hiçbirinde zaman etkisinin var olmadığı sonucuna ulaşılmaktadır. Yapılan testler sonucunda çalışmada kurulan ilk 4 modelde birim etkinin var olduğu, zaman etkisinin ise olmadığı sonucuna ulaşılmıştır.

Çalışmada kurulan Model 5 ve Model 6 için tablonun A bölümünde verilen LR testi sonuçlarına göre birim ve/veya zaman etkilerinin standart hatalarının en az birinin sıfıra eşit olduğunu söyleyen temel hipotez reddedilememiştir. Bu sonuç ilgili modellerde birim ve/veya zaman etkilerin ikisinin de var olmadığını ve bu modellerin klasik model olduğunu göstermektedir. Tablonun B segmentinde yer alan F testi ve C segmentinde yer alan LR testlerinin sonucunda da 5 ve 6 no'lu modellerde birim ve zaman etkilerinin olmadığı sonucu doğrulanmıştır.

Bankacılık sektörü ve mevduat bankalarına ilişkin kurulacak ilk 4 modelde birim etkilerin varlığının belirlenmesinin akabinde bu etkilerin sabit mi yoksa tesadüfi mi olduğuna karar verebilmek için Hausman testi kullanılmıştır. Hausman testinde temel hipotez “tesadüfi etkiler modeli etkindir” şeklinde kurulurken, alternatif hipotez ise “tesadüfi etkiler tahmincisi tutarsızdır ve sabit etkiler modeli seçilmelidir” şeklinde kurulmaktadır. Hausman testinin sonuçları Tablo 4.10'da yer almaktadır.

Tablo 4.23: Hausman Testi Sonuçları

Bağımlı Değişken	Model	Test İstatistiği	Olasılık Değeri
ROA (Tüm Bankalar)	Model 1	12.41	0.1340

ROE (Tüm Bankalar)	Model 2	24.60	0.0018
ROA (Mevduat B.)	Model 3	8.25	0.1430
ROE (Mevduat B.)	Model 4	13.66	0.0180

Hausman testinin sonuçlarına göre % 99 güven düzeyinde temel hipotez Model 1 ve Model 3 için reddedilememektedir. Dolayısıyla bağımlı değişkenin ROA olduğu ve tüm bankacılık sektörü için kurulan Model 1 ile mevduat bankaları için kurulan Model 3'te tesadüfi etkiler modeli etkin çıkmaktadır. Model 2 ve Model 4'te ise temel hipotez reddedildiğinden sabit etkiler modelinin kurulması gerektiğine karar verilmektedir.

Panel veri modellerinde, hata terimlerinin birim içinde ve birimlere göre eşit varyanslı (homoskedastik), otokorelasyon ve birimler arası korelasyonun olmadığı varsayımıyla modellerin tahmin edilmesi gerekmektedir. Varsayımlarla ilgili sorunlar dikkate alınmadan tahminlerin gerçekleştirilmesi, standart hataların sapmasına neden olacağı için etkinliği engellemekte ve bunun sonucunda t istatistikleri ile güven düzeyleri geçerliliğini kaybetmektedir. Bu nedenle kurulacak modellerde öncelikle heteroskedasite, otokorelasyon ve birimler arası korelasyon varsayımından sapmaların testleri yapılmalı ve sapmaların bulunması durumuna göre tahminlerin yapılması için uygun yöntemler seçilmelidir.²⁰⁶

²⁰⁶ Ferda Yerdelen Tatoğlu, **Panel Veri Ekonometrisi Stata Uygulamalı**, Beta Yayınevi, İstanbul, 2012, s.199

Çalışmada kurulan modellere ilişkin yapılan testler ve bu testlerin sonuçları Tablo 4.11’de yer almaktadır.

Tablo 4.24: Varsayımlardan Sapmaların Test Edilmesinde Kullanılan Testler

Test Amacı	Testler	Model 1		Model 2		Model 3		Model 4		Model 5		Model 6	
		Test İstatistiği	Olasılık Değeri	Test İstatistiği	Olasılık Değeri	Test İstatistiği	Olasılık Değeri	Test İstatistiği	Olasılık Değeri	Test İstatistiği	Olasılık Değeri	Test İstatistiği	Olasılık Değeri
Heteroskedasite Testleri	Levene, Brown ve Forsthe Testi (TE)	1.917	0.031	-	-	1.168	0.038	-	-	-	-	-	-
	Değiştirilmiş Wald Testi (SE)	-	-	905.01	0.0000	-	-	39.04	0.0001	-	-	-	-
	Breusch-Pagan / Cook-Weisberg Testi	-	-	-	-	-	-	-	-	17.18	0.0000	17.52	0.0000
Otokorelasyon Testleri	Bhargava, Franzini ve Narendranathan’ın Durbin Watson Testi	0,96	-	0,83	-	1.561	-	1.528	-	-	-	-	-
	Baltagi-Wu’nun Yerel En İyi Değişmez Testi	1,42	-	1,39	-	1.682	-	1.647	-	-	-	-	-
	Wooldridge Testi	-	-	-	-	-	-	-	-	4.95	0.1559	15.92	0,0574
Birimler Arası Korelasyon Testleri	Pesaran Testi	-	-	5.838	0.0000	-	-	6.480	0.0000	-	-	-	-
	Friedman Testi	-	-	41.887	0.0001	-	-	41.898	0.0000	-	-	-	-

Heteroskedasite Testleri

Model 1 ve Model 3'ün tesadüfi etkiler modeli olması nedeniyle bu modellerde heteroskedasitenin varlığı Levene, Brown ve Forsthe Testi ile sınanmıştır. Bu testin sonucuna göre % 99 güven düzeyinde heteroskedasite yoktur şeklinde kurulan temel hipotez iki modelde de reddedilmiştir.

Model 2 ve Model 4'ün sabit etkiler modeli olması nedeniyle bu modellerde heteroskedasitenin varlığının sınanması Değiştirilmiş Wald Testi ile yapılmıştır. Bu testin sonucuna göre % 99 güven düzeyinde heteroskedasite yoktur şeklinde kurulan temel hipotez her iki modelde de reddedilmiştir.

Model 5 ve Model 6'da birim ve/veya zaman etkisinin bulunmaması nedeniyle (klasik model) heteroskedasitenin varlığı Breusch-Pagan / Cook-Weisberg Testi ile sınanmış ve bu testlerin sonucuna göre % 99 güven düzeyinde "heteroskedasite yoktur" şeklinde kurulan temel hipotez bu modellerde de reddedilmiştir.

Otokorelasyon Testleri

Model 1, Model 2, Model 3 ve Model 4'te otokorelasyonun varlığı Bhargava, Franzini ve Narendranathan'ın tarafından önerilen Durbin Watson Testi ve Baltagi-Wu tarafından önerilen Yerel En İyi Değişmez Testi ile sınanmıştır. Her iki testin de test istatistikleri bu modellerde kritik değer olan 2'den küçük olması nedeniyle ilgili modellerde otokorelasyon problemi bulunmaktadır.

Model 5 ve Model 6 için otokorelasyonun varlığı Wooldridge Testi ile sınanmış ve bu modellerde otokorelasyonun mevcut olmadığı tespit edilmiştir.

Birimler Arası Korelasyon Testleri

Model 1 ve Model 3'ün tesadüfi etkiler modeli, Model 5 ve Model 6'nın da klasik model olmaları nedeniyle bu modellerde birimler arası korelasyon testi yapılmamıştır. Model 2 ve Model 4'te birimler arası korelasyonun varlığını sınamak

için Pesaran ve Friedman Testleri kullanılmıştır. Birimler arası korelasyon yoktur şeklinde kurulan temel hipotez bu modellerde reddedilmiştir.

Panel veri modellerinde varsayımlardan sapmaların test edilmesi sonucunda, çalışmada kurulan altı modelin tamamında heteroskedasite problemi bulunmaktadır. Ayrıca Model 1, Model 2, Model 3 ve Model 4’te otokorelasyon problemi mevcuttur. Diğer yandan Model 2 ve Model 4’te birimler arası korelasyon da bulunmaktadır.

Heteroskedasite, otokorelasyon ve birimler arası korelasyon testlerinin sonucuna göre çalışmada kurulan modellerde kullanılan tahminciler Tablo 4.12’de yer almaktadır.

Tablo 4.25: Varsayımlardan Sapmaların Test Edilmesi ve Tahminciler

Testin Amacı	Model 1 Tesadüfi Etkiler	Model 2 Sabit Etkiler	Model 3 Tesadüfi Etkiler	Model 4 Sabit Etkiler	Model 5 Klasik Model	Model 6 Klasik Model
Heteroskedasite	Mevcut	Mevcut	Mevcut	Mevcut	Mevcut	Mevcut
Otokorelasyon	Mevcut	Mevcut	Mevcut	Mevcut	Mevcut Değil	Mevcut Değil
Birimler Arası Korelasyon	X (Tesadüfi Etkiler)	Mevcut	X (Tesadüfi Etkiler)	Mevcut	X (Klasik Model)	X (Klasik Model)
Tahminci	Arellano, Froot ve Rogers	Driscroll ve Kraay	Arellano, Froot ve Rogers	Driscroll ve Kraay	Huber, Eicker, White	Huber, Eicker, White

Tablo 4.12’nin sonucuna göre Model 1 ve Model 3’te Arellano²⁰⁷(1987), Froot²⁰⁸(1989) ve Rogers²⁰⁹(1993) tahmincisi, Model 2 ve Model 4’te Driscroll ve Kraay²¹⁰(1998) standart hatalarının kullanıldığı tahminci, Model 5 ve Model 6’da ise Huber²¹¹(1967), Eicker²¹²(1967) ve White²¹³(1980) tahmincisi kullanılmıştır. Modellere ilişkin tahmin sonuçları Tablo 4.13’te verilmiştir.

²⁰⁷ M.Arellano, 1987, Computing Robust Standard Errors for Within-Groups Estimators, **Oxford Bulletin of Economics and Statistics**, 49 (4), s. 431-434.

²⁰⁸ K.A. Froot, 1989, Consistent Covariance Matrix Estimation with Cross-Sectional Dependence and Heteroskedasticity in Financial Data, **Journal of Financial and Quantitative Analysis**, 24, 333-355.

²⁰⁹ W.H. Rogers, 1993, Regression Standard Errors in Clustered Samples, **Stata Technical Bulletin** 13; 19-23, in Stata Technical Bulletin Reprints, 3, s. 88-94, College Station, Tx; Stata Press, 295.

²¹⁰ Driscoll J.C. and Kraay A.C., 1998, Consistent Covariance Matrix Estimation with Spatially Dependent Panel Data, **Review of Economics and Statistics**, 80, s. 549-560.

²¹¹ P. J. Huber, 1967, The Behavior of Maximum Likelihood Estimates Under Non-Standard Conditions, in Proceedings of the Fifth Berkeley Symposium on Mathematical Statistics and Probability, 1, 221-233, Berkeley; University Of California Press.

Tablo 4.26: Nihai Modellerin Sonuçları

Bağımsız Değişkenler	Çalışma Kapsamındaki Tüm Bankalar (14 Banka)				Mevduat Bankaları (11 Banka)				Katılım Bankaları (3 Banka)			
	Model 1 (ROA)		Model 2 (ROE)		Model 3 (ROA)		Model 4 (ROE)		Model 5 (ROA)		Model 6 (ROE)	
	Katsayı	Olasılık Değeri	Katsayı	Olasılık Değeri	Katsayı	Olasılık	Katsayı	Olasılık	Katsayı	Olasılık	Katsayı	Olasılık
HHI	-0.679	0.008	-4.223	0.139	-6.450	0.005	-0.862	0.000	4.609	0.772	-22.500	0.895
EFF	-0.172	0.000	-1.273	0.000	-1.613	0.000	-0.202	0.000	0.085	0.198	1.581	0.030
NPL	-0.084	0.001	-0.874	0.000	-0.568	0.000	-0.061	0.000	-0.248	0.018	-3.642	0.006
SIZE	0.013	0.000	0.111	0.000	0.123	0.000	0.013	0.000	0.004	0.655	-0.090	0.449
DIV	0.086	0.000	0.875	0.018	0.610	0.001	0.074	0.000	-0.055	0.289	-0.561	0.330
GDP	0.026	0.020	0.099	0.563	0.058	0.650	0.023	0.017	-0.019	0.326	-0.228	0.424
ENF	-0.113	0.003	-0.516	0.205	-1.007	0.055	-0.152	0.000	-0.009	0.820	0.298	0.637
SEK	-0.016	0.008	-0.145	0.000	-0.093	0.000	-0.008	0.014	-0.052	0.001	-0.478	0.005
Sabit Terim	0.073	0,000	0.542	0,000	0.669	0,000	0.081	0,000	0.063	0,000	0.434	0,018
Wald / F Testi	336,28 ^W	0,000	601,49 ^F	0,000	306.75 ^W	0,000	460.38 ^F	0,000	9.220 ^F	0,000	6.400 ^F	0,001
R ²	% 72,8		%58,8		% .88,1		% 86,1		%66,4		%64,7	

Nihai modellerin sonuçlarının yer aldığı Tablo 4.13'te F testi ve Wald testi sonuçlarına göre genel anlamlılığını veren sonuçlar incelendiğinde çalışma kapsamındaki tüm modellerde bağımsız değişkenlerin beraberce ROA veya ROE'deki değişkenliği açıklamakta %99 güven düzeyinde anlamlı oldukları görülmektedir. Bağımsız değişkenlerin bankaların finansal performansındaki değişkenlikleri birlikte açıklama gücünü veren R^2 sonuçları incelendiğinde sırasıyla;

Model 1'de bankacılık sektörü için hesaplanan bağımsız değişkenler ROA'daki değişkenliğin yaklaşık % 73'ünü; Model 2'de ise ROE'deki değişkenliğin yaklaşık %59'unu açıklamaktadır. Model 3'te mevduat bankalarına ilişkin verilerle hesaplanan bağımsız değişkenler ROA'daki değişkenliğin %88'ini; Model 4'teki bağımsız değişkenler ise ROE'deki değişkenliğin %86 gibi oldukça yüksek bir bölümünü açıklamaktadır. Katılım bankalarına yönelik analizler için kurulan Model 5'te bağımsız değişkenler ROA'daki değişkenliğin %66'sını; Model 6'da bağımsız değişkenler ROE'deki değişkenliğin yaklaşık %65'ini açıklamaktadır.

- Model 1'deki bağımsız değişkenlerin tamamı % 95 güven düzeyinde istatistiki olarak anlamlıdır. Bu değişkenlerden HHI (Herfindahl Hirschman Endeksi), EFF (Etkinlik Oranı), NPL (Takipteki Krediler Oranı), ENF (Enflasyon Oranı) ve SEK (Sektör Büyüklüğü)'teki artışlar ROA'yı azaltırken; SIZE (Banka Aktif Büyüklüğündeki Artış Oranı), DIV (Faiz Dışı Gelir/Toplam Gelir Oranı) ve GDP (GSYH'deki Büyüme Oranı)'deki artış ROA'yı artırmaktadır.

- Model 2'de yer alan bağımsız değişkenlerden EFF, NPL, SEK, SIZE ve DIV değişkenleri %95 güven düzeyinde istatistiki olarak anlamlıdır. Bu değişkenlerden EFF, NPL ve SEK'teki artış ROE'yi azaltmakta; SIZE ve DIV'deki artış ise ROE'yi artırmaktadır. Diğer bağımsız değişkenlerden olan HHI, GDP ve ENF değişkenlerinin ise ROE üzerinde istatistiki olarak anlamlı bir etkisi bulunmamaktadır.

- Model 3'te yer alan bağımsız değişkenlerden HHI, EFF, NPL, SEK, SIZE ve DIV değişkenleri %95 güven düzeyinde istatistiki olarak anlamlıdır. Bu değişkenlerden HHI, EFF, NPL ve SEK'teki artışlar mevduat bankaları için ROA'yı

azaltırken; SIZE ve DIV'daki artışlar ROA'yı artırmaktadır. GDP ve ENF'in mevduat bankaları için ROA üzerinde %95 güven düzeyinde istatistiksel olarak anlamlı olmadıkları görülmektedir.

- Model 4'te yer alan bağımsız değişkenlerin tamamı % 95 güven düzeyinde anlamlıdır. Bu değişkenlerden HHI, EFF, NPL, ENF ve SEK'teki artışlar mevduat bankaları için ROE'yi azaltırken; SIZE, DIV ve GDP'deki artışlar ise ROE'yi artırmaktadır.

- Model 5'te yer alan bağımsız değişkenlerden NPL ve SEK'in % 95 güven düzeyinde anlamlı olduğu ve katılım bankalarının aktif kârlılığı üzerinde negatif yönlü etkiye sahip oldukları saptanmıştır. Diğer bağımsız değişkenlerden HHI, EFF, SIZE, DIV, GDP ve ENF'in katılım bankaları için ROA üzerinde %95 güven düzeyinde istatistiksel olarak anlamlı olmadıkları görülmektedir.

- Son olarak Model 6'da ise EFF, NPL ve SEK'in % 95 güven düzeyinde anlamlı olduğu tespit edilmiştir. EFF'teki artış katılım bankaları için ROE'yi artırırken; NPL ve SEK'teki artış ise katılım bankalarının ROE'sini olumsuz etkilemektedir. Diğer bağımsız değişkenlerden HHI, SIZE, DIV, GDP ve ENF'in katılım bankaları için ROE üzerinde %95 güven düzeyinde istatistiksel olarak anlamlı olmadıkları görülmektedir.

4.7. BULGULARIN DEĞERLENDİRİLMESİ

Çalışma sonucunda ulaşılan bulgular daha önce yapılan akademik çalışmalar ışığında ve bağımsız değişkenler bazında analiz edilerek aşağıdaki şekilde sıralanmıştır.

Herfindahl Hirschman Endeksi (Yoğunlaşma Endeksi-HHI):

- Aktif kârlılığı ile HHI (yoğunlaşma endeksi) arasındaki ilişki incelendiğinde Model 1'de tüm bankacılık sektörü için ve Model 3'te mevduat bankaları için anlamlı ve negatif yönlü bir ilişkinin varlığı tespit edilmiş olup bu sonuç mevduat bankaları için Athanasoglou, Brissimis ve Delis (2008), Kosmidou

(2008), Özkul (2001) ve Smirlock (1985) tarafından yapılan çalışmaların sonucu ile aynı yöndedir. Model 5'te katılım bankalarının aktif kârlılığı ile HHI arasındaki ilişki incelendiğinde ise istatistiksel olarak anlamlı bir sonuca ulaşılamamış olup bu sonuç Khediri (2009) tarafından yapılan ve iki değişken arasında pozitif ilişki bulunduğunu savunan çalışmanın sonucu ile farklılık arz etmektedir.

- Özkaynak kârlılığı ile HHI arasındaki ilişki incelendiğinde ise yalnızca mevduat bankalarına yönelik kurulan Model 4'te HHI ile ROE arasında anlamlı ve negatif yönlü bir ilişkinin varlığı tespit edilmiş olup bu sonuç mevduat bankaları için Athanasoglou, Brissimis ve Delis (2008), Kosmidou (2008) ve Smirlock (1985) tarafından yapılan çalışmaların sonucu ile paralellik göstermektedir. Model 2'de tüm bankacılık sektörü ve Model 6'da katılım bankalarının kârlılığı ile HHI arasındaki ilişki incelendiğinde ise istatistiksel olarak anlamlı bir sonuca ulaşılamamış olup bu sonuçlar Tregenna (2009), Chirwa (2003) ve Khediri (2009) tarafından yapılan ve iki değişken arasında pozitif ilişki bulunduğunu savunan çalışmaların sonucu ile farklılık göstermektedir.

Etkinlik Oranı (EFF):

- Aktif kârlılığı ile etkinlik oranı arasındaki ilişki incelendiğinde Model 1'de tüm bankacılık sektörü için ve Model 3'te mevduat bankaları için anlamlı ve negatif yönlü bir ilişkinin varlığı tespit edilmiş olup bu sonuç mevduat bankaları için Trujillo-Ponce (2013), Akbaş (2012), Demirhan (2010), Alp, Ban, Demirgüneş ve Kılıç (2010), Tanna vd. (2005), Jeon ve Miller (2004), Miller ve Noulas (1997) tarafından yapılan çalışmaların sonucu ile aynı yöndedir. Model 5'te katılım bankalarının aktif kârlılığı ile etkinlik oranı arasındaki ilişki incelendiğinde ise istatistiksel olarak anlamlı bir sonuca ulaşılamamış olup literatür taramasında yalnızca Sufian (2009) tarafından pozitif yönlü bir ilişkinin saptandığı, diğer araştırmacıların ise negatif yönlü bir ilişki tespit ettiği görülmektedir.

- Özkaynak kârlılığı ile etkinlik oranı arasındaki ilişki incelendiğinde Model 2'de tüm bankacılık sektörü için ve Model 4'te mevduat bankaları için yine anlamlı ve negatif yönlü bir ilişkinin varlığı saptanmış olup bu sonuç mevduat bankaları için

Trujillo-Ponce (2013), Akbaş (2012), Demirhan (2010), Jeon ve Miller (2004) tarafından yapılan çalışmaların sonucu ile aynı yöndedir. Model 6’da katılım bankalarının aktif kârlılığı ile etkinlik oranı arasındaki ilişki incelendiğinde ise diğerlerinin aksine pozitif yönlü bir ilişki görülmektedir. Katılım bankaları için bu sonuç Muda vd. (2013) ve Smaoui ve Salah (2012) tarafından yapılan ve iki değişken arasında negatif ilişki bulunduğunu savunan çalışmaların sonucu ile farklılık arz etmektedir.

Takipteki Krediler Oranı (NPL):

• Aktif kârlılığı ile takipteki krediler oranı arasındaki ilişki incelendiğinde Model 1’de tüm bankacılık sektörü için, Model 3’te mevduat bankaları için ve Model 5’te katılım bankaları için anlamlı ve negatif yönlü bir ilişkinin varlığı tespit edilmiş olup bu sonuçlar mevduat bankaları için Trujillo-Ponce (2013), Akbaş (2012), Taşkın (2011), Staikouras ve Wood (2011), Ata (2009), Alper ve Anbar (2009), Athanasoglou, Brissimis ve Delis (2008), Jeon ve Miller (2004), Özkul (2001) ve Miller ve Noulas (1997) tarafından yapılan çalışmaların sonuçları ile; katılım bankaları için ise Smaoui ve Salah (2012) tarafından yapılan çalışmanın sonucu ile aynı yöndedir.

• Özkaynak kârlılığı ile takipteki krediler oranı arasındaki ilişki incelendiğinde Model 2’de tüm bankacılık sektörü için, Model 4’te mevduat bankaları için ve Model 6’da katılım bankaları için yine anlamlı ve negatif yönlü bir ilişkinin varlığı saptanmış olup bu sonuç mevduat bankaları için Trujillo-Ponce (2013), Akbaş (2012), Taşkın (2011), Ata (2009), Athanasoglou, Brissimis ve Delis (2008) ve Jeon ve Miller (2004) tarafından yapılan çalışmaların sonuçları ile; tarafından yapılan çalışmaların sonucu ile; katılım bankaları için ise Smaoui ve Salah (2012) tarafından yapılan çalışmanın sonucu ile aynı yöndedir.

Aktif Büyüklükteki Artış Oranı (SIZE):

• Aktif kârlılığı ile bankaların aktif büyüklüklerindeki artış oranı arasındaki ilişki incelendiğinde Model 1’de tüm bankacılık sektörü için ve Model 3’te mevduat bankaları için anlamlı ve pozitif yönlü bir ilişkinin varlığı tespit edilmiş olup bu

sonuç mevduat bankaları için Doğan (2012), Doğru (2011), Staikouras ve Wood (2011), Taşkın (2011), Alp, Ban, Demirgüneş ve Kılıç (2010), Demirhan (2010), Tregenna (2009), Alper ve Anbar (2009), Flamini v.d. (2009), Ata (2009) ve Tunay ve Silpagar (2006) tarafından yapılan çalışmaların sonucu ile aynı yöndedir. Model 5'te ise katılım bankalarının aktif kârlılığı ile aktif büyüklüklerindeki artış oranı arasında istatistiksel olarak anlamlı bir sonuca ulaşılammış olup bu sonuç Masood ve Ashraf (2012), Smaoui ve Salah (2012) ve Sufian (2009) tarafından ve iki değişken arasında pozitif ilişki bulunduğunu savunan çalışmaların sonucu ile farklılık arz etmektedir.

- Özkaynak kârlılığı ile bankaların aktif büyüklüklerindeki artış oranı arasındaki ilişki incelendiğinde Model 2'de tüm bankacılık sektörü için ve Model 4'te mevduat bankaları için anlamlı ve pozitif yönlü bir ilişkinin varlığı tespit edilmiş olup bu sonuç mevduat bankaları için Doğan (2012), Doğru (2011), Taşkın (2011), Alp, Ban, Demirgüneş ve Kılıç (2010), Demirhan (2010), Tregenna (2009), Alper ve Anbar (2009), Ata (2009) ve Tunay ve Silpagar (2006) tarafından yapılan çalışmaların sonucu ile aynı yöndedir. Model 6'da ise katılım bankalarının özkaynak kârlılığı ile aktif büyüklüklerindeki artış oranı arasında istatistiksel olarak anlamlı bir sonuca ulaşılammış olup bu durum, pozitif ilişki olduğunu saptayan Muda v.d. (2013) ve Smaoui ve Salah (2012) ile negatif ilişki olduğunu saptayan Sufian ve Habibullah (2009) tarafından yapılan çalışmaların sonuçları ile farklılık arz etmektedir.

Faiz Dışı Gelir/Toplam Gelir (DIV):

- Aktif kârlılığı ile faiz dışı gelir/toplam gelir oranı arasındaki ilişki incelendiğinde Model 1'de tüm bankacılık sektörü için ve Model 3'te mevduat bankaları için anlamlı ve pozitif yönlü bir ilişkinin varlığı tespit edilmiş olup bu sonuç mevduat bankaları için Samırkaş, Evcı ve Ergün (2014), Dietrich ve Wanzenried (2011), Tunay ve Silpagar (2006), Chantapong (2005), Jeon ve Miller (2004), Jiang, Tang, Law ve Sze (2003) ve Miller ve Noulas (1997) tarafından yapılan çalışmaların sonucu ile aynı yöndedir. Model 5'te ise katılım bankalarının aktif kârlılığı ile kâr payı dışı gelir/toplam gelir oranı arasında istatistiksel olarak

anlamli bir sonuca ulaşilamamış olup bu sonuç Sufian (2009) ile Sufian ve Chong (2008) tarafından yapılan ve iki değişken arasında pozitif ilişki bulunduğunu savunan çalışmaların sonucu ile farklılık arz etmektedir.

- zkaynak kârlılığı ile faiz dışı gelir/toplam gelir oranı arasındaki ilişki incelendiğinde Model 2’de tüm bankacılık sektörü için ve Model 4’te mevduat bankaları için anlamli ve pozitif yönlü bir ilişkinin varlığı tespit edilmiş olup bu sonuç mevduat bankaları için Samırkaş, Evcı ve Ergün (2014), Dietrich ve Wanzenried (2011), Tunay ve Silpagar (2006) ve Jeon ve Miller (2004) tarafından yapılan çalışmaların sonucu ile aynı yöndedir. Model 6’da ise katılım bankalarının zkaynak kârlılığı ile kâr payı dışı gelir/toplam gelir oranı arasında istatistiksel olarak anlamli bir sonuca ulaşilamamış olup bu sonuç Sufian ve Habibullah (2009) tarafından yapılan ve iki değişken arasında negatif ilişki bulunduğunu savunan çalışmanın sonucu ile farklılık arz etmektedir.

GSYH Büyüme Oranı (GDP):

En önemli makroekonomik göstergelerden biri olan GSYH büyüme oranı, ülke ekonomisindeki gelişmenin o ülkede faaliyet gösteren bankaların finansal performansına ne şekilde yansıdağını tespit etmek açısından önemlidir. Bu kapsamda:

- Aktif kârlılığı ile GSYH büyüme oranı arasındaki ilişki incelendiğinde Model 1’de tüm bankacılık sektörü için anlamli ve pozitif yönlü bir ilişkinin varlığı saptanmıştır. Bu sonuç Trujillo-Ponce (2013), Dietrich ve Wanzenried (2009), Beckmann (2008), Kosmidou (2008), Tunay ve Silpagar (2006), Tanna v.d. (2005), Jiang, Tang, Law ve Size (2003), Khediri (2009) ve Hassan ve Bashir (2003) tarafından yapılan çalışmaların sonucu ile aynı yöndedir. Diğer yandan Model 3’te mevduat bankaları için anlamli bir sonuca ulaşilamamış olup bu sonuç Ben Naceur (2003) tarafından yapılan çalışmanın sonucu ile aynı yöndedir. Benzer şekilde diğer banka türü olan katılım bankaları için ise Model 5’te aktif kârlılığı ile GSYH büyüme oranı arasında istatistiksel olarak anlamli bir sonuç bulunamamıştır.

- zkaynak kârlılığı ile GSYH büyüme oranı arasındaki ilişki incelendiğinde Model 4’te mevduat bankaları için anlamli ve pozitif yönlü bir ilişkinin varlığı

saptanmıştır. Bu sonuç Trujillo-Ponce (2013), Dietrich ve Wanzenried (2009), Beckmann (2008), Kosmidou (2008) ve Tunay ve Silpagar (2006) tarafından yapılan çalışmaların sonucu ile aynı yöndedir. Diğer yandan Model 2’de tüm bankacılık sektörü için anlamlı bir sonuca ulaşılamamış; benzer şekilde katılım bankaları için Model 6’da özkaynak kârlılığı ile GSYH büyüme oranı arasında istatistiksel olarak anlamlı bir sonuç bulunamamıştır. Bu sonuç Ben Naceur (2003) tarafından yapılan çalışmanın sonucu ile aynı yöndedir.

Enflasyon Oranı (ENF):

• Aktif kârlılığı ile enflasyon oranı arasındaki ilişki incelendiğinde mevduat ve katılım ayrımı gözetmeksizin bankaların finansal performanslarını etkileyen faktörleri incelemek üzere kurulan Model 1’de bu ilişkinin anlamlı ve negatif çıktığı görülmektedir. Enflasyon oranının azalması çalışma kapsamındaki tüm bankalar birlikte değerlendirildiğinde aktif kârlılığını olumlu etkilemektedir ve bu sonuç Akbaş (2012), Sayılğan ve Yıldırım (2009), Kosmidou (2008), Kalluru ve Bhat (2008), Sufian ve Chong (2008), Yıldırım (2008) ile Karakuş ve Küçük (2016), Hassan ve Bashir (2004) tarafından yapılan çalışmaların sonucu ile aynı yöndedir. Ancak yalnızca mevduat bankalarının değerlendirildiği Model 3’te ve yalnızca katılım bankalarının değerlendirildiği Model 5’te aktif kârlılığı ile enflasyon oranı arasında anlamlı bir ilişki bulunamamıştır. Mevduat bankaları için bu sonuç Ben Naceur (2003) tarafından yapılan çalışmanın sonucu ile aynı yöndedir. Katılım bankaları için literatür taraması sonuçları irdelendiğinde ise çalışmaların pozitif ya da negatif ilişki ile sonuçlandığını ve farklılık arz ettiği görülmektedir.

• Özkaynak kârlılığı ile enflasyon oranı arasındaki ilişki incelendiğinde ise yalnızca mevduat bankalarına yönelik kurulan Model 4’te enflasyon oranı ile ROE arasında anlamlı ve negatif yönlü bir ilişkinin varlığı tespit edilmiş olup bu sonuç mevduat bankaları için Sayılğan ve Yıldırım (2009), Kosmidou (2008), Kalluru ve Bhat (2008), Yıldırım (2008) tarafından yapılan çalışmaların sonucu ile aynı yöndedir. Model 2’de tüm bankacılık sektörü ve Model 6’da katılım bankalarının özkaynak kârlılığı ile enflasyon oranı arasındaki ilişki incelendiğinde ise istatistiksel olarak anlamlı bir sonuca ulaşılamamıştır. Bankacılık sektörü için bu sonuç Ben

Naceur (2003) tarafından yapılan çalışmanın sonucu ile aynı yöndedir. Katılım bankaları için literatür taraması sonuçları irdelendiğinde ise çalışmaların pozitif ya da negatif ilişki ile sonuçlandığını ve farklılık arz ettiği görülmektedir.

Sektör Büyüklüğü (SEK):

- Aktif kârlılığı ile sektör büyüklüğü arasındaki ilişki incelendiğinde gerek mevduat bankaları, gerek katılım bankaları ve gerekse tümü birlikte değerlendirildiğinde kurulan modeller (Model 1, 3 ve 5) için ilişkinin anlamlı ve negatif çıktığı görülmektedir. Bankacılık sektörünün aktif büyüklüğünün GSYH'ye oranı arttıkça çalışma kapsamındaki bankalarının aktif kârlılığı olumsuz etkilenmektedir ve bu sonuç Demirgüç-Kunt ile Huizingha, (1999 ve 2001) tarafından yapılan önemli çalışmaların sonucu ile aynı yöndedir.

- Özkaynak kârlılığı ile sektör büyüklüğü arasındaki ilişki incelendiğinde yine banka türleri için kurulan tüm modellerde (Model 2, 4 ve 6) ilişkinin anlamlı ve negatif çıktığı görülmektedir. Bankacılık sektörünün aktif büyüklüğünün GSYH'ye oranı arttıkça çalışma kapsamındaki bankalarının özkaynak kârlılığı olumsuz etkilenmektedir ve bu sonuç Demirgüç-Kunt ile Huizingha, (1999 ve 2001) tarafından yapılan önemli çalışmaların sonucu ile aynı yöndedir.

SONUÇ

Bankacılık pek çok ülke ekonomisi için olduğu gibi Türkiye ekonomisi için de temel yapı taşlarından birisi konumundadır. Finansal sistem içinde bankalar sermaye birikiminin reel sektöre aktarılması görevini yerine getirerek ülke ekonomilerinin gelişmesinde oldukça önemli bir rol üstlenmektedirler. Hiç şüphesiz finansal sistem içerisinde böylesine önemli bir yere sahip olan bankaların sergilediği finansal performans yalnızca ilgili bankaların değil tüm ekonominin sürdürülebilir gelişme gösterebilmesi açısından büyük önem arz etmektedir.

Bu çalışma, 2005-2017 yılları arasında Türkiye’de faaliyet gösteren mevduat bankaları ve katılım bankalarının finansal performansını etkileyen faktörleri belirlemeyi amaçlamaktadır. Bu kapsamda 11 adedi mevduat bankası, 3 adedi de katılım bankası olmak üzere 14 bankaya ait yıllık dengeli panel veri seti oluşturulmuştur. Bankaların finansal performans ölçüsü olarak aktif karlılık oranı (ROA) ve özkaynak karlılık oranı (ROE)’nin bağımlı değişken olduğu altı model kurulmuştur. Bu modellerin bağımsız değişkenleri bankalara özgü (içsel) değişkenler, makroekonomik değişkenler ve sektörün gelişmişlik düzeyidir. Çalışmanın bağımlı ve bağımsız değişkenlerin belirlenmesi aşamasında kapsamlı bir literatür taraması gerçekleştirilmiştir.

Panel veri analizinin kullanıldığı çalışmada veri setine uygun modeli kurabilmek amacıyla öncelikle birim ve (veya) zaman etkisinin varlığına LR testi; birim etkinin varlığına F testi; zaman etkisinin varlığına ise LR testi ile karar verilmiştir. Hausman testi ile kurulacak modellerin sabit ya da tesadüfi etkiler modellerinden hangisinin geçerli olduğuna karar verilmiştir. Bu aşamadan sonra hetetokedasite, otokorelasyon ve birimler arası korelasyon testleri yapılarak bulunan sonuçlara göre nihai modeller oluşturulmuştur. Oluşturulan nihai modellerin sonuçları Tablo 4.14’te özetlenmiştir.

Tablo 4.27: Bağımsız ve Bağımsız Değişkenler Arasında Saptanan İlişkiler

Bağımsız Değişkenler	Bankacılık Sektörü		Mevduat Bankaları		Katılım Bankaları	
	Model 1 ROA	Model 2 ROE	Model 3 ROA	Model 4 ROE	Model 5 ROA	Model 6 ROE
HHI	(-)	X	(-)	(-)	X	X
EFF	(-)	(-)	(-)	(-)	X	+
NPL	(-)	(-)	(-)	(-)	(-)	(-)
SIZE	+	+	+	+	X	X
DIV	+	+	+	+	X	X
GDP	+	X	X	+	X	X
ENF	(-)	X	X	(-)	X	X
SEK	(-)	(-)	(-)	(-)	(-)	(-)
R ²	%72,8	%58,8	%88,1	%86,1	%66,4	%64,7

Tabloda yer alan sonuçlara göre mevduat bankaları ve katılım bankalarında takipteki krediler oranı (NPL) ve sektörün gelişmişlik düzeyinin (SEK) kurulan tüm modellerde ROA ve ROE üzerindeki etkisi negatif yönlüdür. Bu sonuç tüm bankaların yer aldığı model 1 ve model 2 için de geçerlidir. Diğer bağımsız değişkenlerin finansal performans üzerindeki etkisi ise mevduat ve katılım bankaları bazında ve performans ölçüsüne göre farklılıklar göstermektedir.

Çalışmanın önemli sonuçlarından biri Türk bankacılık sektöründe takipteki krediler oranındaki ve sektör büyüklüğündeki artışın gerek mevduat ve katılım bankaları gerekse tüm bankacılık sektörünün ROA'sı ve ROE'si üzerinde azaltıcı bir etkiye sahip olmasıdır. Önemli makroekonomik göstergelerden olan enflasyon oranındaki artışın mevduat bankalarının ROE'sini ve tüm bankalar birlikte değerlendirildiğinde ise bankacılık sektörünün ROA'sını azaltıcı etki gösterdiği, diğer modellerde ve özellikle katılım bankalarının finansal performansı üzerinde anlamlı bir etkisinin bulunmadığı görülmektedir. GSYH büyüme oranı ise enflasyon oranının aksine mevduat bankalarının özkaynak kârlılığını ve tüm bankalar birlikte değerlendirildiğinde ise bankacılık sektörünün aktif kârlılığını pozitif yönde etkilemekte, katılım bankalarının finansal performansı üzerinde ise anlamlı bir etkisi bulunmamaktadır.

Etkinlik oranı (EFF) mevduat bankaları ve tüm bankacılık sektörü için negatif yönlü bir etkiye sahip olup bu durum Türk bankacılık sektöründe yoğun bir rekabetin varlığı da göz önünde bulundurulduğunda diğer faaliyet giderlerini iyi yöneten bankaların finansal performanslarının da daha yüksek olduğunu göstermektedir. Özellikle son dönemde azalan şube ve personel sayıları gibi maliyetleri minimize etmeye yönelik çabalar bu kapsamda yorumlanabilir. Etkinlik oranı katılım bankaları için farklı sonuçlar göstermektedir. Etkinlik oranı ile katılım bankalarının ROA'sı arasında anlamlı bir ilişki bulunmazken ROE'si ise etkinlik oranındaki artıştan olumlu etkilenmektedir. Bu durum büyük mevduat bankalarının daha yüksek finansal performans için şube ağı, personel sayısı ve diğer faaliyet giderlerini azaltma ihtiyacı duyarken sektörde henüz %5 dolaylarında bir paya sahip olan katılım bankalarının ise yurtiçi ve yurtdışı şube ağı, personel sayısı ve diğer faaliyet giderlerini artırmaları sebebiyle ROE'yi artırdığı şeklinde yorumlanabilir.

Herfindahl Hirschman endeksindeki (HHI) artış mevduat bankalarının ROA ve ROE'si ile bankacılık sektörünün ROA'sını azaltırken; katılım bankalarının ROA ve ROE'si ile sektörün ROE'si üzerinde istatistiki olarak anlamlı değildir.

Son olarak bankaların aktif büyüklüklerinde yıllar itibarı ile gerçekleşen artış oranı (SIZE) ve faiz dışı gelirlerin toplam gelire oranı (DIV) mevduat bankaları ve bankacılık sektörünün ROA ve ROE'si üzerinde pozitif etkiye sahipken katılım bankaları için kurulan iki modelde de istatistiksel olarak anlamlı bir etkiye rastlanamamıştır.

Katılım bankalarının da şubesiz bankacılık, alternatif dağıtım kanalları gibi teknolojik alanlara kayda değer yatırımlar yapmaya başladığı göz önünde bulundurulduğunda, bu yollarla müşteri kazanımı ve kârlılık artışı sağlanması suretiyle sektör payının artması durumunda bağımsız değişkenlerin katılım bankalarının finansal performansı üzerinde oluşturacağı etkinin, aynı finansal sistem içerisinde benzer bankacılık faaliyeti gösteren mevduat bankaları ile ilerleyen yıllarda bütünüyle benzeşmesi beklenmektedir.

KAYNAKÇA

- AAOIFI: Resmî Web Sitesi, (Çevrimiçi), <http://www.aoifi.com> , 21 Nisan 2018.
- Acar, Uğur: **Türkiye’de Bankacılık Sektörüne Yabancı Sermaye Girişi ve Vergilendirilmesi**, Marmara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Yüksek Lisans Tezi, İstanbul, 2015.
- Akgüç, Öztin: **100 Soru’da Türkiye’de Bankacılık**, 1. Baskı, Gerçek Yayınevi, İstanbul, 1987.
- Akın, Cihangir: **Faizsiz Bankacılık ve Kalkınma**, Kayıhan Yayınları, İstanbul, 1986.
- Aladağ, Ali Semih: **Türkiye’de Bireysel Bankacılığın Katılım Bankalarındaki Gelişimi ve Bir Katılım Bankası Uygulaması**, Yüksek Lisans Tezi, S. Ü. Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2010.
- Allen, Franklin, Carletti, Elena: **The Roles of Banks in Financial Systems**, The Oxford Handbook of Banking, Ed.: Allen N. Berger, Philip Molyneux, John O. S. Wilson, İngiltere, 2012.
- Altay, N. Oğuzhan: **Türk Bankacılık Sistemi**, Ege Üniversitesi Basımevi, İzmir, 2006.
- Ansari, Sanaullah, Rehman, Atiqa: **Financial Performance of Islamic and Conventional Banks in Pakistan: A Comparative Study**, 8th International Conference on Islamic Economics and Finance, (Çevrimiçi), <http://www.iefpedia.com/english/wp-content/uploads/2012/01/Sanaullah.Ansari.pdf> , 15 Aralık 2018.
- Arellano, M: Computing Robust Standard Errors for Within-Groups Estimators, **Oxford Bulletin of Economics and Statistics**, 49 (4), s. 431-434.
- Ashraf, Mian Muhammad, Rehman, Zia-ur: The Performance Analysis of Islamic and Conventional Banks: The Pakistan’s Perspective, **Journal of Money, Investment and Banking**, No. 22.
- Ata, H. Ali: Kriz Sonrası Türkiye’de Mevduat Bankaları Kârlılığına Etki Eden Faktörler, **İşletme Fakültesi Dergisi**, Cilt:10, Sayı:2, 2009
- Athanasoglou, Panayiotis P., Delis, Matthaïos D., Staikouras, Christos: Determinants Of Bank Profitability in Te South Eastern European Region, **Bank of Greece Working Paper**, No.47, Yunanistan, 2006.

K.:

Aydemir, Namık: **Dünden Bugüne Türkiye’de Bankacılık**, 2. Baskı, y.y. Ankara, 2005.

Aydın, Nurhan: **Bankacılık ve Sigortacılığa Giriş**, Ed. Metin Toprak, Metin Coşkun, Anadolu Üniversitesi Yayınları, Eskişehir, 2012.

BDDK: **5411 sayılı Bankacılık Kanunu**, (Çevrimiçi), https://www.bddk.org.tr/WebSitesi/turkce/Mevzuat/Bankacilik_Kanunu/15405411_sayili_bankacilik_kanunu.pdf , 14 Nisan 2018.

BDDK: **Bankacılık Sektörü Yeniden Yapılandırma Programı**, (Çevrimiçi), https://www.bddk.org.tr/WebSitesi/turkce/Raporlar/Diger_Raporlar/15279C8914BD.pdf , 14 Nisan 2018.

BDDK: **Bankacılıkta Yapısal Gelişmeler Raporu**, Ankara, 2011, (Çevrimiçi), https://www.bddk.org.tr/WebSitesi/turkce/Raporlar/Bankacilikta_Yapısal_Gelismeler/11085bygr_2011.pdf , 14 Nisan 2018.

BDDK: **Krizden İstikrara Türkiye Tecrübesi**, 3. Baskı, Ankara, 2010.

BDDK: Türk Bankacılık Sektörü İnteraktif Aylık Bülten, (Çevrimiçi), <http://ebulten.bddk.org.tr/abmvc/> , 28 Nisan 2019

BIST: (Çevrimiçi), <http://www.borsaistanbul.com/kurumsal/borsa-istanbulhakkinda/tarihsel-gelismeler> , 28 Nisan 2018.

Bodla, b.s., Verma, Richa: Determinants of Profitability of Banks in India: Multivariate Analysis, **Delhi Business Review**, V. 7, N.2, 2006, s.77- 88

Burnukara, Simay: **2001 Krizi Sonrası Türk Bankacılık Sisteminde BDDK’nın Rolü ve Fonksiyonu**, İstanbul Ticaret Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul, 2012.

Coşkun, M. Necat, vd.: **Türkiye’de Bankacılık Sektörü Piyasa Yapısı, Firma Davranışları ve Rekabet Analizi**, TBB Yayınları, Yayın No: 280, İstanbul, 2012.

Çil, Tülin: **Türk Bankacılık Sisteminde Kamu Bankalarının Verimliliği ve Toplumda Kamu Bankaları Algısı**, İstanbul Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü Yüksek Lisans Tezi, İstanbul, 2012.

- Çundur, Funda: **Kamu Bankaları Ve Özelleştirilmeleri**, Adnan Menderes Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü Doktora Tezi, Aydın 2000.
- Demirguç-Kunt, A, Huizinga, H.: **Financial Structure and Bank Profitability in Financial Structure and Economic Growth: A Cross-Country Comparison of Banks, Markets and Development**, MIT Press, Cambridge, 2001.
- Doğan, Mesut: Katılım ve Geleneksel Bankaların Finansal Performanslarının Karşılaştırılması: Türkiye Örneği, **Muhasebe ve Finansman Dergisi**, Nisan 2013
- Doğru, Cengiz: Karlılığın Belirleyicileri Analizi: Teori Ve Orta Ölçekli Bir Banka Uygulaması, **Maliye Finans Yazıları**, Sayı.91, 2011.
- DIB Dubai İslam Bankası Resmî Web Sitesi, (Çevrimiçi), <http://www.dib.ae/en/index.htm> , 14 Nisan 2018.
- Driscoll, J.C., Kraay, A.C.: Consistent Covariance Matrix Estimation with Spatially Dependent Panel Data, **Review of Economics and Statistics**, 80, s. 549-560.
- Eicker, F.: Limit Theorems for Regressions with Unequal and Dependent Errors, in Proceedings of the Fifth Berkeley Symposium on Mathematical Statistics and Probability, Ed. Lecam L. and Neyman J., s. 59-82, Berkeley; University Of California Press.
- Eroğlu, Neslin: **Türk Bankacılık Sektörü Temel Sorunları ve Çözümüne Yönelik Düzenlemeler**, Niğde Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü Yüksek Lisans Tezi, Niğde, 2006.
- Erol, Hayriye Meltem: **Dünyada ve Türkiye’de Bankacılık Sektörünün Gelişimi ve Türkiye’de Kamu Bankalarının Yeniden Yapılandırılması**, Marmara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü Yüksek Lisans Tezi, İstanbul, 2006.
- Erol, İbrahim, Erol, Ece Demiray: **Para, Banka, Teori ve Politika**, Orion Kitabevi, Manisa, 2013.
- Ferguson, Niall: **The Ascent of Money**, The Penguin Press, New York, 2008.
- Froot, K.A.: Consistent Covariance Matrix Estimation with Cross-Sectional Dependence and Heteroskedasticity in Financial Data, **Journal of Financial and Quantitative Analysis**, 24, 333-355.

- Genç, Tolga: **2001 Sonrası Türkiye’de Bankacılık Sektörü**, Kadir Has Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü Yüksek Lisans Tezi, İstanbul, 2015.
- Günel, Mehmet: **Para Banka ve Finansal Sistem**, 4. Baskı, Berikan Yayınevi, Ankara, 2012.
- Gündoğdu, Aysel: **Türkiye’de Bankacılık Sisteminin Yasal Düzenlemeleri**, 1. Baskı, Ankara, Seçkin Yayıncılık, 2014.
- Güney, Alptekin: **Banka İşlemleri**, 6. Baskı, Beta Yayın, İstanbul, 2012.
- Güngör, Mehmet Yusuf: **Kamusal Sermayeli Katılım Bankalarının Bankacılık Sektörü İçindeki Yeri ve Kamu Katılım Bankalarında Hizmet Kalitesinin Ölçülmesine Yönelik Bir Araştırma**, Marmara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü Yüksek Lisans Tezi, İstanbul, 2018.
- Hanif, Muhammad v.d.: Comparative Performance Study of Conventional and Islamic Banking in Pakistan, **International Research Journal of Finance and Economics**, No. 83, 2012, s.62-72
- Huber, P. J.: The Behavior of Maximum Likelihood Estimates Under Non-Standard Conditions, in Proceedings of the Fifth Berkeley Symposium on Mathematical Statistics and Probability, 1, s. 221-233, Berkeley; University Of California Press.
- Hoffmann, Paolo Saona: Determinants of the Profitability of the US Banking Industry, **International Journal of Business and Social Science**, V.2, N.22, 2011, s.255-269
- Ildız, Erkan: **Eski Çağ’da Bankacılık ve Bankerlik**, Türkiye Bankalar Birliği Yayınları, İstanbul, 2013.
- IDB: **Thirty seven years in the Service of Development**, IDB-İslam Kalkınma Bankası, Cidde, 2011.
- İller Bankası: (Çevrimiçi), <http://www.ilbank.gov.tr/index.php?Sayfa=iceriksayfa&icId=3>, 14 Nisan 2018.
- İştar, Emel: **Katılım Bankacılığı Tarihi**, Fatih Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yüksek Lisans Tezi, İstanbul, 2009.
- Jaffar, Muhammad, Manarvi, Irfan: Performance comparison of Islamic and Conventional banks in Pakistan, **Global Journal of Management And Business Research**, Vol. 11, No. 1.

- Karabıyık, Lale Erdem: **Türkiye’de Finans Tarihi**, Vipaş Yayınevi, Bursa, 2001.
- KFH: Kuwait Finance House Resmî Web Sitesi, (Çevrimiçi), <http://www.kfh.com/en>, 21 Nisan 2018.
- Kosmıdou, Kyriaki., Tanna, Sailesh, Pasiouras, Fotios: Determinants of profitability of domestic UK commercial banks: panel evidence from the period 1995-2002, Economics, Finance and Accounting, **Applies Research Working Paper Series**, Coventry University Business School, İngiltere, 2008.
- Köse, Erdinç: **Kamu Bankalarının Ülke Ekonomisi ve Finansal Sistem Üzerindeki Etkileri**, Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü Yüksek Lisans Tezi, Çanakkale, 2008.
- Loghod, Hadeel Abu: Do Islamic Banks Perform Better than Conventional Banks? Evidence from Gulf Cooperation Council countries, **Working Paper Series**, (Çevrimiçi), <http://www.arab-api.org/jodep/products/delivery/wps1011.pdf> , 26 Mayıs 2018
- Molyneux, Philip, Thornton, John: Journal of Banking & Finance, Volume 16, Issue 6, December 1992, s. 1173-1178 (Çevrimiçi), <https://www.sciencedirect.com/science/article/pii/0378426692900658> , 29 Aralık 2018.
- Obeidat, B. Y. v.d.: **Evaluating the Profitability of the Islamic Banks in Jordan**, European Journal of Economics, Finance and Administrative Sciences, Issue 56 January, 2013.
- Öçal, Tezer, Çolak, Ö. Faruk: **Para- Banka**, 1. Baskı, İmge Kitabevi, Ankara, 1988.
- Öztürk, Kerem: **Türk Bankacılık Sektöründe Kârlılığın Belirleyicileri ve Ürün Hizmet Pazarlamasının Kârlılık Üzerindeki Rolü**, Marmara Üniversitesi, Bankacılık ve Sigortacılık Enstitüsü Yüksek Lisans Tezi, İstanbul, 2015.
- Parasız, İlker: **Modern Bankacılık Teori ve Uygulama**, 2. Baskı, Ezgi Kitabevi, Bursa, 2007.
- Parasız, İlker: **Türkiye’de ve Dünya’da Bankacılık**, 1. Baskı, Ezgi Kitabevi, Bursa, 2011.
- Parasız, İlker: **Para Banka ve Finansal Piyasalar**, 9. Baskı, Ezgi Kitabevi, Bursa, 2009.

- Parlakkaya, Raif,
Çürük, Suna Akten: Finansal rasyoların katılım bankaları ve geleneksel bankalar arasında bir tasnif aracı olarak kullanımı: Türkiye örneği, **Ege Akademik Bakış Dergisi**, Vol.11, No. 3, 2011, s.397-405
- Rogers, W.H.: Regression Standard Errors in Clustered Samples, **Stata Technical Bulletin**; 19-23, in Stata Technical Bulletin Reprints, 3, s. 88-94, College Station, Tx; Stata Press, 295.
- Ryu, Kyeong Pyo,
Piao, Shu Zhen,
Doowo Nam: A Comparative Study Between the Islamic and Conventional Banking Systems and Its Implications”, **Scholarly Journal of Business Administration**, Vol. 2, No. 5, 2012, s.48-54.
- Samırkaş, M. C.,
Evcı, S., Ergün, B.: Türk Bankacılık Sektöründe Kârlılığın Belirleyicileri. **KAU IIBF Dergisi**, 5(8), s. 117-134
- Sarısakaloğlu, Gazi: **Kamu Bankalarının Yeniden Yapılandırılmasının Kamu Bankaları Üzerindeki Etkileri**, Hitit Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü Yüksek Lisans Tezi, Çorum, 2016.
- Siraj, K.K, Pillai, P.
Sudarsanan: Comparative Study on Performance of Islamic Banks and Conventional Banks in GCC region, **Journal of Applied Finance & Banking**, Vol.2, No.3, 2012, s. 123-161.
- SPK: (Çevrimiçi), <http://www.spk.gov.tr/Duyuru/Goster/20130502/0>,
28 Nisan 2018.
- Şahin,
Abdurrahman: **Türkiye’de Kamu Bankalarının Bankacılık İşlevinin Azalması ve Kamuya Etkileri**, İnönü Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü Yüksek Lisans Tezi, Malatya, 2006.
- Şahin, Selcen: **Para Politikalarının Bankacılık Sektörü Üzerine Etkileri: Türkiye Örneği**, Selçuk Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü İktisat, Yüksek Lisans Tezi, Konya, 2011.
- Şıklar, İlyas: **Para Teorisi ve Politikası**, Anadolu Üniversitesi A.Ö.F. Yayınları, Eskişehir, 2004.
- Takan, Mehmet,
Boyacıoğlu, Melek
Acar: **Bankacılık Teori, Uygulama ve Yöntem**, Nobel Yayıncılık, Ankara 2011.
- Taşkın, F.Dilvin: Türkiye’de Ticari Bankaların Performansını Etkileyen Faktörler, **Ege Akademik Bakış Dergisi**, Cilt:11, Sayı:2, Nisan 2011.

- Tatoğlu Yerdelen, Ferda: Panel Veri Ekonometrisi Stata Uygulamalı, Beta Yayınevi, İstanbul, 2012.
- TBB: 2001 Yılında Türk Bankacılık Sistemi Raporu, s.6, (Çevrimiçi), <https://www.tbb.org.tr/tr/bankacilik/arastirma-ve-yayinlar/arastirma-ve-sunumlar/2003---2002/278?s=4> , 10 Mart 2018.
- TBB: Banka Bilgileri, (Çevrimiçi), https://www.tbb.org.tr/modules/banka-bilgileri/banka_Listesi.asp?tarih=20 , 20 Mayıs 2018.
- TBB: (Çevrimiçi), <https://www.tbb.org.tr/tr/hakkimizda/kurumsal/hakkinda/kurulus/10> , 24 Aralık 2017.
- TBB: **50. Yılında Türkiye Bankalar Birliği ve Türkiye’de Bankacılık Sistemi “1958-2007”**, TBB yayın no:262, İstanbul, 2008.
- TBB: **Bankalarımız 2003**, (Çevrimiçi), https://www.tbb.org.tr/Dosyalar/istatistiki_raporlar/Bankalarimiz_Kitabi/388/Ekler/ekonomi.pdf , 27 Mart 2018.
- TBB: **Bankalarımız 2009**, (Çevrimiçi), https://www.tbb.org.tr/Dosyalar/istatistiki_raporlar/Bankalarimiz_Kitabi_/914/Ekler/Bankalarimiz2009-I.bolum.pdf , 28 Mart 2018.
- TBB: **Bankalarımız 2010**, (Çevrimiçi), https://www.tbb.org.tr/Dosyalar/istatistiki_raporlar/Bankalarimiz_Kitabi_/998/Ekler/Bankalarimiz_2010.pdf , 28 Mart 2018.
- TBB: **Bankalarımız 2011**, (Çevrimiçi), https://www.tbb.org.tr/Dosyalar/istatistiki_raporlar/Bankalarimiz_Kitabi_/1145/Ekler/Bankalarimiz_2011.pdf , 28 Mart 2018.
- TBB: İstatistiki Raporlar-Banka, Çalışan ve Şube Bilgileri Eylül 2018, (Çevrimiçi), https://www.tbb.org.tr/tr/banka-ve-sektor-bilgileri/istatistiki-raporlar/Banka_Calisan_ve_Sube_Bilgileri_/3735 , 13 Şubat 2019.
- TCMB: Tarihçe, (Çevrimiçi), <http://tcmb.gov.tr/wps/wcm/connect/TR/TCMB+TR/Main+Menu/Banka+Hakkinda/Tarihce> , 30 Ocak 2019.

- TCMB: Rezerv Yönetimi, (Çevrimiçi), <http://www.tcmb.gov.tr/wps/wcm/connect/TR/TCMB+TR/Mai+n+Menu/Temel+Faaliyetler/Rezerv+Yonetimi> , 17 Mart 2018.
- TCMB: Dünden Bugüne Türkiye Cumhuriyet Merkez Bankası, 2008, (Çevrimiçi), http://www.tcmb.gov.tr/wps/wcm/connect/3fac8ff1-5cbe-4c05-89b1-4f0a4cfbaa90/dundenbugune_TCMB.pdf?MOD=AJPERES&CACHEID=ROOTWORKSPACE-3fac8ff1-5cbe-4c05-89b1-4f0a4cfbaa90-m3fB7Js , 11 Şubat 2018.
- TCMB: **TCMB, Türkiye’de Ödeme Sistemleri**, (Çevrimiçi), <http://www.tcmb.gov.tr/wps/wcm/connect/73289f67-d210-4f49-8902-6e14ecae055d/OdemeSistemleri.pdf?MOD=AJPERES&CACHEID=ROOTWORKSPACE-73289f67-d210-4f49-8902-6e14ecae055d-m5lk6L-> , 21 Nisan 2018.
- Temelli, Fatma, Çınar, Ömer, Çelebi Boz, Füsün: **Dünya’da Avrupa’da ve Türkiye’de Katılım Bankacılığı, 2017**, <http://www.tkbb.org.tr/akademik-calismalar> , 07 Nisan 2018.
- TKBB: Tarihçe, (Çevrimiçi), <http://www.tkbb.org.tr/tarihce> , 21 Nisan 2018.
- TKBB: **Türk Finans Sisteminde Katılım Bankacılığı**, (Çevrimiçi), <http://www.tkbb.org.tr/Documents/Yonetmelikler/Turk-Finans-Sisteminde-Katilim-Bankaciligi-araliik-2017.pdf> , 21 Nisan 2018.
- TMSF: (Çevrimiçi), <http://www.tmsf.org.tr/intikaleeden.bankalar.tr> , 28 Nisan 2018.
- TMSF: (Çevrimiçi), <https://www.tmsf.org.tr/tr/Tmsf/Cozumleme/fon.devredilen> , 1 Şubat 2019.
- TMSF: Sigortaya Tabi Mevduat ve Katılım Fonları ile Tasarruf Mevduatı Sigorta Fonunca Tahsil Olunacak Primlere Dair Yönetmelik; Madde 4-6, (Çevrimiçi), <https://www.tmsf.org.tr/File/Download?fileId=1429&typeId=1> , 16 Şubat 2019.
- Tunç, Hüseyin: **Katılım Bankacılığı: Felsefesi, Teorisi ve Türkiye Uygulaması**, Nesil Yayınları, İstanbul, 2010.

- Turmuş, İlker: **Türkiye’de Bankacılık Sektörü ve Avrupa Birliği’ne Uyumlaşma Süreci**, Marmara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü Yüksek Lisans Tezi, İstanbul, 2008.
- TÜİK: Fiyat Endeksleri ve Enflasyon, **Sorularla Resmi İstatistikler Dizisi-3**, Ankara, 2008.
- TÜİK: **Üretim ve Harcama Yöntemi ile Gayri Safi Yurtiçi Hasıla Tahminleri- Kavram, Yöntem ve Kaynaklar**, TÜİK, Ankara, 2012.
- Türker Kaya, Yasemin: Türk Bankacılık Sektöründe Karlılığın Belirleyicileri: 1997-2000, **MSPD Çalışma Raporları: 2002/1**, BDDK Mali Sektör Politikaları Dairesi
- Usman, Abid, Khan, Muhammad Kashif: Evaluating the Financial Performance of Islamic and Conventional Banks of Pakistan: A Comparative Analysis, **International Journal of Business and Social Science**, Vol. 3 2012.
- Viverita, D.: **Performance Analysis of Indonesian Islamic and Conventional Banks**, (Çevrimiçi), https://papers.ssrn.com/sol3/papers.cfm?abstract_id=1868938 , 26 Mayıs 2018.
- White, H.: A Heteroskedasticity-Consistent Covariance Matrix Estimator and A Direct Test for Heteroskedasticity, **Econometrica**, 48, s. 817-838.
- Yağcılar, Gamze Göçmen: **Türk Bankacılık Sektörünün Rekabet Yapısını Analizi**, BDDK Kitapları, No:10, Ankara, 2011.
- Yazgan, Teoman: **Türkiye’de Bankacılık**, İstanbul Reklam Yayınları, İstanbul, 1973.
- Yazıcı, Mehmet: **Bankacılığa Giriş**, 2. Baskı, Beta Yayınevi, İstanbul, 2013.
- Yıldırım, Onur: **Türk Bankacılık Sektöründe Kârlılığın Belirleyicileri**, Doktora Tezi, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İşletme Anabilim Dalı, 2008, Ankara
- Yüksel, A. Sait, Yüksel, Aslı, Yüksel, Ülkü: **Bankacılık Hukuku ve İşletmesi**, 10. Basım, Beta Yayınevi, İstanbul, 2004.